

ירושלים, מארס 1994

**אכיפת החוק על אזרוזים
ישראלים בשטחים**

בְּצֵלֶם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים

ירושלים, מארס 1994

אכיפת החוק על אזרחים ישראלים בשטחים

בִּצְלָם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים

ת ח ק י ר ו כ ת י ב ה :
איתן פלנר ורולי רוזן

עריכה: רני טלמור

גביית עדויות: יובל גינבר, באסם עיד וסוהא עראף

סיוע בתחקיר: גיסיקה בון, שלי כהן, שירלי ערן, שרון רובק, יעל שטיין ואיריס תמיר

עריכה גראפית: דינה שר

בִּצְלֵם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים

רחוב עמק רפאים 43 (קומה שניה), ירושלים 93141
טלפון 617274, 02/617271, פקסי 02/610756

**B'TSELEM - The Israeli Information Center for
Human Rights in the Occupied Territories**

43 Emek Refaim St. (Second Floor), Jerusalem
Tel. 02/617271, 617274, Fax. 02/610756

"بيتسيلم" مركز المعلومات الاسرائيلي لحقوق الانسان في الاراضي المحتلة
تتارغ عيه اء: رفائيم 43، (الطابق الثاني) القدس 93141.
تلفون 617274-2. فاكس 610756-2.

ISSN 0792-4003

תודות :

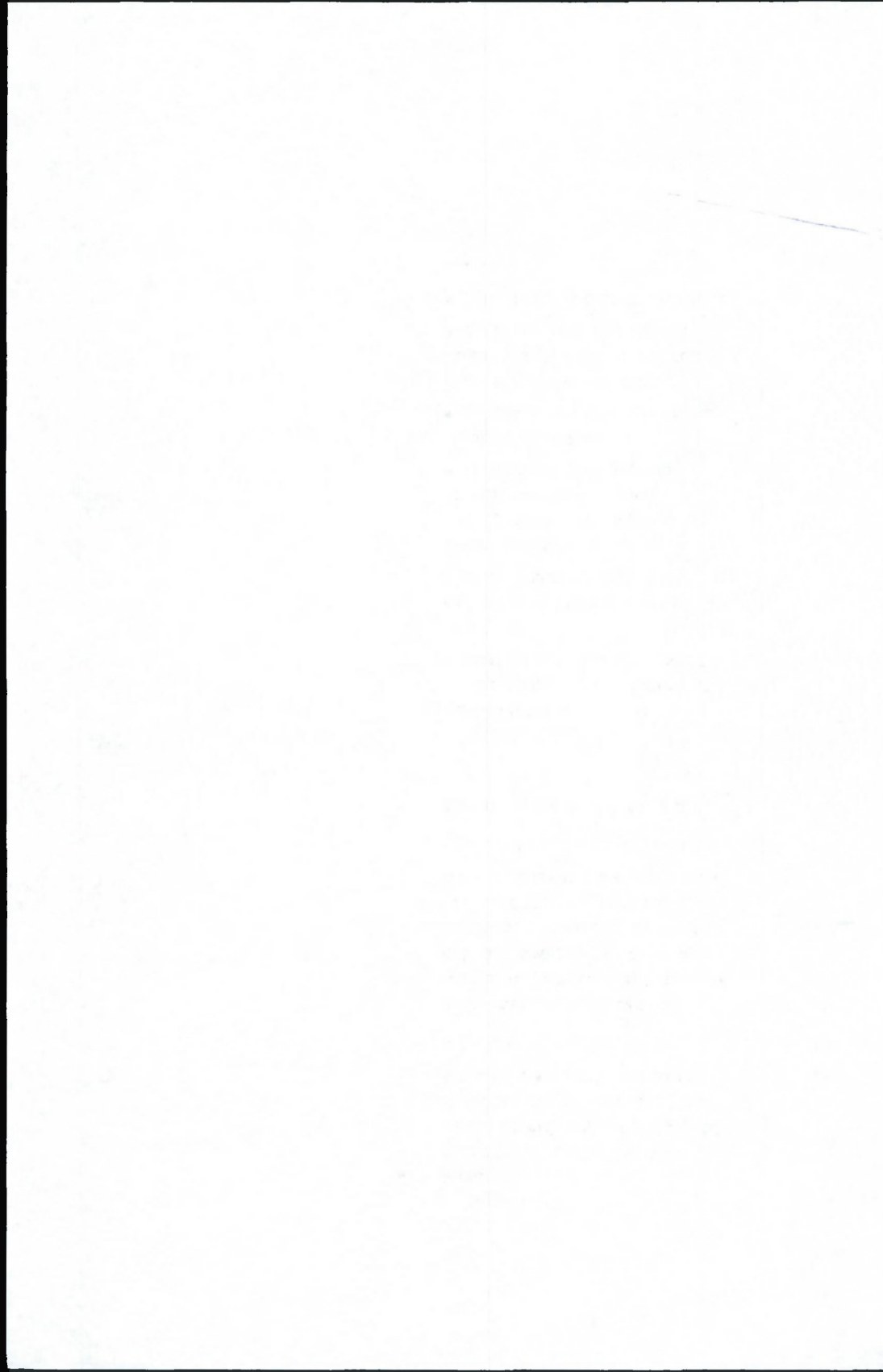
- לצוות בצלם על סיועו בהכנת הדו"ח
- לחברי הנהלת בצלם דפנה גולן, אילנה המרמן, רני טלמור, סטן כהן וגילה סבירסקי על הערותיהם
- לד"ר אייל בנבנישתי ועו"ד ישראל קוריס על יעוץ משפטי
- למוקד להגנת הפרט, אל-חאק, Palestine Human Rights Information Centre על עזרתם באיסוף המידע
- לעו"ד אברהם גל, קרינה גרוסמן, חוה ויזל, מרטין עדין ואהרון קמפינסקי על עזרתם
- תודה מיוחדת לעו"ד אליהו אברם מהאגודה לזכויות האזרח בישראל על סיועו הרב בכתיבת דו"ח זה

צוות בצלם והנהלתו :

יו"ר הנהלה : גילה סבירסקי
חברי הנהלה : עמוס אילון, הרב אהוד בנדל, ד"ר דפנה גולן, ד"ר אילנה המרמן, רני טלמור, פרופ' סטנלי כהן, עו"ד שלמה כהן, פרופ' אבישי מרגלית, עו"ד אביגדור פלדמן, פרופ' פול מנדס-פלור, ויקטור שם-טוב

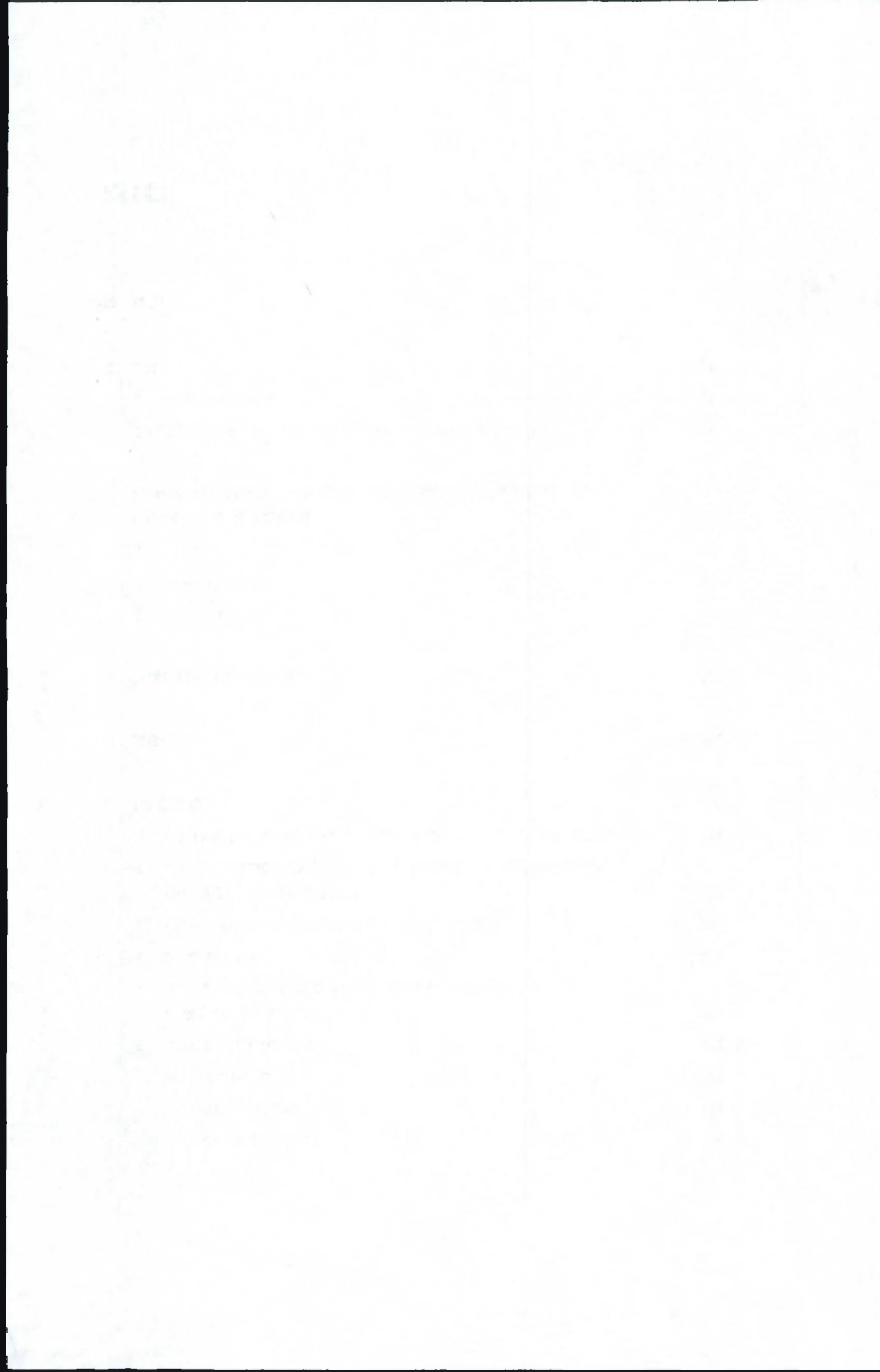
מנכ"ל : יזהר באר

חברי הצוות : ג'סיקה בון, אהרון בק, תמי בש, יובל גינבר, פואד חאמד, שלי כהן, באסם עיד, שירלי ערן, איתן פלנר, שרון רובק, יעל שטיין, איריס תמיר

תוכן

9	א. מבוא
13	ב. רקע
15	1. ההיבט המשפטי
19	2. אלימות של אזרחים ישראלים נגד פלסטינים בשטחים
	ג. טיפול הרשויות בעבירות של אזרחים ישראלים נגד פלסטינים בשטחים
31	1. צה"ל
33	2. משטרת ישראל
55	3. המערכת המשפטית
75	
101	ד. מסקנות והמלצות
107	ה. אפילוג
109	ו. נספחים
111	1. השוואה בין זכויות עצורים פלסטינים ועצורים ישראלים בשטחים
116	2. רשימת הפלסטינים שנהרגו מידי אזרחים ישראלים בשטחים מה-9.12.87 ועד ה-31.12.93
119	3. עדויות על אלימות אזרחים ישראלים בשטחים
125	4. נתוני המידגם
127	5. הקמת מחסומי דרכים על-ידי אזרחים ישראלים בשטחים – טיפול המשטרה
128	6. תגובת הרשויות לדו"ח
128	א. דובר צה"ל
129	ב. משטרת ישראל
130	ג. משרד המשפטים

בליל ה-9.10.92 התפרעו מתנחלים בכפר עאבוד. הם הסתובבו בסימטאות כשהם יורים באוויר, זורקים אבנים, מנפצים שמשות בתים ופוגעים במכוניות. במהלך האירועים שרו שירים בקול רם. יום קודם לכן ציינו בכפר שנתיים לטבח בהר הבית. בין השאר זרקו צעירים מהכפר אבנים על מכוניות של מתנחלים שעברו במקום. איש לא נפגע ולא נגרם נזק. איסמאעיל עבד אל-מגיד, תושב הכפר, סיפר לאנשי **בצלם**: "המתנחלים עשו מטווח על מנורת הניאון שבכניסה לביתי, הם עמדו שם אולי רבע שעה, וניסו לפגוע במנורה. בסוף אחד הצליח וכולם צעקו לו 'גולי ומחאו כפיים. החיילים נכחו במקום בכל זמן ההתפרעות אך לא עשו דבר על מנת לעצור את המתנחלים. במשטרה אין לנו עם מי לדבר, אם אגיש תלונה המשטרה לא תתייחס אליה ברצינות ולא תנקוט באמצעים משמעותיים כדי למצוא את האשמים. כפי שאומר הפתגם 'אם השופט אויבך, למי תפנה?'"

עימותים אלימים בין תושבים פלסטיניים לבין אזרחים ישראלים בשטחים, הם דבר שבשיגרה. מאז תחילת האינתיפאדה רבו ההתנגשויות והוחרפו, וחלק גדול מהן מסתיים בגרימת נזק לרכוש, בפציעת בני-אדם ואף במוות.

אחד מתפקידי העיקריים של השלטון הוא לאכוף את החוק ולהגן על חייהם, רכושם וזכויותיהם של התושבים שעל ביטחונם הוא מופקד. חובתה של מדינת ישראל איננה חלה רק כלפי האזרחים הישראלים – בתוך המדינה או בשטחים – אלא גם כלפי התושבים הפלסטיניים החיים בשטחים הנמצאים תחת שליטתה.

כאשר יש פגיעה של פלסטינים באזרחים ישראלים, נוקטות הרשויות בכל האמצעים, בהם כאלה שאינם מתיישבים עם המשפט הבין-לאומי ומהווים הפרה בוטה של זכויות האדם, כדי לעצור את החשודים ולהביאם למשפט. בתי המשפט הצבאיים נוהגים עם המורשעים במלוא חומרת הדין. טיפולן של הרשויות בעבירות אלימות של פלסטינים כנגד אזרחים ישראלים נבדק על-ידי **בצלם** בדו"חות שפרסם בעבר.¹

דו"ח זה בודק את טיפולן של הרשויות בעבירות של אזרחים ישראלים נגד פלסטינים בשטחים במהלך האינתיפאדה. רובם הגדול של אירועים אלה בוצע בידי מתנחלים הגרים בשטחים, ומיעוטם המבוטל בידי אזרחים ישראלים תושבי מדינת ישראל.

ב-22.11.93, מסר שר המשטרה, משה שחל, בוועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, נתונים על עבירות המיוחסות לאזרחים ישראלים שביצעו מעשי אלימות כלפי פלסטינים בשטחים במהלך האינתיפאדה:²

שנת 1988 נפתחו **106** תיקים;

שנת 1989 נפתחו **200** תיקים;

שנת 1990 נפתחו **189** תיקים;

שנת 1991 נפתחו **134** תיקים;

שנת 1992 נפתחו **184** תיקים;

שנת 1993 נפתחו **312** תיקים (עד לתאריך בו נמסרו הנתונים).

בשל חוסר האמון של הפלסטינים ברשויות הישראליות, ובשל יחס עוין ומזלזל שבו נתקל חלק מהם בבואו להתלונן במשטרה נגד אזרחים ישראלים, נמנעים פלסטינים רבים מהגשת תלונות. לפיכך, נתונים אלה משקפים רק חלק קטן מתופעה רחבת היקף.

1. ר' למשל, דו"חות **בצלם**: הפרות זכויות כשטחים 1992/93; הסגר על הגדה המערבית ורצועת עזה – פגיעות ישירות ונלוות בתושבי השטחים. אפריל 1993, הריסת בתים במהלך פעולות כנגד מבוקשים, מאי 1993; גירוש פלסטינים מהשטחים והגירוש ההמוני בדצמבר 1992, יוני 1993.

2. **פרוטוקול מס' 118**, (נוסח לא מתוקן) ועדת החוקה חוק ומשפט, עמ' 7, 22.11.93.

עם זאת עולה מהם בבירור כי ב-1993 חל גידול משמעותי במספר התלונות על עבירות אלימות של אזרחים ישראלים כלפי פלסטינים בשטחים. הנתונים שבידינו מצביעים גם על עלייה בחומרת האירועים: בשנת 1993 נהרגו 14 פלסטינים מידי אזרחים ישראלים, לעומת הרוג אחד בשנת 1992.³

אזרחים ישראלים כפופים לחוק הישראלי, אף בהימצאם בשטחים. הדו"ח בודק את טיפולם של צה"ל, של המשטרה ושל מערכת המשפט – הפרקליטות ובתי המשפט – בעבירות של אזרחים ישראלים נגד פלסטינים.

מתוקף תפקידו של צה"ל כריבון בפועל בשטחים, הוא נושא באחריות הכוללת להשלטת החוק והסדר בשטחים.⁴ מחובתו ומסמכותו של צה"ל למנוע מעשי אלימות או מעשים בלתי חוקיים של אזרחים ישראלים נגד התושבים הפלסטינים, ולעצור את המשתתפים בהם.

התחקיר העוסק בטיפולו של צה"ל בעבירות כאלה, מתבסס על עדויות חיילים וכן על עשרות עדויות שנגבו מעדי ראייה פלסטינים על-ידי **בצלם** ועל-ידי ארגוני זכויות אדם אחרים.

משטרת ישראל אחראית לחקירת עבירות שנוצרו נגד תושבים פלסטינים בשטחים המיוחסות לאזרחים ישראלים. המשטרה אמורה לקבל את תלונות הציבור, לחקור את המקרים המובאים לידיעתה, לגלות את האחראים להם, לחקורם ובמידת הצורך לעצור אותם, ולהכין חומר ראיות שיאפשר לפרקליטות להעמיד את האשמים לדין. במקרים בהם לא הוגשה תלונה, אך למשטרה ידוע על אירוע ממקורות חיצוניים (כגון שאילתות של חברי כנסת, אמצעי התקשורת, או ארגונים לא ממשלתיים), חובתה לפתוח בחקירה מיוזמתה.

עם סיום החקירה, במקרים בהם לא אותרו חשודים, לא נאספו די ראיות או שאין בחומר הנמצא כדי להצביע על אשמה פלילית, מסתיים הטיפול בסגירת התיק, ללא נקיטת הליכים משפטיים. אם אותר חשוד ויש נגדו די ראיות מפלילות לכאורה, יועבר התיק לפרקליטות ושם יוחלט אם להגיש נגדו כתב אישום או לסגור את התיק. כתבי האישום כנגד אזרחים ישראלים מוגשים בבית-משפט השלום או המחוזי (בהתחשב בחומרת העבירה המיוחסת) והדיון בהם נעשה על-פי הדין הפלילי הישראלי.⁵

3. **בצלם** כולל בקטגוריה זו מקרים שאירעו על רקע העימות בין תושבים פלסטינים לאזרחים ישראלים, ואשר יש חשד סביר כי האחראים למעשה היו אזרחים ישראלים. מקרים בהם נסיבות המוות אינן ברורות דיין (כגון תאונות דרכים) אינם נכללים בנתונים אלה. יש מקרי מוות נוספים שלא נכללו בנתונים, בהם לא ידוע אם הירי בוצע בידי כוחות הביטחון, משתפי פעולה, או אזרחים ישראלים. לכן, מספר הפלסטינים שנהרגו בידי אזרחים ישראלים עלול להיות גבוה יותר. יש לציין כי חלה עלייה גם במספר המקרים בהם פלסטינים הרוגו אזרחים ישראלים בשטחים. בשנת 1992 נהרגו בשטחים 11 אזרחים ישראלים, בעוד שבשנת 1993 נהרגו 29 אזרחים ישראלים בידי פלסטינים בשטחים.

4. על-פי מנשר בדבר נטילת השלטון על-ידי צה"ל (מנשר מס' 1), סעיף 1, "צבא הגנה לישראל נכנס היום לאזור ונטל לידיו את השליטה וקיום הבטחון והסדר הציבורי באזור".

5. ר' להלן, עמ' 15 ואילך.

על מנת לעמוד על טיפולן של מערכות המשטרה והמשפט, בדק **בצלם** מידגם של 206 מקרים של פגיעות בפלסטינים, הכוללים פגיעות ברכוש, פגיעות בגוף וגרימת מוות, שיש לגביהם לפחות חשד סביר כי נגרמו על-ידי אזרחים ישראלים.

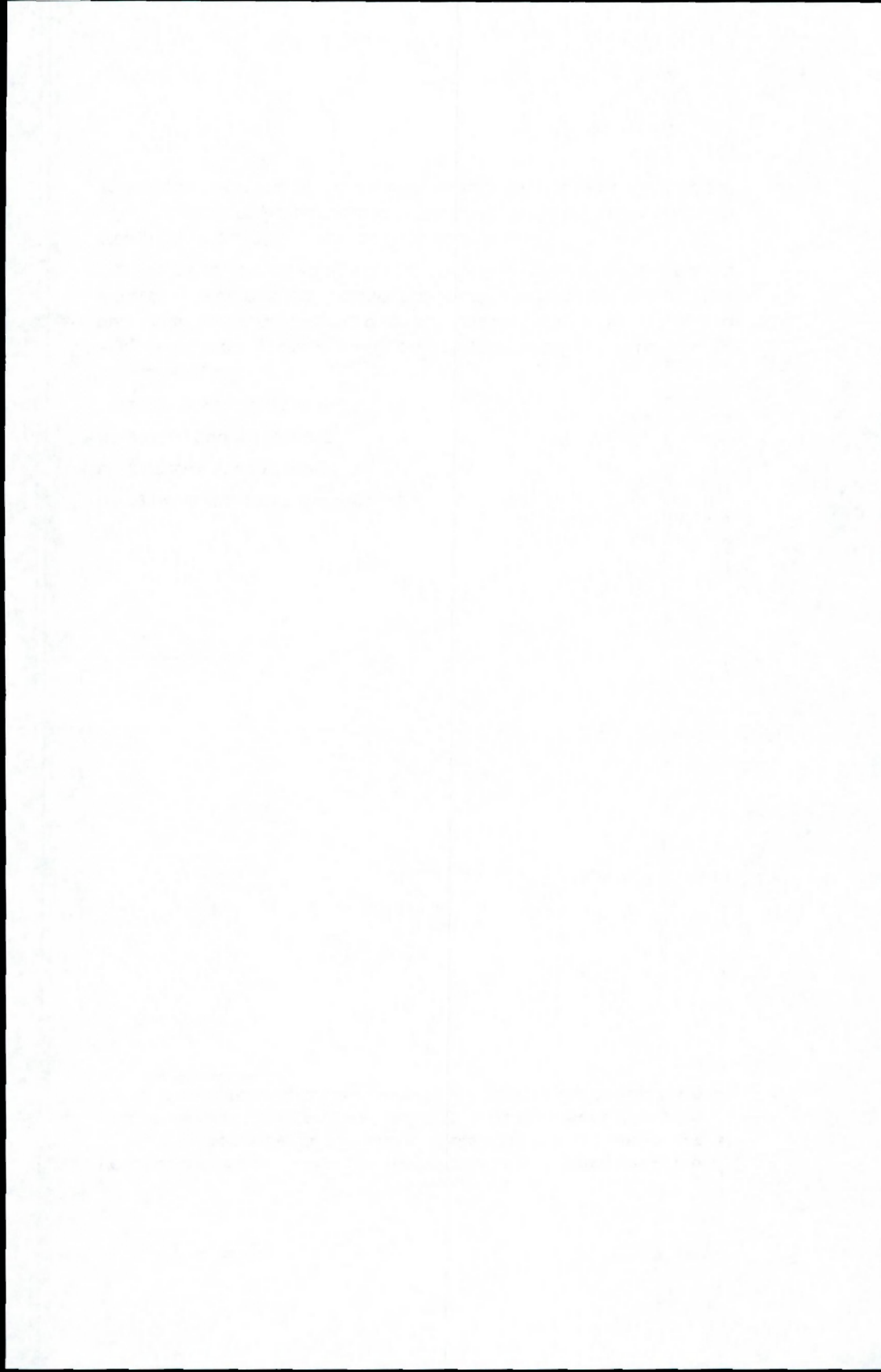
לצורך כתיבת הדו"ח בדקנו את אופן הטיפול של המשטרה והמערכת המשפטית במקרים שבמידגם – בכמה מהם נסגרו התיקים, בכמה מהם אותרו ו/או נעצרו חשודים, בכמה מהם הועמדו הנאשמים לדין, בכמה מהם הורשעו נאשמים, ומה היו גורי-הדין במקרים אלה. המידגם אינו כולל מקרים שאירעו בשנת 1993, שכן יש להניח כי ברובם עדיין לא הסתיים טיפול הרשויות.

המידגם כולל את המקרים הבאים:

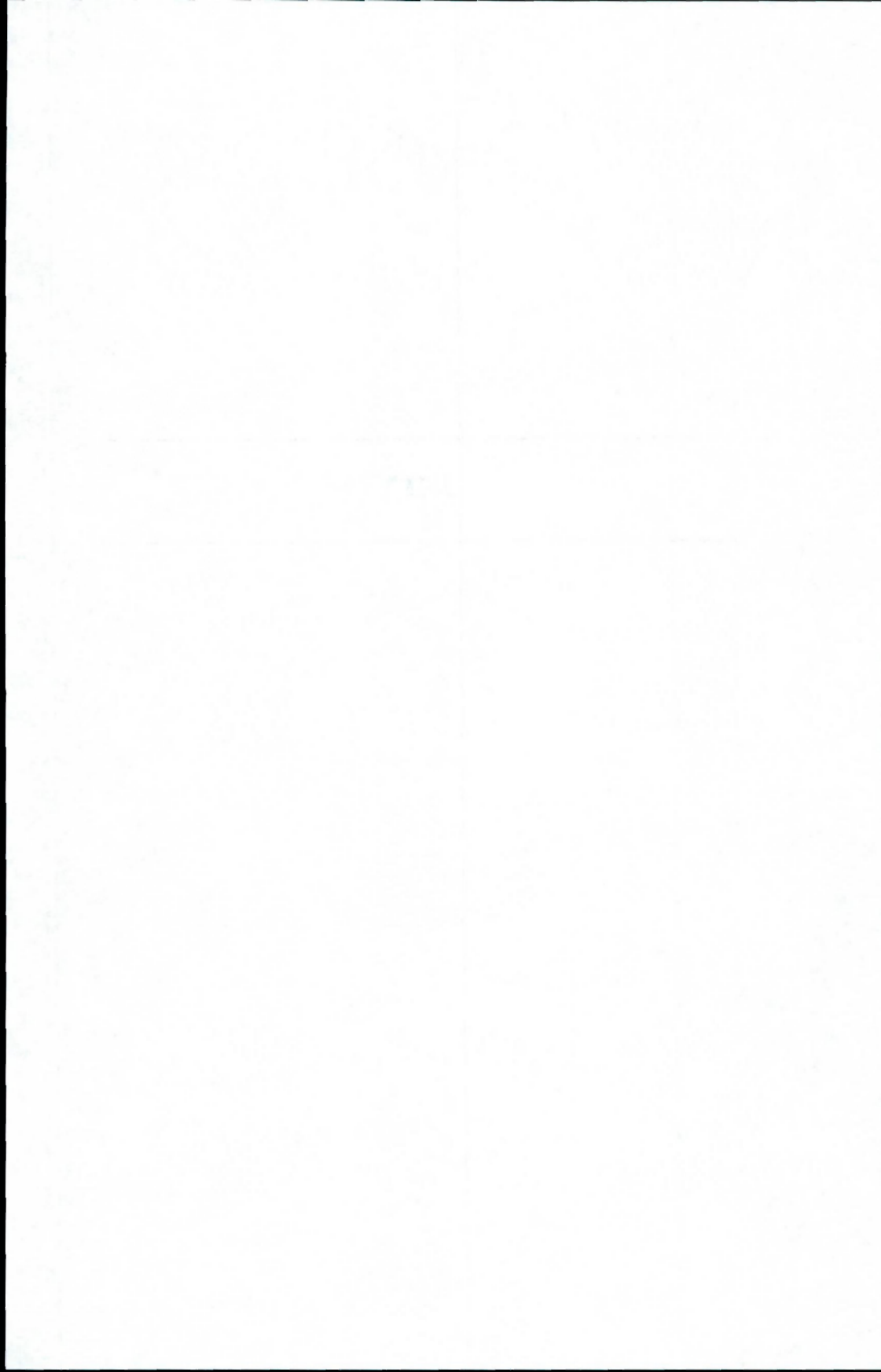
- א. 48 מקרי מוות של פלסטינים.
- ב. 78 מקרים של פגיעת פלסטינים.⁶
- ג. 80 מקרים של פגיעה ברכוש פלסטינים.⁷

6. אין זו רשימה מלאה של כל מקרי הפגיעה. על חלק מהמקרים דווח בעיתונות ו**בצלם** ערך מעקב אחר התפתחות הטיפול בתיק. שאר המקרים נמסרו לנו על-ידי **המוקד להגנת הפרט**.

7. אין זו רשימה מלאה של כל מקרי הפגיעה. על חלק מהמקרים דווח בעיתונות ו**בצלם** ערך מעקב אחר התפתחות הטיפול בתיק. שאר המקרים נמסרו לנו על-ידי **המוקד להגנת הפרט**.

רקע

1. ההיבט המשפטי

"...ביהודה, בשומרון ובעזה יש שתי שיטות משפטיות, ויש שני סוגים שונים של אנשים: יש אזרחים ישראלים עם מלוא הזכויות, ויש לא-אזרחים לא-ישראלים עם לא-זכויות."

ח"כ אמנון רובינשטיין¹

בשטחי הגדה המערבית ורצועת עזה חלות כמה מערכות משפט. הפלסטינים תושבי השטחים כפופים לשתי מערכות של חוק פלילי:

א. הדין המקומי – הירדני בגדה המערבית והמצרי ברצועת עזה – שהיה בתוקף לפני 1967 והמשיך לעמוד בתוקפו בכפוף לתחיקת הביטחון הישראלית.²

ב. תחיקת הביטחון שחוקקה בידי צה"ל מכוח סמכותו כצבא-מחזיק על-פי כללי המשפט הבין-לאומי, ובמיוחד הצו בדבר הוראות ביטחון, שהותקן ב-1967 והוחלף בצו חדש בשנת 1970.³

בהתאם לכך, קיימות שתי מערכות של בתי משפט:

א. בתי המשפט המקומיים, אשר מוסמכים לשפוט על-פי המשפט המקומי בלבד.

ב. בתי משפט צבאיים, שהוקמו מכוח הצו בדבר הוראות ביטחון, והם מוסמכים לדון בכל עבירה פלילית לפי שתי מערכות המשפט.

ליועץ המשפטי הצבאי בשטחים הסמכות להעביר תיק פלילי מבית המשפט המקומי לצבאי. במהלך האינתיפאדה, רבו המקרים בהם עבירות שאינן מוגדרות כעבירות ביטחוניות נדונו בפני בתי משפט צבאיים.

באופן רשמי, אזרחים ישראלים המתגוררים או המצויים בשטחים כפופים לשתי מערכות המשפט הללו והם גם כפופים לחוק הפלילי הישראלי, מכוח תקנות שעת חירום שהתקין שר הביטחון ב-1967.⁴

בשל כפיפותם של האזרחים הישראלים בשטחים למערכות משפט שונות, מתעוררת שאלה הנוגעת לחפיפה ולחוסר תיאום שיכולים להיגרם כאשר פעולה מסוימת מהווה

1. דברי-הכנסת, 2.1.84, עמ' 923.

2. המשפט המקומי, לפי פסיקת בית המשפט העליון, כולל את תקנות ההגנה המנדטוריות, שעוסקות בנושאים ביטחוניים. ישראל משתמשת בהן דרך קבע, במיוחד לגבי העונשים המינהליים של הריסת בתים וגירוש, שאינם קיימים בתחיקת הביטחון שצה"ל חקק. למען הסר ספק בדבר תוקפן של תקנות ההגנה (שעת חירום) 1945 על-פי המשפט המקומי, הן הוחלו באזור גם מכוח צו צבאי, ולכן ניתן לראותן כחלק מתחיקת הביטחון.

3. צו בדבר הוראות ביטחון (איזור יהודה ושומרון) מס' 378 התש"ל, 1970.

4. תקנות שעת חירום (עבירות בשטחים המוחזקים – שיפוט ועזרה משפטית), מס' 52, תשכ"ז, 1967.

עבירה לפי יותר ממערכת חוקים אחת. מבחינה רשמית, אין עדיפות למערכת משפט אחת על פני האחרת. ההחלטה על-פי איזו מערכת משפט לפעול, נתונה בידי מפקד צה"ל באזור ובידי משטרת ישראל והפרקליטות רק להלכה. למעשה, קיימת מדיניות להביא אזרחים ישראלים לדין בפני בתי המשפט בישראל ולשפוט אותם על-פי החוק הפלילי הישראלי. כפי שהשיב **לבצלם** אלי"מ אחז בן-ארי, ראש ענף הדין הבינלאומי בפרקליטות הצבאית:

לבית משפט צבאי נתונה סמכות לדון גם אזרחים ישראלים. יחד עם זאת, מאחר שהסמכות נתונה במקביל גם לבתי המשפט בישראל קבע היועץ המשפטי לממשלה בשעתו, כי יש להביא אותם לדין בפני בתי המשפט בישראל, אלא אם כן מדובר בעבירה שנעברה בשטחים אך אין לה מקבילה בדין הישראלי.⁵

המדיניות של השלטון הישראלי להחיל את החוק הפלילי הישראלי על כל אזרחי ישראל ועל כל יהודי שאיננו אזרח יצרה דואליזם משפטי, מציאות משפטית אשר מבחינה בין אוכלוסיות על-פי זהותן. בעוד האוכלוסיה הפלסטינית בשטחים כפופה לחוק המקומי או הצבאי, ופלסטינים המבצעים עבירות נשפטים בבתי משפט מקומיים ולרוב בבתי המשפט הצבאיים, הרי שאזרחי ישראל המבצעים עבירות פליליות בשטחים, כפופים לחוק הישראלי ונשפטים בבתי המשפט בארץ. מערכת המשפט הישראלית מבטיחה להם חירויות וערבויות משפטיות שאינן מוקנות לנאשמים הפלסטינים בשטחים, וגם העונשים המכסימאליים הקבועים בחוק שלפיו הם נשפטים, בדרך כלל נמוכים יותר.⁶

פלסטיני יכול להיעצר בידי כל חייל או שוטר. אין התחשבות במידת ההסתברות שהאדם ביצע את העבירה או בחומרת העבירה בה נחשד; שוטר רשאי לעצור **ישראלי** בלא צו מעצר רק משהתמלאה אחת משמונה החלופות המנויות בחוק, המתחשבות בחומרת העבירה וברמת הוודאות שהאדם אכן ביצע אותה.⁷

פלסטיני יכול להיות מוחזק במעצר שמונה ימים לפני הבאתו לבית משפט להארכת מעצרו, ואם הוא בוגר, ניתן להאריך את המעצר ל-18 יום למי שחשוד באחת העבירות שברשימה סגורה של עבירות חמורות, לדוגמא, גרימת מוות בכוונה, מתן מקלט לאדם החשוד בגרימת מוות ועבירות אחרות. **ישראלי** בוגר יכול להיות מוחזק במעצר עד 48 שעות לפני הבאתו לפי שופט. קטין מעל גיל 14, חובה להביא בפני שופט תוך 24 שעות, וקטין מתחת לגיל 14, חובה להביא בפני שופט תוך 12 שעות.

5. במכתב מה-11.7.91. את החלת החוק הפלילי הישראלי על עבירות של אזרחים ישראלים בשטחים יש לראות כחלק ממגמה כוללת של השלטון הישראלי מאז 1967, להחיל את המשפט הישראלי כולו על המתדיינים הישראלים בשטחים, ועל-ידי כך להשוות את מעמדם של אזרחי ישראל בישראל ובשטחים. ר', אמנון רובינשטיין, **המשפט הקונסטיטוציוני של מדינת ישראל**, ירושלים, תשנ"א, כרך ראשון, עמ' 104-107.

6. על-פי פרופ' אמנון רובינשטיין, מצב זה פוגע גם בעיקרון הטריטוריאליות המקובל בתפיסות משפטיות מודרניות, "הקובע כי אנשים חיים בשטח מסוים יהיו כפופים לאותה מערכת חוקים". שם, עמ' 105.

7. על המקורות המשפטיים עליהם מסתמכת השוואה זו בין שתי מערכות המשפט, ועל פרטים נוספים בהשוואה זו, ר' נספח 1, עמ' 111.

מותר למנוע מעצור **פלסטיני** להיפגש עם עורך דינו למשך 15 יום מיום המעצר, מטעמי ביטחון האיזור או משום שטובת החקירה מחייבת זאת, ולהאריך את התקופה ב-15 יום נוספים. מניעת הפגישה במשך 15 יום מעצירים פלסטינים היא דבר שבשגרה. מותר למנוע פגישה בין עציר **ישראלי** לבין עורך דינו מאותם טעמים למשך שבעה ימים מיום המעצר ולהאריך את התקופה בשמונה ימים נוספים, אך השימוש באמצעי זה לגבי אזרחים ישראלים נדיר ביותר.

גם חומרת העונש שונה במקרים רבים בין שתי מערכות המשפט, שכן העונש המכסימאלי הקבוע בחוק שונה בשתי מערכות אלה. כך יוצא, שישראלי ופלסטיני, שעברו אותה עבירה, צפויים לעונש שונה על-פי זהותם.

פלסטיני המורשע בהריגה, צפוי לעונש מכסימאלי של מאסר עולם. **ישראלי** המורשע באותה עבירה, צפוי לעונש מכסימאלי של 20 שנות מאסר.

פלסטיני המורשע בהיזק בזדון לרכוש, צפוי לעונש מכסימאלי של חמש שנות מאסר. **ישראלי** המורשע באותה עבירה, צפוי לעונש מכסימאלי של שלוש שנות מאסר.

גם בכל הנוגע לשחרור אסירים לפני שריצו את מלוא תקופת מאסרם, יש הבדל משמעותי בין המערכות המשפטיות החלות על הפלסטינים לבין זאת המוחלת על ישראלים. על-פי חוק העונשין הישראלי, רשאים השלטונות לשחרר אסיר לאחר שריצה שני שלישים מגזר דינו.⁸ לעומת זאת, לא קיים בתחיקת הביטחון סעיף על-פיו ניתן לשחרר אסירים לפני תום תקופת מאסרם בשל התנהגות טובה.⁹

אפליה נוספת, המעוגנת בחוק, בין אזרחים ישראלים לבין פלסטינים. קשורה לשאלת הפיצויים לנפגעי אלימות על רקע לאומני-פוליטי. כשאזרח ישראלי נפצע או שנגרם נזק לרכושו על ידי פלסטיני על רקע לאומני, הוא זכאי לפיצוי על-ידי המדינה. בנסיבות ההפוכות – בהן פלסטיני נפגע על ידי אזרח ישראלי על אותו רקע – אין הוא זכאי לשום פיצוי מהמדינה.¹⁰

8. ר' חוק העונשין-תשל"ז, 1977, סעיף 304.

9. בסעיף 3 לצו בדבר דרכי ענישה (יהודה והשומרון) (מס' 322), תשכ"ט-1969, נאמר: "על חישוב תקופת המאסר והפחתת המאסר של מי שמרצה עונש מאסר על-פי פסק-דין של בית משפט צבאי, יחולו רק הוראות תחיקת בטחון ולא יחולו הוראות הדין הקבועות כללים בדבר הפחתת עונשים עבור התנהגות טובה בבית הסוהר."

10. ר' סעיף 1 לחוק התגמולים לנפגעי פעולות איבה, התש"ל-1970; סעיף 35 לחוק מס רכוש וקרן פיצויים, התשכ"א-1961. חי"כ חיים אורון הניח על שולחן הכנסת באוקטובר 1992, שתי הצעות חוק שנועדו להבטיח שוויון בפיצויים הניתנים לנפגעי פעולות אלימות על רקע לאומני-פוליטי, ללא קשר להשתייכותם הלאומית.

סיכום

1. אי השוויון באכיפת החוק בין אזרחים ישראלים לבין תושבים פלסטינים בשטחים, מקורו בהחלת מערכות משפט שונות על שתי האוכלוסיות, על אף שהן גרות באותו שטח.
2. המדיניות של השלטון הישראלי להחיל את החוק הפלילי הישראלי על כל אזרח ישראלי בעבירות המבוצעות בשטחים, יצרה מציאות משפטית אשר מבחינה בין אוכלוסיות על-פי זהותן. מציאות זו מעניקה לאזרחי ישראל וליהודים מעמד מועדף על פני התושבים הפלסטינים.
3. מצב זה, שבו זהותו של אדם היא הקובעת על-פי איזו מערכת משפט ובאיזה בית משפט יישפט, מנוגד לעקרון השוויון בפני החוק, זאת בעיקר לאור הפערים בין המערכות. למעשה, מתקיימת כאן אפליה סמויה, שהיתה בולטת יותר אילו באותה מערכת משפט היו קבועים עונשים שונים וחירויות שונות על-פי זהות הנאשם.¹¹
4. האחריות לאפליה זו חלה לא רק על הממשלה, אלא גם על הכנסת, שהיא הרשות המאריכה את תוקפן של תקנות ההגנה (שעת חירום) ובכללן את זו הכופפת אזרחים ישראלים בשטחים לדין הפלילי הישראלי. כרשות מחוקקת, הכנסת אחראית מבחינה משפטית ומוסרית גם לחוסר שוויון בתשלום פיצויים לנפגעי אלימות על רקע לאומני.

¹¹ Eyal Benvenisti, *Legal Dualism: The Absorption of the Occupied Territories Into*, ר' Israel, West Bank Data Base Project. Jerusalem Post, Jerusalem, 1989.

2. אלימות של אזרחים ישראלים נגד פלסטינים בשטחים

א. רקע

לאחר מלחמת ששת הימים החלה הקמת יישובים יהודיים בגדה המערבית וברצועת עזה. על-פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בסוף 1992 גרו בשטחים 104,800 יהודים, מהם 100,500 בגדה המערבית ו-4,300 ברצועת עזה.¹

במשך השנים, ובעיקר מאז פרוץ האינתיפאדה, אירעו התנגשויות רבות בין המתנחלים לבין התושבים הפלסטינים בשטחים. רוב הפגיעות בתושבים יהודים מידי פלסטינים נעשו באמצעות אבנים, סכינים ובקבוקי תבערה. בשנים האחרונות התרבו גם הפגיעות בירי על-ידי פלסטינים. הרוב המכריע של הפגיעות ברכוש ובנפש פלסטינים בידי אזרחים ישראלים נגרמו באמצעות ירי.²

רוב התושבים היהודים בשטחים הנושאים נשק, מקבלים אותו מצה"ל. בתשובה לפניית **בצלם**, מסר ראש ענף הסברה של דובר צה"ל, סא"ל רמי קדר, את הקריטריונים לחלוקת כלי נשק לתושבים היהודים בשטחים:

1. כלי נשק ביישובים היהודים באיו"ש ובאזח"ע מחולקים לאזרחים על-פי שני קריטריונים:
 - א. נשק הנמצא במחסני היישוב והמחולק לשומרים בבואם לשמור ובכפוף לחתימתם. הם מקבלים את כלי הנשק על-ידי רכז הבטחון ביישוב.
 - ב. נשק אישי שצה"ל נותן לאזרחים על-פי תעודת הרשאה שמנפיק קצין צה"ל בכיר. אפשרות זו מעוגנת בחוק "כלי-ידיה הישראלים" 1949, ובפקודת מטכ"ל מסי 2.0107. תעודה זו יש לחדשה מדי שנה [...].
2. מדיניות צה"ל בנושא חלוקת הנשק:
 - א. פקודת מטכ"ל 2.0107 מפרטת את התנאים והקריטריונים האובייקטיביים שעל האזרח לעמוד בהם טרם יקבל את הנשק. בין הקריטריונים: כשירות רפואית ונפשית והעדד רישום פלילי. החוק הישראלי מורה כי על כל אזרח בעל כלי נשק אישי לשאת רישיון נשיאת נשק ולפעול לפיו. לפי חוק זה אין חובת רישיון לנשק שניתן ע"י צה"ל לאזרחים עפ"י תעודת הרשאה [...].³

1. **שנתון סטטיסטי לישראל**, 1993, מסי 44, עמי 47. אין בידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נתונים עדכניים יותר. על פי מועצת יש"ע, בסוף 1993 גרו בשטחים 136,415 יהודים. על פי "שילום עכשיו", בספטמבר 1993 גרו 108,500 יהודים בשטחים. ר' "כמה גרים שם", **מעריב** 13.12.93.

2. "יתתים בדו"ח **בצלם**, הפרות זכויות האדם בשטחים 1992/3, פרק א'
3. במכתב מה-13.1.92.

במכתב מה-6.12.92 מסרה **לבצלם** סרן אביטל מרגלית, ראש מדור הסברה בדובר צה"ל, כי עדיין אין בידי דובר צה"ל נתונים על מספר כלי הנשק המצויים בידי אזרחים באיו"ש ובאזח"ע, והוסיפה: "ואין ביכולתנו להודיעכם, גם, אם נוכל בעתיד לפרסם מספר זה."

ב. האלימות לסוגיה

האלימות של אזרחים ישראלים בשטחים כלפי תושביהם הפלסטינים לובשת צורות רבות ושונות. החמורה שבהן היא, כמובן, זאת שכתוצאה ממנה קופחו חיי אדם.

חלוקת מקרי המוות לפי שנים

סה"כ	1993	1992	1991	1990	1989	1988
62	14	1	6	9	17	15

בארבעה מתוך 62 המקרים הנ"ל היו היורים בסכנת חיים, ובשלושה מקרים נוספים הם הכניסו עצמם במודע למצב של סכנה כזו. על שמונה מקרים אין בידינו די פרטים על-מנת לקבוע האם היו היורים בסכנת חיים. ב-47 המקרים הנותרים הרגו אזרחים ישראלים פלסטינים תושבי השטחים בנסיבות בהן לא נשקפה להם סכנת חיים. את התקריות האלימות כלפי פלסטינים בהן מעורבים אזרחים ישראלים ניתן לחלק לשני סוגים עיקריים:

- א. תגובות מיידיות על התקפה או פעולה של פלסטינים.
- ב. פעולות יזומות.

1. תגובות מיידיות על התקפה או פעולה

א. הגנה עצמית

בחלק מן המקרים, פתחו אזרחים ישראלים באש לאחר שהותקפו על-ידי פלסטינים. בחלק קטן מן המקרים היתה זו פעולה של הגנה עצמית. כאמור, מתוך 62 המקרים בהם נהרגו פלסטינים מידי אזרחים ישראלים, מצא **בצלם** רק ארבעה מקרים מובהקים של הגנה עצמית:

1. ב-7.11.88, דקר אחמד חוסיין עבדאללה בישאראת את דוד דניאלי, חייל מילואים ששמר בפתח מושב משואה. תושב משואה, חיים ישראלי, חייל מילואים בחופשה, התקרב עם נשק לעבר מקום האירוע. בישאראת ניסה לתקוף אותו, וישראלי ירה בו והרגו.

צומת א-רם בכניסה לרמאללה – 7.11.93, מתנחל מנפץ את חלון מכוניתו של פלסטיני

2. ב-31.10.93, הרג מאיר עשור, נהג משאית ישראלי, את תיאמר חיליל זיאדה, אשר תקף אותו בסכין ודקר אותו, באזור התעשייה שליד מחסום ארז.
3. ב-14.11.93, הרג אברהם זרביב, תושב חברון, את מוחמד ג'ודה עבד אל-כרים, כאשר בדרכו למערת המכפלה, תקפו אותו בגרזנים עבד אל-כרים ופלסטיני נוסף והיכו בראשו ובפניו.
4. ב-16.11.93, הרג מאיר בוקובזה, תושב אשקלון, את שאדי מוסלח מוחמד עיסא, לאחר שזה דקר את אריה שטרית, תושב ניסנית שברצועה וכן את בוריס מילר, תושב נתיבות. בוקובזה לקח את אקדחו של שטרית ורץ אחרי התוקף, אשר הסתובב ורץ לעברו כשבידו הסכין.

ב. תגובות מופרזות על פעולה של פלסטינים

יידוי אבנים לעבר מכוניות ישראליות והצבת מחסומי דרכים על-מנת לעכב מכוניות אלה ולאפשר ליידות בהן אבנים, הן תופעות נפוצות מאוד בשטחים. לעתים, כאמור, נקלעים אזרחים ישראלים במצבים אלה לסכנה פיסית, ונאלצים להשתמש בנשק להגנה עצמית. עם זאת, במקרים רבים נוהגים הנוסעים, ובעיקר כאלה המתגוררים בשטחים, להשתמש בנשק לתגובה החורגת ממה שנחוץ לצורך הגנה עצמית. קרי, לרדוף אחרי מידי האבנים ולירות לעבר גופם, גם כאשר ברור כי כבר אינם מהווים סכנה, על-מנת "להעניש" אותם. תגובה כזו מנוגדת באופן חד-משמעי לחוק הפלילי ולהוראות הפתיחה באש החלות על אזרחים. בית המשפט העליון כינה התנהגות כזו "מעשה, אשר מפאת חומרתו חותר נגד עצם קיומה של חברה אנושית תרבותית".⁴

כך היה, למשל, במקרי המוות של פלסטינים בהם היו מעורבים הרב לוינגר (ספטמבר 1988), פנחס ולרשטיין, ראש המועצה האזורית בנימין (ינואר 1988), ובוזע מוסקוביץ (פברואר 1991), שלושתם מתנחלים.

לוינגר ירה לעבר עוברים ושבים בשעה שיודו לעברו אבנים מכיוון אחר, ובעת שעמד ליד מחסום צה"ל. ולרשטיין רדף אחרי נערים שהבעירו צמיג וירה לעברם. מוסקוביץ נתקל במחסום אבנים, עצר את רכבו וירה לעבר בתים במרחק של כ-80 מטרים ממנו. בכל אחת מן התקריות הללו נהרג פלסטיני כתוצאה מירי ובשלושת המקרים הורשעו התושבים היהודים ב"גרימת מוות ברשלנות".⁵

מהתבטאויות חוזרות ונשנות באמצעי התקשורת ובפרסומים של המתנחלים, ניתן ללמוד כי השימוש בירי נגד מידי אבנים, גם במקרים בהם לא נשקפת סכנת חיים, מקבל לגיטימציה ואף עידוד מהמנהיגות הפוליטית שלהם.

במארס 1993 המליצה מועצת ישי"ע למתנחלים לפתוח באש גם במקרים של "ירי לצורך הרתעה", בכל מקרה של יידוי אבנים, כולל לעבר מידי אבנים נמלטים.⁶ בדצמבר 1991

4. ע.פ. 175/88, **מדינת ישראל נ. אישגויב**, פ"ד מב (2), 361, עמ' 367. פרטים על המקרה, ר' להלן, עמ' 80-81.

5. ת.פ. 137/89 **מדינת ישראל נ. משה בן אליעזר לוינגר**, ת.פ. 265/88, **מדינת ישראל נ. פנחס בן משה ולרשטיין**, גזר-הדין, עמ' 4; ת.פ. 1440/92 **מדינת ישראל נ. בועז מוסקוביץ**.

6. הארץ, 3.3.93.

רואיין ראש המועצה האזורית בנימין, פנחס ולרשטיין, בעיתון 'הארץ' והרחיב בנושא: [...]. אנחנו לא ניתן שזרקו עלינו אבנים, בקבוקי תבערה וירו עלינו, ואנחנו לא נגיב. אם המערכת המשפטית חושבת שאנחנו בתל אביב, ותדון בענייננו כמו בתל אביב, אז במקרה הגרוע ביותר, אנשים ישלמו על זה מחיר – אבל ישארו בחיים. יש חוק בתל אביב ויש חוק במצב מלחמה.⁷

בישיבת מועצת מטה בנימין מאותו חודש הוחלט כי:

נוכח הנסיבות שבהן נרצח צבי קליין, מומלץ לתושבים להתייחס מעתה ואילך ליידווי אבנים כאל מצב של סכנת חיים, על כל מה שכרוך בכך מבחינת הוראות פתיחה באש. 'עדיף שתושבים יגיעו לכלא, מאשר לבית-קברות' הסביר פנחס [ולרשטיין]. ואולם הוא הדגיש שאין בהחלטה הזאת משום קריאה להתרת רסן כללית ולאי הפעלת שיקול דעת.⁸

בעיתון 'חדשות' דווח כי באסיפת חירום ביישוב עפרה יום לאחר שנהרג צבי קליין, אמר חנוך אלון: "יש להחליט לפתוח באש על מידי אבנים על מנת לפגוע, כי הגענו לשלב של ירי וחצינו את כל הקווים האדומים."⁹

התבטאויות אלה עסקו בהיתר לפתוח באש על מידי אבנים, אף כי בתקרית שבה נהרג קליין לא נזרקו כלל אבנים אלא נורו יריות לעבר מכוניתו כשהוא בתוכה (נסיבות המתירות באופן ברור פתיחה באש). עובדה זו מלמדת על הניצול הנעשה על ידי המתנחלים של תקרית בה נשקפה סכנת חיים בעליל, על מנת לאשר פתיחה לא מבוקרת באש, בנסיבות בהן לא נשקפת סכנה לחייהם.

2. פעולות יזומות על-ידי מתנחלים

פעולות יזומות כנגד פלסטינים ורכושם נעשות על-ידי יחידים ועל-ידי קבוצות מאורגנות, לצורך הפחדה, הרתעה, או ענישה, תוך שימוש בנשק ובתחמושת העומדים לרשותם באופן רשמי וגלוי. לעתים זוהי פעולת תגמול, בעקבות אירוע אלים שבוצע בידי פלסטינים, ולעתים זוהי פעולה יזומה בלי כל קשר לאירוע קודם.

כבר בפברואר 1989, שלחו חי"כ דאז יוסי שריד וחי"כ דדי צוקר מכתב אל היועץ המשפטי לממשלה יוסף חריש, בו התריעו על "פעולות מתנחלים במתכונת מיליציונית". בין היתר הם כתבו:

כבר כיום מפעילים המתנחלים פעולות סיור מאורגנות וחמושות המאורגנות על פי לוח זמנים מרכזי. פעולות אלה נעשות במקביל ובנוסף לפעולות צה"ל [...]. בנוסף לפעולות הסיור ביצעו המתנחלים שורה ארוכה של פעולות ענישה מתוכננות כנגד כפרים ערביים. פעולות אלה נעשות כחלק ממדיניות שהוסכמה על דעת ההנהגה – הפיקוד. פעולות אלה לא היו תגובה ספונטנית, אלא היו והינן חלק מתפיסה הנשענת על שרשרת פיקוד ומעריך ארגוני המאפשר הוצאתה של המדיניות אל הפועל [...]. סביר להניח כי למיליציות-המתנחלים יש תכנית-

7. הארץ, 3.12.91.

8. דו"ח על פגישה עם מפקד יו"ש, בטאון המועצה האזורית "מטה בנימין", 23.12.91.

9. חדשות, 20.12.91.

כביש רמאללה-שכם, מול בית אל — 29.10.93, מכונית של פלסטיני עולה באש, לאחר שהוצתה
בידי מתנחלים

מגירה להתפתחויות אפשריות בשטחים, והיא שואבת עידוד רב לקראת המשך פעילותה מהיחס הרך והסלחני מצד שלטונות הביטחון והחוק.¹⁰

כמו כן שלחו שני החיילים תזכיר אל שר המשפטים דאז דן מרידור, שר המשטרה דאז חיים בר-לב ושר הביטחון יצחק רבין, ובו הביאו פרטים על ועדי ביטחון ביישובים יהודיים בשטחים ועל דפוסי פעולתם.¹¹

שלושה חודשים אחר-כך, ב-30.5.89, אמר שר הביטחון דאז, יצחק רבין, כי ייתכן שיש התארגנויות מקומיות של תושבים יהודים בשטחים, והוסיף "אינני יכול לומר בוודאות, שיש מערכת רחבה יותר".¹²

פרסומים וכרוזים שחולקו בקרב המתנחלים ביישוביהם והתבטאויות של מתנחלים בתקשורת חוזרים ומאשרים חלק גדול מהפרטים עליהם התריעו שריד וצוקר בנוגע לפעולות ה"שיטור" של המתנחלים, הכוללות מיספור בתי פלסטינים וסירוי נוכחות בצירי תנועה, ומצביעים על האופי המאורגן של הפרות הסדר.

למשל, בכרוז מה-12.12.91 שהופץ בקרב תושבי בית אל, החתום על-ידי "פעילי הישוב" דווח כי באסיפת תושבים הוחלט על הקמת ועדה "שתיוזם ותארגן פעילויות שונות בתגובה לטרור הערבי הצובר תאוצה כפי שכולנו שומעים, רואים, ומרגישים."

כמו כן, בדו"ח משיבת "פורום פעילי הישובים", שהתקיימה ב-6.1.92, ביישוב פסגות, נאמר: "בהתאם להחלטת הפורום להגיב על כל אירוע חבלני חמור, נעשו ביום אי בבוקר חסימות צירים בכ-14 נקודות ברחבי בנימין, שומרון וחבל עזה [...] בהעדר שקט בדרכי יש"ע תוגבל תנועתם של ערביי האזור ויציאם לעבודה. המבצע נערך בשיתוף עם ראשי הציבור ורבני יש"ע."

א. התפרעויות ופגיעה ברכוש

ביישובים רבים יוזמים מתנחלים פעולות תגמול נגד האוכלוסיה הפלסטינית, החל מחסימת צירים בכבישים, במטרה לשבש את החיים הסדירים של האוכלוסיה הפלסטינית, וכלה בהתפרעויות אלימות ביישובים ערביים. התפרעויות אלה כוללות ירי לעבר דודי שמש, הצתת מכוניות, ניפוץ שמשות והשחתת יבולים.

על מנת להמחיש את ההיקף הרחב של פעולות היוזמות על-ידי תושבים יהודים נגד תושבים פלסטינים, מפורטים להלן מקרים שאירעו בחודש אוקטובר 1992, שאינו נמנה עם הגלים הקשים ביותר של אלימות מתנחלים במהלך האנתפיאדה, שאירעו במאי 1989, בדצמבר 1991 ובנובמבר 1993.¹³

10. מכתב ליועץ המשפטי לממשלה, יוסף חריש, 13.2.89.

11. מכתב אל שר המשפטים, שר המשטרה ושר הביטחון, מה-22.2.89.

12. דבר, 31.5.89.

13. הדוגמאות מבוססות על עדויות שנגבו בידי **בצלם**, מידע שאספנו מהעיתונות הישראלית, ותחקירים של ארגוני זכויות האדם הפלסטינים **אל-חאק ומרכז המידע הפלסטיני לזכויות האדם**. לדוגמאות רבות נוספות, ר':

Al-Haq: Punishing a Nation, 1989, chapter 3: "Settler Provocation and the Use of Excessive Force"; **A Nation under siege**, 1990, chapter 3: "Settler violence"; **Protection Denied**, 1991, chapter 4: "Settler Violence"; **Palestine Human Rights Information Centre (PHRIC), Uprising in Palestine: the first year**, 1989 ופרסומים שוטפים של מרכז המידע הפלסטיני לזכויות האדם.

אוקטובר 1992

3.10.92: תושבים מקריית-ארבע יידו אבנים על רכב של פלסטיני תושב חברון. שמשות הרכב נופצה והוא נפצע קל. הנהג הגיש תלונה במשטרת חברון.

4.10.92: חיילים הבחינו ברכב פלסטיני בוער במרכז המסחרי בחברון כשלידו מיכל עם חומר דליק. הם הבחינו במכונית אאודי ישראלית נמלטת מהמקום. למרות הקריאות לעצור, הנוסעים ברכב לא עצרו. החיילים ירו לעבר גלגלי המכונית והחלו לדוף אחריה. הרכב נתפס בקריית-ארבע, כשבתוכו נועם פדרמן, פעיל "כך" ויהודע קהלני, תושב קריית-ארבע. במכונית נמצאו כרוזים ש"כך" חתומה עליהם, כלי פריצה, מיכל בנוזין ומיכל שמן. על המכונית היו סימני פגיעות כדורים.

4.10.92: בשעה 9:15 בקירוב, הוצתה מכוניתו של מוחמד סמיר חכמת חי'אלד אל-עקאל, מדגם פיגיו 504 סטיישן. המכונית חנתה ליד ביתו, במרחק של 20 מטר מהרחוב הראשי. ביתו של אל-עקאל גובל בהתנחלות קריית-ארבע מכיוון צפון מערב. מתנחלים נוהגים ליידות אבנים על ביתו מדי שבת, ימי חג יהודיים או כאשר ילדי המתנחלים חוזרים מבית ספר.

15.10.92: מתנחלים ירו באזור צומת כחיל (ליד חברון) ופגעו בדודי מים. לטענתם ירו לאחר שנזרקו עליהם אבנים. בבדיקה שערכה המשטרה התברר כי שני דודי מים ניזוקו מירי המתנחלים אך למכוניות המתנחלים לא נגרם כל נזק.

15.10.92: שלוש מכוניות של תושבי עפרה נרגמו באבנים ליד עין ירוד ונגרם להן נזק רב. מאוחר יותר נרגם באזור אוטובוס ו-4 נוסעים נפצעו. כתגובה הגיעו עשרות מתושבי עפרה למקום ויידו אבנים בבתי הכפר.

15.10.92: בשעה 19:00 יצאה שיירת מכוניות (ארבעה אוטובוסים וכמה כלי רכב פרטיים של מתנחלים ויהודים ממרכז הארץ) ממערת המכפלה לירושלים. ליד צומת הזכוכית נרגמה השיירה באבנים ואחד הנוסעים נפצע קל בידו. הנוסעים יצאו מהמכוניות, ירו באוויר וזרקו אבנים על בתים ומכוניות. תושבים פלסטינים מוסרים שהיריות פגעו בדלת המסגד ובאוטובוס שעבר במקום. המשטרה מצאה בחקירתה אוטובוס שאחד מגלגליו מנוקב ושש מכוניות של פלסטינים ששמשותיהן מנופצות. שתיים מהמכוניות היו הפוכות.

17.10.92: התפוצץ מטען צד ליד היישוב מתתיהו בצומת חרבתא שבנפת רמאללה, יהודית אוסטרן נהרגה ותשעה אנשים נפצעו. כתגובה חסמו עשרות מתנחלים מאזור בית-אל את הכביש הראשי ירושלים-רמאללה. המתנחלים נכנסו לחרבתא וכמה מהם שברו שמשות של מכוניות. אחד מהמתנחלים השתמש בעוזי שלו כדי לשבור חלון של מכונית. התפתחו תקריות של יידוי אבנים בין המתנחלים לפלסטינים במקום, במהלכן נופצו חלונות של בתים.

19.10.92: ב-11:45 לערך, זרקה קבוצת מתנחלים אבנים על בתים ועל בית מרקחת בעיר אל-בירה, על הכביש הראשי רמאללה-שכם. הם תפסו את אחד התושבים, סוהיל עבד, והיכו אותו לאחר שניפצו את החלונות בביתו. המתנחלים מסרו אותו לידי הצבא, והוא שוחרר כעבור שבוע. החלונות בבית נוסף ובבית המרקחת "חיא" נופצו גם הם במהלך ההתקפה.

19.10.92: לפי עדויות של תושבים מאל-בירה ורמאללה, ערכו מתנחלים תהלוכה מלווה באנשים חמושים ברמאללה. שוטרי משמר הגבול ליוו את התהלוכה. אחד התושבים העיד שראה את אחד המתנחלים חותך צמיגים של שלוש מכוניות. כשסיבבו שלושה בחורים ששמרו עליו. תושב אחר העיד שראה מתנחלים זורקים אבנים על אנשים ברחוב.

22.10.92: קבוצה של כ-150 מתנחלים, תושבי בית"ר, הגיעה בלילה לכפר חוסאן, סמוך לבית לחם. הם חיבלו במשאית ובמכוניות שחנו בכניסה לכפר והשליכו אבנים על בתי הכפר. לטענת המתנחלים, פעלו בתגובה לפציעתו של נהג מיכלית בבוקר בכפר אל-חידר הסמוך, וכן על כמה מקרים נוספים של ידוי אבנים על מכוניות באותו יום. התושבים המתגוררים ליד המקום בו פעלו המתנחלים הזעיקו את תושבי הכפר, שהגיעו והחלו לזרוק אבנים על המתנחלים והצבא.

23.10.92: חקלאים פלסטינים שעסקו במסיק זיתים הותקפו ארבע פעמים על ידי מתנחלים מאזור שכם. ההתקפות אירעו ב-23 וב-28 באוקטובר, בכפר דיר אל-חיטב, ב-17 באוקטובר בכפר קריות וב-30 באוקטובר בכפר לובן א-שרקיה, שם גם הפגינו מתנחלים ב-29 באוקטובר, והקימו מחסומי דרכים.

25.10.92: ועד רבני יש"ע קרא לציבור לצאת ולמחות נגד הפיגוע בו נהרג חייל המילואים שמואל גרש באותו יום. תושבים יהודים מאזור קריית-ארבע יצאו אחר-הצהרים והחלו לחבל בבתים וברכוש של פלסטינים וניפצו עשרות שמשות של כלי רכב. במערת המכפלה פגעו מתנחלים בשטיחים וברכוש של המסגד הנמצא במקום. ההתפרעויות נמשכו גם למחרת. כאלפיים מתנחלים הגיעו למערת המכפלה מקריית-ארבע ומחברון. הם קיימו שם עצרת מחאה ותפילה ולא איפשרו לפלסטינים להיכנס למערת המכפלה. חברון היתה בעוצר באותה עת והמתנחלים נסעו בחופשיות ברחובות והניפו דגלי ישראל. במהלך היום הם גם ניפצו חלונות בתים.

26.10.92: ב-07:00 לערך, מאות מתנחלים מקריית-ארבע ומגבעת החרסיה צעדו למרכז העיר חברון בחסות הצבא. במהלך הצעדה, שארכה יום שלם, הושמעו סיסמאות נגד ערבים. בתי פלסטינים במסכול הצעדה ניוזקו מיריות ומאבנים. נמסר כי נופצו חלונות ב-27 בתים ומכוניות. כדורים חיים נורו לביתו של גיזמעה עבד אל-אתיים דענא, בן 33; ארבעה כדורים חדרו לחדר השינה ולמטבח. בביתו של עבד אל-אתיים מוסטפא גיברי, בן 80, בשכונת משארק שבעיר העתיקה בחברון, ניתן לראות את הסימנים שהותירו הכדורים החיים שנורו לתוך הבית מבעד לחלונות המרפסת, בשעה שהמשפחה שהתה בבית. עוד 20 שמשות זכוכית ניוזקו אף הן מאבנים.

28.10.92: מתנחלים הזהירו ברמקול את תושבי כפר צרה באזור שכם לאחר שזרק בקבוק תבערה על אוטובוס של החברה לפיתוח שומרון. כמה תושבים התלוננו שמשות בתיהם נופצו לאחר מכן.

29.10.92: ב-11:30 לערך, פשטו מתנחלים על הכפר לובן אל-רבייה, ניפצו את החלונות בביתו של יעקוב מיסלח וניסו להצית מכונית.

30.10.92: ב-12:15 לערך, ניסתה קבוצת מתנחלים להצית מפעל למשקאות קלים בבעלות מוחמד מרעי, בן 32, מגיניו. המתנחלים הציתו מיכלים ריקים, וגרמו נזק של כ-40,000 ש"ח.

ב. כניסה מודעת למצב של סכנת חיים

במקרים אחדים נקלעו מתנחלים למצב של סכנה רק כתוצאה מעימותים שהם עצמם יזמו. בראיון לעיתון 'מעריב' אמר ראש מועצת קריית-ארבע, צבי קצובר: "אנחנו מתכננים להגיב על כל פיגוע, ואפילו על זריקת אבן נצא לשטח. עלולה להתפתח תקרית עם מקומיים שיזרקו אבנים, ולא מן הנמנע שהדבר יוביל לשימוש בנשק".¹⁴

ב-3.6.88 הגיעו מספר מתנחלים לכפר שיוח', פרצו לבתים ופגעו ברכוש. בתגובה התארגנה חבורת צעירים שרגמה את המתנחלים באבנים. אלה הגיבו בירי, ומוסטפא אחמד עודה חלאייקה נפגע משני כדורים בגבו ואחד בחזהו. הוא מת בדרך לבית החולים. מאוחר יותר הוצאה גופתו של חלאייקה מקברה והועברה לנתיחה במכון לרפואה משפטית באבו כביר.

ב-29.5.89 נהרגה איבתיסאם עבד א-רחמאן בוזיה, נערה בת 16 תושבת הכפר כיפל הארת' באזור טול-כרם, כאשר תלמידי ישיבת 'עוד יוסף חי', שהגיעו לכפר כדי לעלות שם לרגל לקבר המיוחס ליהושע בן נון, התפרעו, תקפו קשיש, ירו לעבר הבתים, פגעו במיכלי מים והציתו ערימות חציר. קרוב לשנה לאחר האירועים, הגישה פרקליטות מחוז המרכז כתב אישום נגד גדי בן-זמרה ויהושע שפירא ממעלה לבונה, ויואל אלפרד ורפי סלומון מיצהר, באשמת הריגה, ירי באזור מגורים, תקיפה ופציעה בנסיבות מחמירות, הצתה והיזק לבעלי חיים. על-פי כתב האישום הנערה, שעמדה בשעת האירועים בפתח ביתה, נפגעה מהיריות ומתה במקום. המשפט החל ב-4.4.90, ובישיבה הראשונה כפרו בן-זמרה ושפירא בכל ההאשמות המיוחסות להם וטענו כי כל מעשיהם היו בגדר הגנה עצמית. לאחר שינוי כתב האישום במסגרת עסקת טיעון נדונו בן-זמרה, שפירא וסלומון לשמונה חודשי מאסר בפועל ו-18 חודשי מאסר על-תנאי. אלפרד נדון ל-18 חודשי מאסר על-תנאי.¹⁵

גם אם בשני מקרים אלה ירו המתנחלים כתוצאה מהיותם בסכנה, אין הירי הקטלני יכול להיחשב כהגנה עצמית, שהרי בכך שחדרו לכפר וביצעו בו פעולות אלימות הכניסו המתנחלים את עצמם למצב של סכנה במתכוון.

ג. השתלטות כוחנית על אדמות ועקירת עצים

חלק מהפעולות האלימות של מתנחלים נגד פלסטינים, נועדו להרחיק תושבים פלסטינים מבתיים או מאדמותיהם, כפי שציינה כבר הוועדה בראשות המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, יהודית קרפ, בדו"ח שלה מ-1982.¹⁶

14. מעריב, 22.12.91.

15. בסופו של דבר, בעקבות מה שהצטייר כחוסר יכולתה של התביעה להוכיח את מותה של בוזיה, ובשל סירוב משפחתה לשתף פעולה עם הרשויות, חתמה התביעה על עסקת טיעון עם הנאשמים: סעיפי ההריגה והתקיפה בנסיבות מחמירות של ישיש בן 83 נמחקו מכתב האישום, ובתמורה הודו הארבעה בהתפרעות שסופה גרימת נזק, בהצתה, בהיזק בזדון, בהיזק לבעל חיים ובפציעה בנסיבות מחמירות. ב-26.9.91 שתיים וחצי לאחר האירוע, הם הורשעו בעבירות אלה על פי הודאתם, וב-16.12.91 נגזרו דינם.

16. חקירת חשדות נגד ישראלים ביהודה ושומרון - דו"ח צוות המעקב 23.5.82. (להלן דו"ח קרפ) עמ' 8, ועמ' 20. פרטים על ועדת קרפ, ראו להלן, עמ' 56-57.

**עדותו של חמד בדווי עבד אל-חיי אל-בוס, בן 67, תושב הכפר קריות באזור
שכם, שנמסרה לתחקירן בצלם, באסס ע"ד, ב-26.7.93**

בבעלותי חלקת אדמה שגודלה 12 דונם והיו שתולים בה 176 עצי זיתים. האדמה מרוחקת מהתנחלות שילה כחצי ק"מ. במהלך השנים האחרונות כרתו המתנחלים מספר עצים כל שנה.

כעת נותרו בה שמונה עצי זית בלבד. המתנחלים שמו גדר סביב המקום ממנו נעקרו העצים ושילו שם עצי תפוחים ושיזיפים. בסך הכול השתלטו המתנחלים על 11 דונם מתוך 12 הדונם שהיו ברשותי. גם לשמונה עצי הזית שנשארו אינני יכול לגשת כעת.

כל פעם שניסיתי להגיע אליהם, המתנחלים היכו, קיללו, וגירשו אותי בטענה שהאדמה שלהם. המתנחלים גם החרימו צאן של רועים מהכפר שעברו באדמתי. לא קיבלתי כל הודעה או צו לגבי החרמת אדמה מצד הרשויות. בידי כל המסמכים המוכיחים כי האדמה היא בבעלותי.

בעבר פניתי למשטרת רמאללה ושכם. אנשי המשטרה פנו לראש ההתנחלות ואחר-כך מסרו לי שהוא התחייב בפניהם לא לעקור עצים. למרות זאת נמשכו העקירות.

ביוני 1991, סייעו מתנחלים לחיילים לעקור כ-200 עצים מאדמתו של עוויני עבד אל-האדק, תושב הכפר קיפין. כשסיימו, חתכו את העצים להסקה והכריחו כפריים מקומיים באיומי אקדח להעביר את העצים להתנחלות.

ב-13.12.91, עקרו וגזמו תושבי אלון מורה עשרות עצי זית במטע בבעלותו של פלסטיני תושב השטחים. פעילות זו נעשתה לאור יום ולעיניהן של מצלמות התקשורת.¹⁷

ב-27.5.92, לאחר שהרב שמעון בירן, תושב כפר דרום שברצועת עזה נדקר למוות, התאספו מאות מתנחלים מהאזור ונכנסו עם דחפורים לפרדסי הסביבה בניסיון לעוקרם. הם הצטיידו בדלק והציתו שדות וחממות של פלסטינים ועקרו שתילים.¹⁸

סיכום

1. הפגיעות שמבצעים מתנחלים נגד תושבים פלסטינים בשטחים נהפכו במרוצת השנים לשגרה. חלק מפעולות אלה באות בתגובה מיידית על התקפה או פעולה שביצעו פלסטינים, אולם בחלקן הגדול אלה הן פעולות יזומות נגד פלסטינים חפים מפשע.
2. מתוך 62 מקרים שבהם יהודים גרמו למותם של פלסטינים בשטחים, ידוע לנו רק על ארבעה מקרים שאירעו בנסיבות מובהקות של הגנה עצמית. על שמונה מקרים

17. ידיעות אחרונות, מעריב, 13.12.91.

18. פרטים על המקרה, עמי 41-43.

- נוספים אין בידינו די פרטים על מנת לקבוע האם היו היורים בסכנת חיים. בכל שאר המקרים, היה הירי בלתי מוצדק ובלתי חוקי, אם כתוצאה מתגובה מופרזת, בדרך כלל ליידוי אבנים, ואם במסגרת פעולות "עונשין" יזומות.
3. מהתבטאויות חוזרות ונשנות באמצעי התקשורת ובפרסומים של המתנחלים, ניתן ללמוד כי שימוש בנשק, גם במקרים בהם לא נשקפת ליורה סכנת חיים, מקבל לגיטימציה ואף עידוד ממנהיגי המתנחלים.
 4. פעולות יזומות נגד פלסטינים ורכושם נעשות על-ידי יחידים ועל-ידי קבוצות, למטרות של הפחדה, הרתעה וענישה, וזאת תוך שימוש בנשק ובתחמושת שצה"ל מעמיד לרשותם. בחלק ניכר מהמקרים, הפעולות הללו הן פרי מעשה מתוכנן, יזום ומאורגן היטב על-ידי קבוצות מתנחלים ביישובים היהודיים בשטחים. קבוצות אלה מקבלות גיבוי מהמנהיגות הממוסדת של המתנחלים.
 5. הפעולות היזומות של המתנחלים נגד התושבים הפלסטינים, כוללות כניסה לכפרים, ירי לעבר אנשים, בתים ודודי שמש, חבלה ושריפה של כלי רכב, התפרעויות אלימות, חסימת צירי תנועה, ניפוץ שמשות, השחתת יבולים ועקירת עצים, התנכלות לסוחרים ולבעלי דוכנים בשוק וכדומה.
 6. להוציא מקרים של שימוש בנשק לצורך הגנה עצמית, כל פעילותם של המתנחלים נגד פלסטינים בשטחים הינה בלתי חוקית.
 7. חרף ההצהרות הרבות של מפקדי צה"ל וגורמי ממשלה, כי כוחות הביטחון נושאים באחריות הבלעדית לביטחון בשטחים¹⁹ נראה כי לפחות חלק מפעולות השיטור של מתנחלים נעשות בידיעה מלאה וככל הנראה בהסכמה שקטה של מערכת הביטחון. מסקנה זו מתבקשת מהאופי הגלוי שבו נעשות פעולות אלה, כולל הפצת כרוזים המפרטים את שמותיהם של האחראים לפעולות הסיור.
 8. ריבוי ההתפרעויות ומעשי האלימות של המתנחלים נגד האוכלוסייה הפלסטינית, והאופי המאורגן של חלק ניכר ממעשים אלה, מעידים על כך שאין אלה עבירות פליליות בלבד, אלא אלימות אידיאולוגית ופוליטית.

19. למשל, "כרור לכל המפקדים גם בסדיר, גם בקבע וגם במילואים]... וגם לאנשי המשטרה, שהגוף היחידי אשר אחראי על השלטת החוק והסדר אלה כוחות הביטחון" סגן שר הביטחון, מרדכי גור, בתוכנית רדיו "הכל דיבורים" בקול ישראל, 16.11.93. וכן: "יש להם [למתנחלים] את האפשרות להסתובב עם נשק ולפעול בו רק ברגע שהם אמורים להגן על עצמם כתוצאה מפעילות פ"ח נגדם. אין להם אישורים לבצע עם הנשק הזה שום דבר אחר, לא מטווחים פרטיים ולא סיורים יזומים שלהם]..." אל"מ מ', מח"ט בגדה המערבית, הטלוויזיה הישראלית, 7.5.93. כתבה של ניצן חן.

**טיפול הרשויות בעבירות של אזרחים
ישראלים נגד פלסטינים בשטחים**

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1. צה"ל

א. סמכויות הצבא

מאז 1967 נושא צה"ל באחריות הכוללת לקיום החוק והסדר בשטחים, וכל רשויות המדינה בשטחים פועלות מכוח סמכותו. על פי המשפט הבין-לאומי מוטלת על צה"ל החובה להגן על חייהם, גופם ורכושם של התושבים הפלסטינים הנתונים תחת שליטתו.¹

מהתחקירים שערך **בצלם** עולה כי סמכויות החיילים וחובתם בכל הנוגע לאכיפת החוק על אזרחים ישראלים בשטחים, לרבות ההגנה על פלסטינים, אינן ברורות דיין. קיים פער בין ההנחיות הכתובות וההצהרות הפומביות שניתנות על-ידי המפקדים הבכירים, לבין ההוראות שמגיעות לחיילים בשטח ופער נוסף בין אלה לבין האופן שבו מפרשים אותן החיילים. כך, למשל, באשר לסמכותם של חיילי צה"ל לעצור אזרחים ישראלים בשטחים בגין עבירה על החוק, לרבות הפרת סדר.

בישיבה מה-22.11.93 של ועדת החוקה, חוק ומשפט, אמר שר המשטרה, משה שחל, כי ב-2.6.89 הגדירו פקודות צה"ל את חלוקת האחריות בין הצבא והמשטרה בכל הנוגע לאכיפת החוק על המתנחלים "כך שביצוע המעצרים יהיה באחריות צה"ל, הטיפול בחקירה יהיה באחריות המשטרה".² באותה ישיבה ציטט יו"ר הוועדה, ח"כ דדי צוקר, מקובץ הוראות קבע באזור יהודה ושומרון, בו נאמר כי "ככלל יהיה הטיפול בנושא החקירה והעמדה לדין של מתנחלים ומפגינים יהודים באחריות משטרת ישראל; ביצוע המעצרים יהיה באחריות צה"ל".³

אולם ההוראות המגיעות לחיילים בשטח סותרות לחלוטין את הפקודות של צה"ל בנושא המעצרים, ומאשרות את מה שאמר באותה ישיבה עוזר ראש אג"ם, האלוף מאיר דגן, כי צה"ל עוסק בתיעוד האירועים שבהם מתבצעת הפרת החוק ומגיש על כך תלונה במשטרה.⁴

כך סיפרו חיילי מילואים ששירתו בנובמבר 1993 באיזור רמאללה לכתב עיתון 'מעריב':

בבוקר אחד הוזעקנו למחסום שהציבו המתנחלים ממערב לרמאללה. ביקשנו מהם לפנות את האיזור והם החלו לנוע בשלושה כלי רכב לכיוון הכפרים חירבת'א וראס קרקר. נסענו בעקבותיהם בגיפ. הם נכנסו לתוך הכפרים, ניפצו שמשות, חיבלו בכלי רכב ופצעו תושב ערבי. רדפנו אחריהם בגיפ אבל לא עצרנו אותם. מה שיכולנו לעשות זה רק לדווח, ואת זה עשינו.⁵

1. סעיף 27 לאמנת גינווה הרביעית וסעיף 43 לאמנת האג.

2. פרוטוקול מס' 118 (נוסח לא מתוקן), עמ' 6.

3. שם, עמ' 24.

4. שם, שם.

5. מעריב, 16.11.93.

אחד הקצינים ביחידה של חיילי מילואים מפלוגת צנחנים, שהוצבה באותה תקופה בחברון, מול מערת המכפלה, טען כי "אין אפשרות לעצור יהודים אלא אם יכו חייל או יפצעו ערבי לעיני חייל צה"ל".⁶

חודש לאחר מכן, בדצמבר 1993, הפיץ צה"ל חוברת בשם "נהלים לאכיפת החוק והסדר הציבורי לגבי תושבים ישראלים בשטחים", אותה הכין בשיתוף עם היועץ המשפטי לממשלה, הפרקליטות הצבאית והמשטרה. בחוברת נאמר בין היתר כי "חיילי צה"ל רשאים לעצור במקרים חריגים מתנחלים המתפרעים בשטחים, וזאת על פי סמכות ואישור של אותו מפקד גזרה באותו שטח בו מתפרעים מתנחלים."⁷ אולם, שוב נראה כי ההוראות לא הגיעו לחיילים בשטח. כך עולה מעדות מפורטת של חייל מילואים, ששירת בחברון חודש לאחר מכן, בינואר 1994. הדברים שלהלן נכתבו על ידי חייל המילואים לשר החינוך והתרבות אמנון רובינשטיין, ב-21.1.94:

ב-17 בינואר, בעת שרות המילואים שלי בחברון, הייתי עד לתקרית קשה של פגיעה מצד קבוצת מתנחלים בדוכני הירקות של התושבים המקומיים. לא יכולתי לעצור את המתפרעים, כי ההוראות שקיבלנו אינן כוללות אפשרות כזאת. גם לאחר המעשה, כששאלתי אחד ממפקדי האם מותר לנו לעצור מתנחלים בשעת התפרעות, קיבלתי תשובה שלילית מפורשת. כמו כן לא התאפשר לי, למרות בקשותיי החוזרות וההבטחות שניתנו לי, למסור בזמן תלונה במשטרה בעקבות מה שראיתי.

באותו היום הייתי יחד עם חייל נוסף מיחידתי... בתצפית הסמוכה לאחת הכניסות לקסבה של חברון ולציר המוליך למערת המכפלה. בסביבות השעה 15:00 יצאה קבוצה של נערות יהודיות בליווי שני בחורים חמושים וכמה נשים מבוגרות מהסמטה היוצאת מהקסבה. הנערות החלו להפוך את ארגזי הירקות שעל הדוכנים שנמצאו כמרחק כמה מטרים מהתצפית. צעקתי לעברן ודרשתי מהן להפסיק, וכשלא הפסיקו, ירד החייל שהיה עמי כדי לעצור בעדן, ואני הזעקתי תגבור בקשר. כל אותה העת המשיכו הנערות להפוך את הסחורה ולרמוס את הירקות, והגיבו בביטול ובזלזול על כל דרישותינו להפסיק. בעלי הדוכנים לא היו במקום בתחילה, אך חזרו כששמעו את המהומה ובקשו מאיתנו להפסיק את הפגיעה ברכושם. בינתיים, אחד המתנחלים המלווים חתך את ארבעת הצמיגים של מכונית ערבית שחנתה בסביבה ושר את השמשה הקדמית.

כל אותו זמן נשארתי בעמדתי צמוד לקשר, והחייל השני ניסה ללא הצלחה להפסיק את ההתפרעות. גיף הסיור הגיע לתגבור רק כאשר כל הירקות היו כבר מוטלים על הכביש. החייל שעמי תפס את הבחור שחתך את הצמיגים. בינתיים הגיע בעל הרכב והחלה קטטה בינו לבין זה שפגע ברכבו. הקצין בגיף הסיור פקד להפריד ביניהם, ובמהומה שנוצרה, כאשר הנערות המתנחלות החלו לצעוק

6. העולם הזה, 17.11.93.

7. מצוטט בהארץ, 17.12.93.

על החיילים שבגיפ ולהתיז עליהם מים, נמלט חותך הצמיגים. גם הנערות עזבו את המקום. לנו נאמר שהמטרה תוזעק כדי לקבל מאיתנו עדות. לאחר כמה דקות הגיע מג"ד האזור עם גיפ משטרה. השוטר דיבר עם החייל ששמר איתי, אך לא גבה ממנו עדות מסודרת. הדגשנו באוזני המג"ד כי אנו יכולים לזהות את המתפרעים ובמיוחד את זה שגרם נזק לרכב. המג"ד הבטיח שיקחו אותנו לחטמ"ר [חטיבה מרחבית] כדי שנמסור עדות בכתב.

המג"ד עזב את המקום בסביבות 16:30, עד 19:00 לא נלקחנו לחטמ"ר. בינתיים הוטל עוצר באזור בעקבות תקריות נוספות. כשחזרתי לבסיס ביקשתי מהקצין שבחמ"ל [חדר מלחמה] להתקשר למפקדת הגדוד ולבקש לדעת מתי יבואו לקחת אותנו למסירת העדות בכתב. הקצין הבהיר שאין אפשרות להביא אותי לחטמ"ר. נאמר לו באלה המלים: "אם החייל רוצה להעיד, שיבוא לחטמ"ר". לא היתה לנו כל דרך להגיע לשם, שכן אין חיילים בודדים יכולים לחצות את חברון ברגל ללא ליווי. משום כך לא נגבתה העדות מאיתנו. למחרת יצאנו הביתה לחופשה בת יומיים.

יצאתי מכל העניין בהרגשה קשה מאוד. קבוצת מתנחלים פגעה בזדון ברכושם ובכבודם של התושבים הערביים לנגד עיני חיילי צה"ל, ללא כל חשש ותוך זלזול גמור בנו ובדרישותינו להפסיק. ההוראות שקיבלנו אינן כוללות כל אפשרות של מעצר יהודים מתפרעים, אלא נאמר לנו לתעד את מעשיהם בעזרת מצלמה ולמסור עדות מאוחר יותר. אולם לא לכל תצפית יש מצלמה – לנו לא היתה. באשר למסירת עדות, לפחות במקרה שלי זה היה עניין תיאורטי בלבד. אין שום סידורים ונהלים בשטח המאפשרים לעשות זאת במהירות ובעילות, גם למי שמעוניין בכך. בקשותי החוזרות בעניין זה נתקלו בתגובה ביורוקרטית אדישה ובעצה בלתי-אפשרית לחצות את חברון ברגל ללא ליווי כדי למסור עדות, כאילו מדובר בגחמה פרטית שלי ולא בחובתו של צה"ל לשמור על החוק והסדר באזור. שוחחתי עם חיילים סדירים המשרתים באזור ושמעתי מהם סיפורים דומים. בכל עימות עם מתנחלים מפירי סדר הם נתקלים בתגובה גסה מצדם וחשים חוסר אונים מולם. הרושם שלי הוא כי כשמדובר בפגיעה בתושבים המקומיים על ידי מתנחלים, אין דין ואין דיין. האמנם זוהי מדיניות הממשלה וצה"ל?

בעדות שמסר אותו חייל לחוקר **בצלם**, איתן פלנר, בחודש פברואר 1994, הוא הוסיף:

בעקבות המכתב לשר רונישטיין, זומנתי לדבר עם המח"ט. הוא אמר לי שבמקרה של מתנחלים מבוגרים, היתה לי סמכות לעצור אותם, ושבתידין ניתנו הוראות על כך. אך כששאלתי חיילים אחרים מהיחידה שלי (חשבת) שאולי לא שמת לי לב שניתנה הוראה כזאת בתידין, אמרו לי שהם לא יכולים לעצור. מותר רק לתעד ולהגיש תלונה למטרה. בכל מקרה, אפילו אם ניתנת הוראה לעצור אותנו, מבלי להסביר לחיילים כיצד לעשות זאת, זה כאילו לא לתת את ההוראה: באיזה אמצעים אמורים לכבול יהודי שמפר את הסדר? האם מותר לדרוש ממנו שיזדהה? הצבא צריך לתת הוראות איך לעצור.

יש גם חוסר בהירות לגבי האמצעים האחרים שמותר לחיילים להפעיל נגד מתנחלים המפריים את החוק ופוגעים ברכוש ובנפש. חיילי מילואים ששירתו בנובמבר 1993 ברמאללה, אמרו לכתב 'מעריב':

ההנחיה שקיבלנו היא לא להשתמש בשום אמצעי, גם לא בגז מדמיע נגד מתיישבים יהודים, אלא אם מדובר בסכנת חיים.⁸

גם החייל שכתב לשר אמנון רובינשטיין מסר בעדותו ל**בצלם** כי לא ניתנו הוראות מה לעשות אם יהודי פוגע בגוף של פלסטיני ולא ניתנו הוראות לגבי שימוש בגז מדמיע נגד יהודים.

בראיון ליקול ישראל, בינואר 1994, אישר מפקד יחידה מובחרת המשרתת באיזור בחברון, סגן אלוף י', כי אסור לחיילי צה"ל להשתמש בגז מדמיע או בכל אמצעי אחר נגד מתנחלים המפריים את הסדר. הוא הוסיף כי ההנחיות בצה"ל אף אוסרות על פתיחה באש על תושבים יהודים גם כאשר נשקפת סכנת חיים לתושבים ערבים.⁹

בעקבות הדברים הללו של סגן אלוף י' ביקול ישראל, שאל השר לאיכות הסביבה יוסי שריד, בישיבת ממשלה, את הרמטכ"ל רב-אלוף אהוד ברק, מהן ההנחיות שניתנו למפקדים ולחיילי צה"ל בשטחים, במקרים בהם מתנחל מכוון נשק כלפי פלסטיני בכוונה לירות ולפגוע. הרמטכ"ל השיב כי חיילי צה"ל קיבלו הוראות ברורות להפעיל יכוח סביר כדי לסכל ירי של מתנחלים על ערבים. ברק הוסיף כי ההנחיה היא להביא את היורה למעצר.¹⁰

אם הציטוט של תשובת הרמטכ"ל אכן מדויק, הרי שיש בדבריו משום אישור לכך שהחיילים מקבלים הוראות לא ברורות, שהרי המונח "יכוח סביר" הוא מונח מעורפל וניתן לפירושים שונים. אין בדבריו כדי להסביר מה על חייל לעשות כדי להפסיק את הירי או למנוע אותו. הרמטכ"ל השיב כי יש להביא את היורה למעצר, אך לא קבע במפורש שחייל חייב להשתמש בנשקו אם אין דרך אחרת למנוע מצב בו נשקפת סכנת חיים לפלסטינים מצד מתנחלים.

8. מעריב, 16.11.93.

9. סגן אלוף י', בראיון לכרמלה מנשה, בתוכנית "הבוקר הזה", רשת ב' בקול ישראל, 7.1.94 בשעה 7:06.

10. הארץ, מעריב, 10.1.94.

ב. אי התערבות של חיילים בעת אלימות מתנחלים

ב-8.1.92 הלך ת'אבת עותימאן אל-עבד אל-ברריותי יחד עם הכומר עבד סמרין למינהל האזרחי בחלמיש כדי להתלונן על התפרעות של מתנחלים בכפר עבוד שאירעה בלילה לפני כן. קצין המינהל, סגן ערן יריב, הפנה אותם למשטרה. כאשר התלוננו השניים שהצבא לא שומר על התושבים הערבים שאל אותם המפקד: "האם אתם שולטים ברעולי הפנים?" כאשר ענה אל-ברריותי שלא, אמר הקצין: "ואנחנו לא שולטים במתנחלים". עדותו של ת'אבת עותימאן אל-עבד אל-ברריותי, אשר נמסרה לתחקירן **בצלם** באסם עיד ב-8.1.92.

במקרים רבים בהם נוכחים חיילים במעשי אלימות של מתנחלים נגד פלסטינים, אין הם מנסים לעצור או למנוע את המעשים הללו. ריבוי העדויות שבידי **בצלם** וארגוני זכויות אדם נוספים, מלמד כי מדובר בתופעה נרחבת ולא במקרים חריגים.

רמאללה, אוקטובר 1993

ב-29.10.93 נכנסו עשרות מתנחלים לשכונת א-תרבייה וא-תעלים ברמאללה, יידו אבנים על הבתים, שרפו מכוניות ונפצו שמשות. להלן עדותו של תושב השכונה, כפי שנמסרה לתחקירן **בצלם** באסם עיד ב-1.11.93:

עדותו של עבד אל-קאדר אל-קנש:

מחלון ביתי ראיתי כיצד עשרות מתנחלים מיידים אבנים לעבר הבתים. אחותי צעקה אלי כי המכונית של אחי עולה באש. לא יכולתי לקרוא למכבי האש כיוון שאין לי טלפון. כמו כן לא יכולתי לצאת מהבית מחשש שהאבנים יפגעו בי. הצצתי דרך החלון וראיתי בחוץ רכב צבאי מסוג J.M.C נע באיטיות בכביש. פעילות המתנחלים נמשכה כשעה ורבע. לאחר שהמתנחלים עזבו את המקום הגיע כוח צבאי גדול. אני ואחותי יצאנו מהבית כדי לכבות את המכונית. חיילים התקרבו אלינו ושאלו אותי בערבית אם ראינו מי שרף את הרכב. אמרתי להם שהם בעצמם ראו מי שרף את המכונית. הם לא ענו רק יצעו לי לגשת למשטרה ולמסור תלונה.

חמורים במיוחד הם מקרי ההתפרעויות של המתנחלים בקרב אוכלוסיה פלסטינית שצה"ל הטיל עליה עוצר. כפי שעולה מהעדויות שנגבו על-ידי **בצלם** ועל-ידי ארגוני זכויות אדם נוספים, מסתובבים המתנחלים ללא הפרעה באיזור השרוי בעוצר, מנפצים שמשות, מנקבים צמיגי מכוניות ומיידים אבנים לעבר הבתים, בעוד החיילים הנוכחים בשעת האירוע, אינם מנסים לעצור אותם ואינם לוקחים מהם פרטים מזהים.

חברון, יוני-יולי 1992

בעקבות דקירתו של הלל הורביץ, תושב חברון, ב-26.6.92, התפרעו עשרות תושבים יהודים בשוק הירקות בחברון. הם ניפצו שמשות של מכוניות, ניקבו צמיגים וגרמו לנזק רב ברכוש. כמה פלסטינים אף הוכו בידי מתנחלים. מעדויות תושבים פלסטינים, כפי שנמסרו לחוקר **בצלם**, יובל גינבר, ב-5.7.92, עולה כי עשרות מתנחלים ניצלו את העובדה שעקב האירועים הטיל צה"ל עוצר על העיר, פרצו לשוק, הפכו דוכנים ובזזו סחורה וכספים. לדברי התושבים, נכחו החיילים במקום בזמן ההתפרעות אך לא עשו דבר לעצרה.

עדותו של עבד אל-חמיד מוחמד אל-גיניידי, מוכר בשוק:

ביום שבת, ה-27.6.92, בערך ב-11:30 ראינו כ-20 מתנחלים מכים אנשים בשוק, זורקים ארגזים של סחורה ויורים באוויר. לאחר כחמש דקות הגיעו למקום חיילים והכריזו על עוצר. השארנו את הכסף והסחורה במקום וסגרנו את הכול מהר. ביום ג', כאשר הוסר העוצר לשעתיים, הגענו למקום ומצאנו את דלת המחסן פרוצה. הסחורה היתה שפוכה על הרצפה והכספת פרוצה. מתוכה נלקחו ספרי חשבונות, קבלות וכסף בשווי של כ-10,000 ש"ח.

עדותו של עבד אל-פתאח עבד אל-קאדר א-דעיס, מוכר בשוק:

ביום שבת, ה-27.6.92, הטיל הצבא עוצר על העיר. סגרתי את החנות והלכתי לביתי. ביום ג', כאשר הסירו את העוצר ב-9:00 הגעתי למקום וראיתי שמנעול הדלת האחורית של החנות שבור. חלק מהסחורה נלקח וחלקה נהרס, נגנבו כספים בערך של כ-8,000 ש"ח וכמו כן נלקחו חשבונות ומסמכים של ספקים.

במהלך אותה שבת הגיעו המתנחלים שלוש פעמים נוספות. רק לקראת סוף היום הגיעו למקום כוחות צבא נוספים אשר מנעו מהמתנחלים להמשיך את פעולת הביזה וההרס בשוק. עם זאת, לא עצרו החיילים איש מהמתפרעים.

ב-29.6.92 נמסר בעיתון 'ידיעות אחרונות' כי המשטרה חושדת שאנשי 'כד' הם שארגנו את ההתפרעות. ב-22.7.92 דווח בעיתונים 'דבר', 'הארץ', ו'מעריב' כי ברוך מרזל, פעיל 'כד', נלקח מביתו לחקירה, ושחרר בערבות עצמית. ב-25.4.93 מסר פקד יוני ציוני ממחלקת חקירות ותביעות במשטרה, בתגובה לפניית **בצלם**, כי התיק נסגר בפרקליטות מחוסר ראיות.

סביר להניח כי אם היו החיילים עוצרים, או לפחות לוקחים פרטים מזהים מהמתנחלים שהתפרעו בחברון, לא היה התיק נסגר בשל חוסר ראיות, והאשמים היו מובאים למשפט.

כמה ימים לאחר מכן, ב-1.7.92, התפרעו המתנחלים בשנית בחברון. הם יידו אבנים על בתים ומכוניות, נכנסו לחנויות ושפכו סחורות על הרצפה. לדברי בעלי החנויות שניזוקו, נלקח מהן גם כסף. מתחקיר **בצלם** שנעשה על-ידי יובל גינבר, עולה כי חנויות אלה נמצאו במרחק של כ-15 מטר מנקודת שמירה של צה"ל. באותו לילה ירו המתנחלים לעבר מרפסות בתים, שברו חלונות והיכו תושבים. לדברי התושבים צפו החיילים מבלי להתערב.

מתנחל יורה לעבר מידי אבנים בחברון. מימין חייל צה"ל — 3.12.93 (צילום: A.P.)

12 שנה לפני אירועים אלה, התריעה ועדת קרפ על אירועים דומים בהם הביאה אי התערבותם של החיילים לסגירת תיק החקירה:

מעדותיות שונות עולה כי למרות העוצר, הסתובבו בעיר אזרחים מקרית ארבע שחלקם נשא נשק ולבש מדים. במספר מקרים נראו תושבים אלה כשהם משליכים אבנים וגורמים נזקים שונים לרכושי. כן נמצא כי חיילים, שהיו עדים לגרימת נזק בזדון ע"י זוג מקרית ארבע לא מנעו זאת בעדם, לא עצרו אותם על מעשיהם ולא לקחו את פרטיהם. אפילו: לפי דווח פקד שטיינמיץ מיום 25.11.80 – כל התיקים שהיו בחקירתה של המשטרה בנדון נסגרו מהסיבה: עברין לא נודע.¹¹

עדותה של פריאל רשד חמיס אבו הייכל:

עמד שם חייל. דיברתי איתו בערבית, הוא לא הבין. דיברתי באנגלית, ואמרת לי שאם הייתי מגינה על עצמי וזורקת אבן על המתנחל, הוא היה הורג אותי. הוא לא ענה לי, וגם לא אמר אף מלה למתנחלים. כשדיברתי עם החייל, באו מכיוון ההתנחלות מתנחל ומתנחלות. הם זרקו אבנים לכל עבר, על הבתים, החנויות והאנשים. בא עוד חייל. המתנחל זרק אבנים והמתנחלות היכו באבנים על הדלתות וקיללו את השכנים: "כלבים", "לכו הביתה" וכדומה. ניסיתי לדבר עם החייל השני והוא לא הסכים אפילו לשמוע. הוא אמר: "תלכי הביתה". הייתי קרובה מאוד למתנחל. הוא החל להכות אותי באבן שבידו. הייתי כ-2-3 מטר מהחיילים, והם לא ניסו להגן עלי, רק הסתכלו.

חברון, מאי-יוני 1993

ב-28.5.93 נהרג ארז שמואל, תלמיד מיישיבת ההסדר "ניר" שבקריית-ארבע, כאשר היה בדרכו למערת המכפלה. באותו יום קראו ברמקולים בקריית-ארבע למתנחלים לצאת לרחובות. במהלך כמה ימים לאחר האירוע התפרעו מתנחלים מקריית-ארבע בחברון. מן העדות שנגבו על-ידי תחקירן **בצלם** באסס עיד, ב-3.6.93 בחברון, עולה כי המתנחלים יידו אבנים, ניפצו שמשות בתים ומכוניות והציתו בתים בשכונת גיבל ג'והר בחברון, אשר הדרך למערת המכפלה עוברת בתוכה.

עדותו של סעיד א-סלאימה, בן 36, תושב שכונת אל משאקה אל-פוקה/חברון:

ב-28.5.93, בשעה 14:30 הגעתי לביתי. בני משפחתי אמרו לי: תיכנס מהר, רצחו מתנחל. ראיתי הרבה חיילים במקום ולאחר כחצי שעה האיזור התמלא כמתנחלים. בסביבות השעה 17:00 החלו המתנחלים לשבור את הזכוכיות של חלונות הבית של דודי טאלב מוחמד איסמאעיל א-סלאימה, שהתגורר לידו.

11. דו"ח קרפ, עמ' 25.

ראיתי את המתנחלים נכנסים לתוך הבית. מתוך הבית נשמעו דפיקות חזקות. על גג הבית ישבו חיילים [...]

למחרת, בשעה 23:00 ראינו שביתו של דודי עולה באש. לאחר כשעתיים הגיעו מכבי האש וכיבו את השריפה [...] כל הרכוש שבבית נשרף: המזרונים, הספות, השמיכות, ארונות המטבח ו-8 פחים של שמן זית.

ב-30.5.93 דווח בעיתון 'הארץ' כי מפקד אזור חברון, אלוף משנה מ', הביע חשש ממעשי נקם של המתנחלים:

שוחחנו עם חלק מראשי היישוב היהודי בחברון. לא שמענו מהם מפורשות שהם מתכוונים להגיב. אני מקווה שהם לא יעשו זאת ואני גם מאמין שכך יהיה. התושבים יודעים כי אם נצטרך להתעסק במניעת הפרות סדר מצד היהודים זה כמובן יכביד עלינו לעסוק בדברים החשובים, קרי לכידת מבוקשים. כמובן שאם יהיו הפרות סדר ונטילת החוק לידיים מצד המתיישבים היהודים, נגיב כמו שעשינו עד היום.

עדותו של אכרס חמודה ג'אבר, בן 53, תושב שכונת משארקה אל-פוקה:

ביום ראשון, 30.5.93, בשעה 12:30, ישבתי בביתי עם בני משפחתי. לפתע שמעתי ירי וצעקות. אנשים מבחוץ קראו לנו לצאת מהבית. לפתע חדר כדור דרך הזכוכית של שער הבית. אשתי חנאן, בת 40, נשרטה מהכדור ביד ימין. הכדור פגע בקיר. קרוב ל-20 מתנחלים הגיעו למקום ופתחו בירי לעבר חלונות הבתים [...] צעירים מהשכונה הגיעו והחלו ליידות אבנים לעבר המתנחלים.

לאחר כרבע שעה הגיעו חיילים למקום. המתנחלים המשיכו לירות לעבר הבתים, גם בנוכחות החיילים. אמבולנס צבאי הגיע למקום ולקח את אשתי ואת בני הקטן, בן 3, שנפגע בראשו מרסיסי הכדור.

דיר-אל-בלח, מאי-יוני 1992

ב-27.5.92, בעקבות הפיגוע שבו נהרג הרב שמעון בירן, תושב כפר דרום שברצועת עזה, הוטל עוצר על דיר-אל-בלח הסמוכה. מיד לאחר מכן התפרעו בדיר-אל-בלח מאות מתנחלים תושבי האיזור. מתצהירים שנגבו מתושבי המקום על ידי עו"ד צבי ריש מ **האגודה לזכויות האזרח בישראל**, עולה כי במהלך העוצר התקיפו המתנחלים תושבים, יידו אבנים לעבר בתי הכפר, עקרו שתילים והציתו שדות וחממות של פלסטינים.

תצהיר של ח'ליל סלמאן בשיר, תושב דיר-אל-בלח, מיום 8.7.92:

אני מורה בבית הספר התיכון במקום. ב-27.5.92 הייתי בבית הספר, בסביבות השעה 10:00 הוכרז עוצר. עזבתי את ביה"ס והלכתי לביתי. חלקות האדמה שלי ביתי גובלות עם התנחלות כפר דרום. ביתי נמצא במרחק כ-80 מ' מהמקום בו נרצח באותו בוקר הרב בירן מכפר דרום. כשהגעתי לבית ראיתי שמתנחלים

פרצו לתוכו וגרמו לנזק רב ברכוש. הם שברו חלונות, מכשירי חשמל, ריהוט, וכיו"ב והיכו את אשתי ההרה (נמצאת בחודש השמיני להריונה) בראשה בקת אקדח. הם היכו אותה כיוון שניסתה להגן על בני בן ה-20 שהוכה על ידי מתנחל בעינו ובפיו.

תצהיר של עבד אל-קאדר אבו בשיר מיום 4.7.92:

כשהוכרז העוצר נשארתי עם בני משפחתי בבית. כ-15 דקות לערך לאחר שהוכרז העוצר, ראיתי שהעצים ומשאבות המים בחלקת האדמה שלי עולים באש. לא יכולתי לעשות מאומה כיוון שהייתי תחת עוצר.

תצהיר של אחמד ח'ליל מחמוד אבו סמרא מיום 16.7.92:

ב-27.5.92, בסביבות 11:15, הייתי בחלקת האדמה שלי. שני אנשים, שיצאו מכפר דרום והיו לבושים אזרחית וכאפיה על ראשיהם נכנסו לחלקה שלי. ביד אחד מהם היה גיריקן. למרות שהשניים הבחינו בי, הם שפכו את הגיריקן בקצה המזרחי של החלקה. לאחר מכן הציתו את המקום וברחו חזרה לכפר דרום. האש כבתה מהר בגלל שהיתה רוח מערבית. כחצי שעה לאחר מכן יצאה מכפר דרום קבוצה של כמה עשרות גברים. הם נכנסו לעימות עם כוח צבאי שניסה למנוע מהם להמשיך לצעוד לכיוון השדות שלנו. התפתחה תגרה מלווה בקללות וצעקות. החיילים לא הצליחו לעצור אותם והם פשטו על השדות. באותו זמן זרקו שתי נשים כדורים בוערים לתוך החלק המערבי של אדמתי והציתו את החלקה.

למחרת נמסר בתקשורת כי כוחות צה"ל והמשטרה יתפגנו איפוק' ועצרו רק חמישה מבין עשרות המתפרעים ורק בשעות הצהריים, כשהיה חשש שהמהומות יגלשו ליישובים ערביים אחרים, גילו תקיפות רבה יותר ועצרו חלק מן המתפרעים.¹² שלושה מן העצורים שוחררו למחרת. בתשובה לפניית **בצלם**, מסר שי ניצן, סגן בכיר לפרקליטת המדינה, ב-11.11.93 כי בתיק זה הוגש באוקטובר 1993 כתב אישום נגד שלום מור יוסף בעבירה של היזק בזדון והתפרעות.

הפעולות האלימות של תושבי כפר דרום בדיר אל-בלח נמשכו גם לאחר אותו יום.

תצהיר של אחמד עליאן סאלם פליט מיום 16.7.92:

ב-8.6.92 הגעתי לחלקה שלי בשעות הערב ונוכחתי לדעת שכל החלקה והיבול שבה עלו באש. שכנים ספרו לי כי החלקה עלתה באש בצהריים וכי מכבי האש הגיעו למקום וניסו להשתלט על האש. שכן שלי, נסיר מוחמד אל-שאוי, סיפר לי כי ראה שאנשים מכפר דרום הם שהציתו את החלקה.

12. מעריב, 28.5.92.

לדברי התושבים, הוסיפו המתנחלים לפעול נגדם באלימות גם לאחר אירוע זה. לדבריהם, מאז אין הם יכולים להגיע לחלקות האדמה שלהם ולעבד אותן כיוון שהצבא גידר את האזור ומנע מהם גישה אליהן.

בחוות דעת פנימית, שנכתבה באגודה לזכויות האזרח בישראל על מחדלים שהיו כרוכים בהתנהגות צה"ל בתקריות הללו, נאמר:

א. מפקד כוחות צה"ל בחבל עזה לא אכף את העוצר שהוטל על אזור דיר-אל-בלח על תושבים יהודיים שבאו למקום, כך שבעוד תושבי אזור דיר-אל-בלח היו מנועים מלצאת את בתיהם, יכלו תושבי כפר דרום ותושבים ישראלים אחרים להסתובב באין מפריע ולעשות ברכוש תושבי דיר-אל-בלח כבשלהם.

ב. כבר עם היוודע הרצח, לא נערך מפקד כוחות צה"ל בחבל עזה עם כוחות מספיקים באזור דיר-אל-בלח, בכדי שיוכלו, בין שאר תפקידיהם, להבטיח את הסדר הציבורי ובכלל זה גם את שלום תושבי דיר-אל-בלח ורכושם.

ג. לא זו בלבד שמפקד כוחות צה"ל בחבל עזה לא הגן על תושבי דיר-אל-בלח ורכושם כבר למן ראשית התפרעויותיהם של תושבים יהודים שאירעו בשעות הסמוכות לרצח, אלא שאף במהלך שמונה ימי העוצר שהטיל על אזור דיר-אל-בלח, לא בוצעה הערכות מוגברת של כוחות צבא על מנת למנוע פגיעות נוספות בתושבים וברכושם, זאת על אף שצה"ל כבר ידע באופן ממשי על מעשי הנקם שביצעו וממשיכים לבצע תושבים יהודים ברכוש תושבי דיר-אל-בלח. הפקרת התושבים ורכושם למעשי הנקם של התושבים היהודים במשך למעלה משמונה ימים, מגעת אפילו כדי עצימת עין מכוונת שיש בה משום רשלנות פושעת.

ד. מפקד כוחות צה"ל בחבל עזה לא מיצה את האמצעים החוקיים העומדים לרשותו כדי לעצור בעד הפורעים ולמנוע מהם לחבל בתושבי דיר-אל-בלח וברכושם.

ה. מפקד כוחות צה"ל בחבל עזה לא חקר ו/או לא חקר די את התלונות שהוגשו על ידי תושבי דיר-אל-בלח, בכדי לאתר את האחראים למעשים הבלתי-חוקיים שתוארו לעיל ולהעמידם לדין.

ג. הגבלת התנועה של האוכלוסיה הפלסטינית כאמצעי הגנה מפני אלימות מתנחלים

על-מנת למנוע חיכוך בין האוכלוסיות ולהגן על האוכלוסיה הפלסטינית מפני אלימות מתנחלים, נוהג צה"ל במקרים רבים להגביל את חופש התנועה של התושבים הפלסטינים. לכאורה אין בהגבלות אלה כדי להטיל דופי בהתנהגות החיילים, שכן פעלו להגנתה של האוכלוסיה הפלסטינית, בכך שמנעו התנגשות בינה לבין המתנחלים. אלא

שבפועל נוצר כאן מצב אבסורדי בו מגביל צה"ל את המותקף במקום להגביל את התוקף ופורע הסדר.

כפר עין יברוד, יוני 1993

עדותה של זריפה סלים שועייב, בת 48, תושבת כפר עין יברוד, כפי שנמסרה לתחקירן בצלם נאסם עיד ב-1.7.93:

בתאריך 23.6.93 בסביבות השעה 21:45 הייתי בביתי. הבית שלי הוא הבית הצפוני ביותר בכפר ושוכן על הכביש היוצא מהכפר לכיוון התנחלות עפרה. ישבתי בחדר הדרומי-מזרחי שחלונותיו פונים לכביש הראשי של הכפר. לפתע ראיתי על הכביש הראשי רכב אזרחי שחסם את הכביש. מסביב היו עוד הרבה כלי רכב. מהם ירדו אנשים רבים לבושים אזרחי. ראיתי את האנשים מתכופפים ואוספים אבנים בידיהם. כיוון שעמדו מתחת לפנס ראיתי בדיוק מה הם עושים.

למקום הגיעה משאית שנסעה מכיוון כפר סלואד לעין יברוד. המתנחלים החלו ליידות לעברה אבנים, בנוכחות חיילים. הם ניפצו את שמשות המכונית. החיילים לא עשו דבר על מנת לעצור. המשאית הסתובבה וחזרה לכיוון ממנו באה. המתנחלים המשיכו לשהות במקום יחד עם החיילים. החיילים מנעו מכלי הרכב המקומיים, שנעו לכיוון עין יברוד, לעבור על מנת שהמתנחלים לא יפגעו בהם.

ירושלים, נובמבר 1993

על פי תחקיר של מרכז המידע הפלסטיני לזכויות האדם, תקפו ב-7.11.93 עשרות מתנחלים בתים וחנויות של פלסטינים הנמצאים על הכביש ירושלים-רמאללה, בין פסגת זאב-נווה יעקב והמחסום הצבאי בשכונת דאחיית אל-באריד, מצפון לירושלים. המתנחלים, שנראה כי היו מאורגנים, חסמו את הכביש מירושלים ואליה באבנים גדולות ובצמיגים בוערים, ולאחר מכן השחיתו רכוש של תושבים ערבים המתגוררים בסמוך: הם הפכו מכונית וניסו להציתה, פרצו לחניון מכוניות וניפצו מכוניות בשיטתיות ותקפו בתים – כל זה התרחש בטווח ראייתם של החיילים המאיישים את המחסום בדאחיית אל-באריד.

עדותם של ג'יהאד חאדא וח'ליל דירבאס, בעלי מאפיית "אירופה", שנגבתה על-ידי מרכז המידע הפלסטיני לזכויות האדם:

דלת הזכוכית הקדמית שלנו, 6 מ"מ X 200 ס"מ X 150 ס"מ, נופצה. גם לשלט שלנו, 6 מטר X 12 מטר, נגרס נזק. חיליל נפגע מאבן בצד הגוף כשיצא לסגור את הדלת ולחלץ את בנו מידי החיילים והמתנחלים. בשעה שניסה לעצור את המתנחלים שזרקו אבנים על חנותו, תפסו החיילים את בני בעורף מתוך כוונה

לדחוף אותו לתוך המכונית ולהגן עליו מפני המתנחלים. אינני מבין מדוע החיילים לא עשו שום פעולה על מנת להרחיק את המתנחלים מן החנות.¹³

חברון, נובמבר 1993

בעדות של חייל מילואים ששירת בחברון בחודש נובמבר 1993, אשר נמסרה בכתב לח"כ חיים אורון, נאמר בין השאר:

ביום שבת ה-7 בנובמבר היתה אמורה להסתיים תפילת היהודים במערת המכפלה, כבכל שבת, בשעה 11:00 על מנת לאפשר כניסת המואזין המוסלמי. אולם גרעין של כ-30-40 איש מתנועת "כך" ואחרים סירבו לעזוב את המקום למרות בקשות הצבא. כשכנס תושב ערבי למערת המכפלה בסביבות 11:20 נאלצתי להרחיקו שניות ספורות לפני שהיה מתבצע בו לינץ' ע"י האנשים ששהו אותה שעה במערה. הצבא והמשטרה לא התערבו ולא איפשרו למואזין המוסלמי להיכנס למערה.

חסימת כבישים מאורגנת על-ידי מועצת יש"ע - נובמבר 1993

דוגמא בולטת לכך שצה"ל נוטה להתיר למתנחלים לפעול בניגוד לחוק ומטיל הגבלות על הפלסטינים כדי למנוע חיכוך בין שתי הקבוצות, היתה דרך הטיפול של צה"ל בחסימת הצירים המרכזיים בשטחים, שאורגנה על ידי מועצת יש"ע בנובמבר 1993.

ב-1.11.93 דווח בתקשורת כי בעקבות הפיגוע בו נהרג חיים מזרחי, החליטה מועצת יש"ע לחסום באותו בוקר, בין השעות 4:30 ל-8:00, כ-50 צמתים בשטחים.¹⁴ נמסר גם כי "מפקדי צה"ל בגדה המערבית הנחו את מפקדי הכוחות בגדה שלא לאפשר למתנחלים לחסום צירי תנועה מרכזיים והורו לפנות, אפילו בכוח, מתנחלים שיחסמו צירי תנועה."¹⁵ למחרת נמסר כי המתנחלים אכן חסמו עשרות כבישים וצמתים.¹⁶

שבוע לאחר מכן, ב-8.11.93, בעקבות הפיגוע בו נהרג אפרים איובי, תושב כפר דרום בחבל עזה, נמסר כי מועצת יש"ע החליטה שוב לחסום כ-50 כבישים בשטחים וכי צה"ל תיגבר את כוחותיו בשטחים למניעת חסימת הצירים.¹⁷ אולם למחרת דווח כי:

מאות מתנחלים חסמו אתמול לפנות בוקר 49 צירי תנועה ברחבי השטחים, כחלק מפעולות המחאה על רצח אפרים איובי שלשום. צה"ל פרס כוחות בסמוך לצמתים, אך לא מנע מן המתנחלים לחסום את הדרך בפני תושבים

13. PHRIC, "Settler Lawlessness in the Occupied Territories: Deliberate Shootings, Racist Attacks and Mob Violence", *From the Field*, November/December 1993, p.10-11

14. הארץ, ידיעות אחרונות, 1.11.93.

15. הארץ, 1.11.93.

16. דבר, הארץ, מעריב, 2.11.93.

17. הארץ, ידיעות אחרונות, 8.11.93.

פלשת'נאים. החיילים עמדו ברוב המקרים כ-100 מטרים לפני המחסומים והורו לתושבים הערבים לא לעבור בכביש, כדי למנוע חיכוך מיותר עם המתנחלים.¹⁸

אמנם העבירה הכרוכה בחסימת הכבישים ברחבי השטחים היא פחותה בחומרתה לעומת עשרות ההתפרעויות שהיו באותם שבועות, ואשר במהלכן פגעו תושבים יהודים בנפש וברכוש,¹⁹ אולם טיפול השלטונות בתקריות אלו מלמד, שלפחות בחלק מהמקרים, אין אזלת היד של החיילים נובעת מחוסר בהירות לגבי סמכויותיהם או מכך שהם פועלים בניגוד להוראות, אלא שזוהי תוצאה של הנחיות שקיבלו. צה"ל ידע מראש על חסימת הצירים ובשטח נכחו חיילים רבים, אלא שבמקום למנוע את חסימות הצירים או, לפחות, לעצור את המתנחלים שנטלו חלק בפעילות זו, סייעו להם בפעולתם הבלתי חוקית, כאשר מנעו מהפלסטינים לעבור בציר.

ד. מעורבות חיילים במעשי אלימות של מתנחלים כלפי תושבים פלסטינים

מעדויות שנגבו בידי **בצלם** ובידי ארגוני זכויות אדם אחרים, ומדווחים בתקשורת, עולה כי יש מקרים בהם לא זו בלבד שהחיילים לא מנסים לעצור בעד מעשי האלימות של המתנחלים, אלא הם שותפים בעצמם לאותם מעשים.

חברון, דצמבר 1991

עדותו של אמין ג'מיל אזחאן עמר, בן 13, כפי שנמסרה לתחקירן בצלם באסם עיד בתאריך 29.12.91:

בתאריך 22.12.91 בסביבות השעה 11:30, הייתי בדרכי מבית הספר לביתי. הלכתי ברח' א-סלאם. ראיתי רכב ובו שני מתנחלים. הם עצרו את הרכב לידי. אחד מנוסעי המכונית ירד עם 'עוזי' בידו. כשראיתי אותו התחלתי לרוץ מהר לכיוון הבית הקרוב, שהיה במרחק 400 מ' משם. המתנחל רץ אחרי וירה באוויר. לפני הבית, במרחק של כ-150 מ' ממנו, הבחנתי ב-4 חיילים שהיו בסיוור רגלי.

לא רציתי להיתקל עם החיילים ולכן נכנסתי לאחת הסימטאות והתחבאתי בתוכה. המתנחל רץ אחרי וידה לעברי אבן גדולה שלא פגעה בי. הוא השיג אותי ותפס בשיער ראשי. אחר כך תפס את ידי השמאלית וסובב אותה מאחורי גבי

18. הארץ 9.11.93. תחקירני **בצלם** היו עדי ראיה להתנהגות זו של החיילים בצומת גילזון באזור רמאללה.

19. ר' PHRIC, שם.

כביש ירושלים-שכם – 15.3.93, מתנחלים מבעירים צמיגים

לצד אחד ולצד השני. הרגשתי כאבים חזקים בידי. מאוחר יותר התברר שהמתנחל שבר את ידי. הוא הפיל אותי לארץ, תפס אותי בצוואר וסחב אותי למקום בו היו ארבעת חיילי הסיור הרגלי.

החיילים העמידו אותי מול הקיר וארבעתם החלו מכים אותי ברגליהם ובקסדותיהם. חייל אחד הביא אלה והחל מכה אותי על הראש. שני המתנחלים עמדו ליד רכבם. אחד החיילים התקשר בקשר שהיה על גבו ולמקום הגיע גייפ צבאי ובו שלושה חיילים. כאשר הגייפ הגיע עזבו ארבעת החיילים את המקום. חייל אחד ירד מהגייפ וקשר את ידי מאחור בחוט פלסטיק. הוא הכניס אותי לגייפ והשכיב אותי על רצפתו. חייל אחר דרך על רגלי ואחר דרך על ראשי. הגייפ נסע למימשל ושני המתנחלים נסעו מאחוריו.

כאשר הגענו למימשל נחקרתי על ידי כמה קציני משטרה. כל אחד שאל אותי מה שמי ומה גילי. עברתי מחדר לחדר והמתנחלים והחיילים הלכו יחד איתי. לאחר מכן העבירו אותי לתחנת המשטרה. חייל בא והכניס אותי לחדר עם תנור חימום. הוא חתך בסכין את חוטי הפלסטיק שקשרו את ידי ופצע אותי. לאחר מכן מסר אותי למתנחל ששבר את ידי.

המתנחל הכניס אותי לחדר, לקח אלה ואמר לי "אני אשבור לך את היד הזורקת אבנים". מיד הגיע קצין וצעק על המתנחל. הקצין העביר אותי לחדר אחר. אמרתי לקצין שידי השמאלית שבורה. הקצין הזמין אמבולנס מביה"ח עאלייה בחברון. האמבולנס אסף אותי לבית החולים. הגעתי לשם בשעה 13:00. עברתי ניתוח ביד ואושפזתי ללילה אחד.

אימו של אמין פחדה להגיש תלונה במשטרה "כדי שהמתנחלים לא יתנקמו בוי".

כפר אל-עזרייה, מאי 1989

ב-24.5.89 התפרעו עשרות רבות של תושבי מעלה אדומים בכפר אל-עזרייה הסמוך לירושלים, לאחר שמכונית של משפחה ממעלה אדומים נרגמה באבנים, וכתוצאה מכך התדרדרה לתהום ובני המשפחה נפצעו.

על פי הבדיקה שעשו כתיבי עיתון 'הארץ', התושבים היהודים פגעו במכוניות של תושבי הכפר וגרמו נזק לבתים ליד הכביש הראשי.²⁰ לפי דברים שמסרו תושבים פלסטינים לעיתון, נכח במקום מספר קטן של אנשי מילואים אשר השתתפו בעצמם במעשי ההרס. לאחר שהגיעו למקום כוחות תיגבור של צה"ל, החלו תושבי מעלה אדומים להיכנס לעומק הכפר, ושם נתקלו במטר אבנים של תושביו. חיילי צה"ל פעלו להפריד בין הצדדים וניהלו מירדף אחרי הפלסטינים מיידי האבנים. במירדף הסתגרו תושבים רבים בתוך המסגד המקומי. בניגוד להוראות הקבע של הצבא, נורו לתוך המסגד לפחות 13 רימוני גז מדמיע. כתבים שהגיעו למקום בעת התקרית, ספרו 10 חלונות שבורים בבניין המסגד וראו את רימוני הגז. בעת העימות בין התושבים היהודים לערבים, החל אחד

20. הארץ, 26.5.89.

מתושבי מעלה אדומים לירות באוויר ותאייל גבי אופיר, אז מפקד כוחות צה"ל ביו"ש, ומפקד הגזרה מיהרו אליו להוציא מידי את כלי הנשק, ואז הותקפו השניים בידי תושבי מעלה אדומים.

על פי 'הארץ', מלבד החקירה המשטרתית נגד היורה ותוקפי הקצינים, לא נערכה כל חקירה אחרת באירועים בכפר, וצה"ל לא חקר את סיוע חיילי המילואים להתפרעות תושבי מעלה אדומים. מקורות צבאיים אישרו גם בפני הכתבים שאמנם התנהל מירדף עד לאזור המסגד, אך נמנעו מלהתייחס לטענות על ירי גו פנימה. לדברי המקורות, תיחקר רק תלונה קונקרטיה בליווי שם החייל שעבר עבירה.

כפר בורקה, פברואר 1988

ב-26.88 היה העיתונאי דני קירטצ'יק, עד ראייה לאירוע בו מתנחלים וחילים נכנסו יחד לכפר בורקה. לדבריו, המתנחלים ירו באוויר והחילים ירו רימוני גז וכדורי גומי.

מתוך דבריו של דני קירטצ'יק כפי שהופיעו בעיתון 'הארץ' ב-1.3.88:

הייתי בניגן אחרי התפילות שם, ביום שישי. נסעתי חזרה דרומה, עברתי את העיקול בכביש ליד הכפר בורקה וראיתי מכוניות עומדות בצד הכביש. היו שם 4 אזרחים ולידם שתי מכוניות אזרחיות, פיאת 127 שכורה שמספרה 42-617-87, ומכונית שמספרה 99-690-83. שניים מהאזרחים היו חמושים ברובי אם-16 ושניים בתת-מקלע עוזי. היו להם מחסניות בכלי הנשק ובכיסים. הם ירו ירי מכוון אל הכפר, בזווית שבה אפשר לפגוע באנשים, בלי ספק. הם ירו יריות בודדות וצרוורות.

על הכביש שלידנו היו אבנים שכנראה נזרקו קודם לכן. שאלתי אותם מה הם עושים, ואחד מהם אמר לי: "תעוף מפה לפני שאני יורה בך". הבנתי שהדברים נאמרו ברגע של ריתחה, ואמרתיו לו שאינני מסתלק. הם המשיכו לירות עוד כחצי דקה. כעבור שתי דקות הגיע למקום גיפ צבאי, ואחר כך גיפ אחר. המספרים שלהם היו צ-657758 וצ-178641.

הלכתי לנהג הגיפ האחר, וביקשתי ממנו שיתערב. הוא הזדהה כגור אלימלך, איש מילואים, תושב היישוב חומש, האחראי על קטע הכביש הזה. לידו ישב איש באימונית כחולה, שנעל נעלי-בית.

הקצין ביקש לא לעשות בעיות. ביקשתי מהקצין שיגיש תלונה נגדם בשמי והוא ביקש ממני לא לעשות בעיות והבטיח לרשום לפני את הפרטים. בינתיים ניסה לפייס אותי. דיברתי עם האזרחים האלה שסיפרו לי שהם גרים ביישוב חומש. שמו של אחד מהם היה רודו. הוא סיפר שאישתו נסעה קודם לכן במכונית שנפגעה מאבן ולכן החליט לצאת לשטח. עודנו מדברים, ראינו ערבי בכפר, במרחק 80 מ' בקירוב, יוצא עם רוגטקה ביד. רודו רץ אל הגיפ, השעין עליו את האם-16 שלו וירה כדור בודד, מכוון, אל הערבי הזה. הוא לא פגע. הקצין צעק עליו למה הוא יורה לו ליד האוזן. בשלב הזה הבנתי שיש לי עסק

עם משוגעים ושלמפקד הצבאי בשטח אין שליטה על מה שקורה. עזבתי את המקום כעבור זמן מסוים והמשכתי לנסוע בכביש ליד כפרים בסביבה, שבהם היו הפגנות ובעיות.

אחר-כך חזרנו דרומה, לכיוון הכפר בורקה. נסענו אחרי טנדר פזיו 504. פתאום נרקו עלינו אבנים גדולות מאוד, מלמעלה. הטנדר עצר פתאום, ויצאו ממנו שני אנשים. אחד מהם היה רודו, שאותו ראינו קודם לכן.

הוא וחברו הסתערו כחיילי חי"ר לתוך הכפר, כשהם יורים מרובי אם-16 שלהם, צרורות קצרים אל בין העצים. כעבור 5 דקות חזר למקום הגייפ של אלימלך. הם קראו במכשיר-הקשר לכוח צבאי, והגיע סיוור של חיילים סדירים. כולם סמלים, בלי קצין. הערבים על הגבעה התחילו לקלל אותם. בינתיים הגיעו עוד שני מתנחלים. החיילים והמתנחלים עלו ביחד במעלה הגבעה לכפר. המתנחל רודו לקח קסדה מאחד הגייפים. המתנחלים ירו באוויר והחיילים ירו רימוני גז וכדורי גומי.

כשהגיעו לכפר, הלכו יחד בסימטאות, המתנחלים בראש ואחריהם כתריסר חיילים. זה נראה כמו פעולה משותפת. כשירדו מהכפר, והחיילים התווכחו אם היו צריכים להיכנס לשם עם המתנחלים או לא, אחד מהם התלונן שגם במקרים קודמים המתנחלים באזור עשו ככל העולה על דעתם, ולא היה אפשר להשתלט עליהם.

החשד שמא שיתוף הפעולה בין צה"ל לבין מתנחלים בפעילות אלימה נגד פלסטינים קיים גם בדרגים גבוהים שמעבר לרמת החיילים בשטח, מתגבר לנוכח דברים שנאמרו על-ידי מתנחלים בעיתונות ובפרסומים שהפיצו. ב-18.5.89 דווח בעיתון 'על המשמר' כי בשיחות פרטיות עם המתנחלים מביעים מפקדי צבא את תסכולם ואומרים להם דברים בנוסח "חברה תגיבו בעצמכם, אבל אל תגזימו. אנחנו צריכים לקבל אישור לכל תגובה וזה מסובך". יום לאחר מכן דווח ב'חדשות' כי "ישנם מתנחלים שמוכנים לספר, שלפעמים אפשר למצוא פה ושם מילואימניק או אנשי מג"ב שנותנים להם לפעול תוך עצימת עין, ובתנאי ש"לא יגזימו".

ב-6.1.91 שלחה מזכירות היישוב בית-אל ב' מכתב גלוי לנשיא המדינה, ובו נאמר בין היתר:

...הפרשנות שפירשת את פעולות המחאה שלנו, כאילו אין אנו מכירים ומוקירים את סמכות גורמי הביטחון היא כל כך רחוקה מהמציאות. אילו היית נגש איתנו לשיחה פתוחה שבה היינו מנסים להבין איש את רעהו, היינו מספרים לך על התבטאויות של מפקדי צבא שאמרו לנו במפורש שמה שהמתנחלים יכולים לעשות אף אחד לא יוכל לעשות, ובאזנינו הדבר יכול היה להתפרש כהזמנה לעזרה.

ה. שיתוף פעולה רשמי בין צה"ל לבין התושבים היהודים בשטחים

בעקבות תצהירים של ראשי מערכת הביטחון, עמד בג"ץ על יעודם הביטחוני של המתנחלים, בכמה פסקי-דין אשר עסקו בחוקיותה של תפיסת חזקה בקרקע פרטית לצורך הקמת יישוב אזרחי. באחד מפסקי הדין האלה, כתב שופט בית המשפט העליון, השופט ויתקון:

...העיקר הוא שמבחינת השיקול הביטחוני הטהור אין לפקפק בכך שנוכחותם בשטח מוחזק של ישובים – אפילו אזרחיים – של אזרחי המעצמה המחזיקה, תורמת תרומה נכבדה למצב הביטחוני שבאותו שטח ומקילה על הצבא את מילוי תפקידו.²¹

בהתאם לתפיסה זו, הקים צה"ל גם יחידות הגנה מרחבית (הגמ"ר) בשטחים במתכונת דומה לזו של יחידות ההגנה המרחבית לאורך הגבולות עם ירדן, לבנון וסוריה. רבים מהמתנחלים משרתים ביחידות אלה בשטחים. כך מאפשר ומעודד צה"ל את השתלבותם של המתנחלים בפעילות הביטחונית בשטחים, כל עוד פעילות זו נעשית בתיאום עם כוחות הביטחון ותחת פיקודו.²²

בדצמבר 1991, בפגישה בין תת-אלוף יעקב אור, שהיה אז מפקד יו"ש, עם מליאת מועצת מטה-בנימין, בישר אור על החלטה שנפלה לאחרונה בצה"ל, לפיה תתוגבר בקרוב מאוד מעורבותם של חיילי ההגנה המרחבית בגדה המערבית בפעילות הביטחון השוטפת באזור.²³

חודש לאחר מכן, נמסר בתקשורת כי בהוראת אלוף פיקוד המרכז, דני יתום, הוקמו כיתות כוננות של המתנחלים, על מנת לסייע לצה"ל במקרים של פיגועים. גורמים צבאיים אמרו כי מפקד החטיבה יפעיל את כיתות הכוננות באמצעות מלת קוד, שתועבר דרך קצין ההגנה המרחבית. אנשי כל כיתה, 10-15 במספר, יצטרפו להגיע לנקודת איסוף, ומשם לצאת למקום מוגדר מראש באחד הכבישים ולעצור כל כלי-רכב. על הכוח בשטח יפקד מפקד כיתת הכוננות – אחד המתנחלים.²⁴

בדיווח על הפעולות שנקטו לאחר הפיגוע בו נהרג חיים מזרחי, שהופיע באיגרת של מועצה אזרחית "מטה בנימין" מה-31.10.93 נאמר, בין היתר:

בגזרה נפרשו מחסומים קרובים ורחוקים, וכוחות צה"ל המתוגברים יצאו לסריקת צירי התנועה. יש לציין, כי נציגי הישובים והמועצה שולבו בפעילות מפקדת האוגדה והחטיבה.

21. סלימאן תופיק אויב ואח' נ. שר הביטחון, בג"צ 610/78, 606, פ"ד לג (2) 113, עמ' 119.
22. לעומת זאת, היחס של צה"ל כלפי פעולות של המתנחלים ללא תיאום אתו, הוא מורכב יותר. ר' לעיל.
23. דו"ח על גישה עם מפקד יו"ש, בטאון המועצה האזרחית "מטה בנימין" 23.12.91.
24. Israeli Army to Mobilize "Settlers against attacks", 2.2.92, New York Times 29.1.92, 31.1.92.

הקשר ההדוק בין מפקדי צה"ל וראשי היישובים בשטחים מתבטא גם בפגישות השוטפות ביניהם, במהלכן מציגים המפקדים בפני ראשי המועצות את המערך המיוחד שהצבא מפעיל נגד האינתיפאדה. בבטאון המועצה האזורית "מטה בנימין" מה-26.11.91 נאמר:

במסגרת הפגישות השוטפות בין צה"ל לבין ראשי ההתיישבות ביו"ש, נערך ביום ד' מפגש שבמהלכו הציגו קציני פיקוד מרכז בפני ראשי המועצות חלק מהמערך המיוחד שהצבא מפעיל נגד האינתיפאדה. המפגש כלל סקירה יסודית וכן סיור ממצה [...]

מצדם, מגלים המתנחלים יחס דו-ערכי כלפי צה"ל. מצד אחד הם מביעים אהדה ותמיכה בצה"ל כצבא שמגן עליהם,²⁵ ומצד שני הם מבטאים לעתים קרובות תחושה שצה"ל אינו עושה מספיק על מנת להבטיח את שלומם ומפקיר אותם, כפי שעושה לדעתם גם הממשלה.²⁶

סיכום

1. על פי המשפט הבין-לאומי וגם על-פי החוק הישראלי, על צה"ל לפעול כדי למנוע פגיעה בפלסטינים. כאשר מתרחשת פגיעה כזאת בנוכחות חיילים, עליהם לעצור את הפוגע ולהעבירו לידי המשטרה. אם לא עלה בידיהם לעשות כן, עליהם לדווח למשטרה על האירוע, כדי שזו תוכל לחוקרו. למותר לציין כי במקרה שנסקפת פלסטינים סכנת חיים מידי אזרחים ישראלים, על חיילי צה"ל למנוע את הסכנה בכל האמצעים, כולל ירי לעבר התוקף.
2. סמכויות החיילים וחובתם בכל הנוגע לאכיפת החוק על התושבים היהודים בשטחים, אינן ברורות דיו. קיים פער בין ההנחיות הכתובות וההצהרות הפומביות שניתנות על-ידי מפקדים בכירים, לבין ההוראות שמגיעות לחיילים בשטח ולבין האופן שבו מפרשים אותן החיילים.

25. "אין לנו טענה כלפי צה"ל, שהוא בשר מבשרנו. יש לנו טענה כלפי הדרג המדיני שצריך להגדיר לעצמו מי האויב..." גבי בוטבול, ראש המועצה המקומית קרני שומרון, **ידיעות אחרונות**, 25.12.91; "הצבא הזה זה צבא שלנו. אסור לנו להחלישו בשום פנים ואופן." הרב שלמה אבינר, **נקודה**, 171, ספטמבר 1993, עמ' 23.

26. ר' למשל, אליקים העזני: "צבא באזיקים", **עובדה**, ללא תאריך. את היחס הדו-ערכי של המתנחלים כלפי צה"ל היטיבה לתאר לאחרונה חיה שכנר, מנהלת מחלקת רוחה בשומרון והמכון להתפתחות הילד, כשהסבירה את מצוקתם של ילדים בהתנחלויות בין היתר בשל "היחס הזו ערכי לעתים של ההורים אל החיילים, המשבחים מצד אחד את צה"ל על עמידתו נגד האויב הערבי ומצד שני תוקפים אותו על אזלת ידו בעניין הטרור. הילדים מתקשים לעשות את ההבחנה בין המחאה המופנית נגד הממשלה ולא נגד הצבא לבין הכורח בקיומו של צבא אחד, שהוא מצבא העם המייצג את כולנו", **הארץ**, 8.12.93.

3. קשה לקבוע בוודאות אם הפער בין ההכרזות הפומביות של המפקדים הבכירים לבין ההוראות המגיעות לחיילים בשטח נובע רק ממחדל מתמשך של מפקדי הצבא, שאינם מבהירים את ההוראות לפקודיהם, או שמא ההוראות המגיעות לשטח משקפות את המדיניות של צה"ל, בעוד שההצהרות בתקשורת והפקודות הכתובות אינן אלא מס שפתיים שמשלם הצבא לשלטון החוק.
4. צה"ל נכשל באופן מתמשך בהשלטת החוק על המתנחלים בשטחים ובשמירה על חייהם, גופם ורכושם של התושבים הפלסטינים מפני ההתקפות החוזרות ונשנות של התושבים היהודים. היחס של צה"ל כלפי גילויי האלימות הללו נע בין "אי התערבות מרצון" לבין צורות אקטיוויביות יותר של שיתוף פעולה.
5. במקרים רבים בהם נוכחים חיילים במעשי אלימות של מתנחלים נגד פלסטינים, אין הם מנסים לעצור או למנוע את המעשים הללו או לפחות לקחת מהמתפרעים את פרטיהם האישיים ולדווח למשטרה. ניסיונותיו של צה"ל למנוע מעשים בלתי חוקיים של מתנחלים נגד התושבים הפלסטינים, או לעצור את המשתתפים בהם, אם בכלל, הם מעטים וקלושים. יש מקרים בהם לא זו בלבד שהחיילים לא מנסים לעצור בעד פעולות אלימות של מתנחלים, אלא שותפים בעצמם לאותם מעשים.
6. במקרים רבים של פעולות אלימות מצד מתנחלים מטיל צה"ל הגבלות תנועה, כולל עוצר, על התושבים הפלסטינים, ואינו עושה כן לגבי התושבים היהודים. הדבר נעשה כדי להגן על הפלסטינים מפני המתנחלים, אולם יוצר מצב אבסורדי, כשההגבלות מוטלות על המותקף ולא על התוקף.
7. בניגוד לחובתו, מגלה צה"ל אזלת יד מתמשכת בטיפולו באלימות של המתנחלים נגד תושבים פלסטינים. מהישנותם של המחדלים בתגובתו של צה"ל למעשי אלימות של מתנחלים, חרף התרעות חוזרות ונשנות של פוליטיקאים, עתונאים וארגוני זכויות-אדם, ניתן להסיק כי המחדלים הללו אינם בגדר חריג, אלא מצביעים על מדיניות כוללת של צה"ל.
8. על רקע הקשר המיוחד בין צה"ל לבין התושבים היהודים בשטחים, מתעורר חשש כי מדיניות זו היא תולדה של מצב בו כל אחד מהצדדים מודע לתרומתו של השני לחיזוק מנגנון השליטה היהודי באיזור. על פי העמדה הרשמית, כוחות הביטחון הינם האחראים הבלעדיים להשלטת הסדר ואכיפת החוק בשטחים. יחד עם שאר זרועות השלטון רואה צה"ל במתנחלים אוכלוסיה התורמת רבות לביטחון ולהשלטת הסדר הציבורי בשטחים, ואף משתף אותה באופן רשמי בפעילותו.
9. כל עוד נוקט צה"ל במדיניות פשרנית וסלחנית זו, ואף בשיתוף פעולה עם גילויי אלימות, הוא תורם באופן פעיל להמשכם של מעשי האלימות.

מתנה הפליטים ג'ילזון - 1.11.93, כיתה בבית ספר של אונרווייא שהוצתה בידי מתנחלים
(צילום: עוואד עוואד, A.F.P.)

2. משטרת ישראל

א. סמכויות המשטרה

זמן קצר לאחר מלחמת ששת הימים, הוציא מפקד כוחות צה"ל באיזור צו בדבר סמכויות המשטרה בשטחים¹. צו זה העניק לשוטרים את הסמכויות הנתונות לכל חייל על-פי צו בדבר הוראות ביטחון, וכן את הסמכויות שהיו לכל שוטר בשטחים ב-7 ביוני 1967 על-פי הדין שחל בשטחים באותו יום.

המשטרה היא הגוף האחראי על חקירתן של עבירות נגד תושבים פלסטיניים בשטחים המיוחסות לאזרחים ישראלים. היא אמורה לקבל את תלונות הציבור, לחקור תלונות אלה, לאתר חשודים ולחקרם, ובמקרה הצורך לעצורם לחקירה, ולאסוף ראיות שיאפשרו לפרקליטות להעמיד את האשמים לדין.

אין ספק כי תנאי העבודה של המשטרה בשטחים קשים במיוחד. בחקירות בהן מתנחלים הם חשודים או עדים, החוקרים לא זוכים לשיתוף פעולה מצד הנחקרים. על-פי גורם בפרקליטות, לעתים מזדהים השוטרים עם עבריינים יהודים והזדהות זו משפיעה על טיפול המשטרה במקרים אלה. כך אמר אותו גורם בכתבה שהתפרסמה בעיתון 'הארץ':

יש מקרים בהם שוטרים שמתבקשים להעיד בבית המשפט על נסיבות אירוע שבו ירה יהודי במפריי-סדר ערביים מעדיפים למסור גרסה רחוקה מהאמת, כדי לעזור לנאשם. הם עושים זאת או בגלל שהם מזדהים מבחינה אידיאולוגית עם המעשה ומתנגדים להענשת היורה, או בגלל שהם מכירים את הנאשם, ורואים את עצמם בצד שלו. אני יכול להבין אותם, כי מאוד לא נוח לעזור להרשיע יהודי, במיוחד אם הם מכירים אותו.²

גם התושבים הפלסטיניים, בשל חוסר אמונם בשלטונות, מסרבים במקרים רבים לשתף פעולה עם החוקרים, גם כאשר החקירה עוסקת בפשעים שביצעו ישראלים נגד פלסטיניים.

המשטרה חוזרת וטוענת שהמכשול העיקרי הניצב בפניה במילוי תפקידיה בשטחים הוא חוסר משאבים והעדר כוח-אדם. כך עולה ממכתב שנשלח ב-7.4.84 (היום בו פורסם דו"ח קרפ) על-ידי ראש מחלקת חקירות במשטרה דאז, ניצב י. קרתי למפק"ל המשטרה. בישיבת ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת, ב-22.11.93 אמר שר המשטרה משה שחל:

"במספר השוטרים שיש בשטחי עזה יהודה ושומרון אי אפשר לאכוף חוק, לא בקרב האזרחים הערבים ולא בקרב התושבים היהודים."³

1. צו בדבר כוחות משטרה הפועלים בשיתוף עם צה"ל (אזור הגדה המערבית) (מס' 52), תשכ"ז – 1967.

2. מצוטט במאמר של אייל ארליך, "אלה וצדק", **הארץ**, 7.4.88.

3. ישיבת ועדת החוקה, חוק ומשפט, 22.11.93, **פרוטוקול מס' 118** (נוסח לא מתוקן), עמ' 6.

ב. דו"ח קרפ

ב-29.4.81 הוקמה במשרד המשפטים ועדה בראשות המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, יהודית קרפ. מטרתה היתה "להבטיח ככל האפשר שחשדות בגין עבירות שעברו ישראלים באיו"ש נגד תושבי האיזור הערבים יחקרו במהירות, בענייניות וביעילות".⁴ הוועדה הוקמה בעקבות מכתב של מרצים למשפטים באוניברסיטה העברית ובאוניברסיטת תל-אביב. במכתב זה פורטו כמה אירועים בהם הפרו מתנחלים את החוק ופגעו בתושבים פלסטינים. בהמשך המכתב נאמר כי "ברבים מהאירועים לא היתה כלל חקירת משטרה, או שהתיקים נסגרו בשלבי חקירה ראשונים, וזאת – לחששם של כותבי המכתב – עקב שתדלנות מקומית של המתנחלים אצל נציגי המשטרה והממשל הצבאי או בדרג גבוה יותר".⁵

ביום הקמת הוועדה, נדונה בבג"צ עתירה בעניין תקרית בבית הדסה בחברון. במהלך הדיון מתח בית המשפט ביקורת קשה על מחדלי המשטרה בחקירת תלונות של תושבים פלסטינים בחברון על אותה תקרית.⁶ בעקבות ביקורת זו, התחייבה המדינה בפני בית המשפט לפעול בתוקף למניעת הפרות של החוק והסדר הציבורי, ולחקור ביסודיות תלונות וחשדות בתחום זה.

ועדת קרפ ערכה מעקב אחרי הטיפול בכ-70 אירועים עליהם דווח באותה תקופה, ביניהם פגיעות בנפש, איומים בנשק, הסגות גבול, תקיפות, גרימת נזק לרכוש והפרות סדר. הוועדה מצאה כי מתוך 70 המקרים, ב-15 מהם העלתה החקירה תוצאות והם הועברו לתביעה בהמלצה להעמיד לדין. בשאר המקרים הסתיימה החקירה בלא כלום: התיקים נסגרו מסיבת עברייני לא נודע (על"ן), בשל חוסר הוכחות, או שהחקירה לא הגיעה לתוצאות כלשהן. בנוסף מצאה הוועדה כי בכמה מקרים לא נפתחה החקירה אלא בעקבות פניית הוועדה. בדו"ח קרפ הובאו דוגמאות של מקרים בהם נסגרו תיקים למרות שניתן היה לזהות את העברייני,⁷ ותיקים שנסגרו לאחר שמושל חברון הורה למפקד תחנת המשטרה בעיר לא לחקרו.⁸ כמו כן צוינו מקרים בהם לא נערכה חקירה בשבת כדי לא להפריע למנוחת התושבים היהודים,⁹ ומקרים בהם זומנו מתנחלים לחקירה בחשד הריגה, וכשלא הופיעו כנדרש התעלמו השוטרים מאי-הופעתם.¹⁰ תיק אחר נסגר לאחר שנרשם בו כי "מאחר שכולם שלמים עם המעשה בגלל הרקע שהצמיח אותו (יחסים בין ערבי ליהודיה) אין קצה חוט להגיע לזיהוי התוקפים".¹¹

מסקנותיה של הוועדה (שפורסמו ב-1984 ועוררו בזמן הד רב בתקשורת ובדעת הקהל) היו חד-משמעיות: המשטרה אינה מקיימת כיאות את ההתחייבות שניתנה בפני בג"צ

4. דו"ח קרפ, עמ' 2.

5. שם, עמ' 1-2.

6. בג"צ 175/81, ר' דו"ח קרפ, עמ' 2-3.

7. שם, עמ' 13.

8. שם, עמ' 11.

9. שם, עמ' 19.

10. שם, עמ' 30.

11. שם, עמ' 22.

בפרשת בית הדסה, בדבר עירונות למתרחש באיזורים הרגישים, כדי למנוע ככל האפשר מעשים בלתי חוקיים.¹² באשר לחקירות קבעה הוועדה כי מספר התיקים שנסגרו בעילה "עברייני לא נודע" עולה על המקובל, כי שוטרים מגלים ותרנות כלפי מתנחלים שאינם משתפים פעולה בחקירתם,¹³ וכי בחלק מן התיקים נראה כי לא נעשתה שום פעולה לאיתור העבריינים.¹⁴ כמו כן התרשמה הוועדה שחקירות המשטרה בתחום זה נעשות באופן אמביוולנטי, דבר הניכר בתוצאות החקירה, וכי עדי ראייה לא נחקרו וכך נהפכו החקירות לחד-צדדיות.¹⁵ בסיכום קבעה הוועדה כי קיימים ליקויים של ממש בתפקוד המשטרה, וקראה למצוא פתרון דחוף לבעיה כדי למנוע התדרדרות ופגיעה ביסודות שלטון החוק.¹⁶

על פי מחקרים ובדיקות שנעשו לאחר פרסום דו"ח קרפ, נראה כי דבר לא השתנה מאז וכי המשטרה לא יישמה את המלצותיה של ועדת קרפ. כך למשל, בדו"ח שפרסם **מרכז המידע הפלסטיני לזכויות האדם** ב-1985, שדן באלימות המתנחלים בשנים 1980-1984, דווח על 23 מקרי מוות של פלסטינים בהם התעורר חשד כי האחראים למעשה היו מתנחלים, ובעת פרסום הדו"ח בשנת 1985 הועמד רק אחד מהם לדין, אך לא הורשע.¹⁷ חוקרי המרכז מצאו כי במקרים רבים לא נערכו חקירות משטרה רציניות להבהרת נסיבות המוות, ועדי ראייה יהודים ופלסטינים לא נחקרו כלל.¹⁸

גם ממידגם, שערך יו"ר ועדת החוקה, חוק ומשפט, ח"כ דדי צוקר, של 40 חקירות בעניין עבירות של אזרחים ישראלים נגד תושבים פלסטינים, שאירעו בין השנים 1989-1992, עולה תמונה דומה.¹⁹ מתשובת שר המשטרה, משה שחל, מה-11.7.93, לשאילתה של ח"כ צוקר, עולה כי מתוך 40 האירועים, רק בחמשה מקרים הועמדו חשודים לדין, שלושה מקרים עדיין נתונים בחקירה ובשני מקרים נמצא התיק בעיון היועץ המשפטי לאיו"ש או אצל פרקליטות המדינה. לעומת זאת, 26 תיקים נסגרו (16 בנימוק של עברייני לא נודע ו-10 בנימוק של חוסר ראיות) ולגבי 4 מקרים, המתוארים בשאילתה של ח"כ צוקר, לא אותרו פרטים במשטרה.

במקביל, התפרסמו במהלך השנים האחרונות כמה ראיונות עם בעלי תפקידים בשטחים, שהודו באזלת ידה של המשטרה בחקירות מעין אלו. כך למשל, בשיחה עם חברי כנסת ביולי 1988, אמר ראש המינהל האזרחי בשטחים דאז, תת-אלוף שייקה ארז, כי למעשה אין משטרה בשטחים כלל, ואין ביכולתה לאכוף את החוק בגדה ולהשליט שם סדר.²⁰ בנובמבר 1992 דיווח עיתון 'הארץ' כי קציני משטרה, שהתייחסו למחקר

12. שם, עמ' 26.

13. שם, עמ' 30.

14. שם, עמ' 28.

15. שם, עמ' 27.

16. שם, עמ' 31.

17. ר' PHRIC: *Israeli Settler Violence in the Occupied Territories: 1980-84*.

18. שם, עמ' 17.

19. שאילתה ישירה של ח"כ צוקר מה-20.3.92 אל שר המשטרה על חקירת עבירות של תושבים ישראלים נגד תושבים פלסטינים; תשובת שר המשטרה לשאילתה מה-11.7.93.

20. על המשמר, 4.7.88.

פלסטיני על עלייה בפשיעה בשטחים, הודו כי בגלל אילוצים שיצרה האינתיפאדה לא פעלה המשטרה בשטחים, במקרים רבים, לחקירת עבירות שבוצעו.²¹

באותו חודש פנה ח"כ צוקר ליהודית קרפ, בבקשה כי תחזור לחקור את טיפול המשטרה בעבירות של אזרחים ישראלים נגד פלסטינים בשטחים, וזאת בשל החשד שהמצב החמיר. "החשש שלי", כתב צוקר, "הוא שהתמונה הפעם קשה עוד יותר מאשר התגלתה בעבודה המקיפה האחרונה שערכת, מאחר ורמת האלימות בשטחים עלתה מאז פרוץ האינתיפאדה ואילו המשטרה נחלשה ביותר".²²

ג. מימצאי בצלם

להלן מימצאי **בצלם** בנושא טיפול המשטרה בעבירות המיוחסות לתושבים יהודים נגד פלסטינים בשטחים. מהמימצאים עולה כי חששו של ח"כ צוקר מבוסס. התייחסות ועדת קרפ ב-1982 מובאת לגבי כל בעיה דומה שמצא **בצלם** בטיפול המשטרה.

1. קבלת תלונות

הגשת התלונה במשטרה משמשת במרבית המקרים בסיס לחקירה כולה. תושבים פלסטינים נמנעים לעתים קרובות מלהגיש תלונה למשטרה. הימנעות זו נובעת בין השאר מאי הכרה בסמכות הרשויות הישראליות; ומחוסר אמון כי הרשויות השונות – המשטרה, הפרקליטות ובתי המשפט – כנציגי השלטון הישראלי, אכן יטפלו בעניין וימצו את הדין עם האזרחים הישראלים.

כמו כן, פלסטינים רבים מפחדים מהתנכלויות של מתנחלים. כך למשל, במקרה של אמין גימיל אזרחאן עמר, בן 13, אשר על פי עדות שמסר לתחקירן **בצלם**, באסם עיד, הותקף והוכה קשה על-ידי מתנחלים וחיילים.²³ ב-29.12.91 העידה אמו: "פחדתי להגיש תלונה במשטרה כדי שהמתנחלים לא יתנקמו בו". וכך העיד מוחמד סמיר חיכמת חי'אלד אל-עקאל, תושב חברון, בפני ארגון **אל-חאק**, ב-12.10.92, על יידוי אבנים על ידי מתנחלים לעבר ביתו:

אני ואחי הגשנו תלונות על תופעה זו למשטרה ולמינהל האזרחי בשנים קודמות. לפני 4 שנים הגשנו תלונה בשם אחי נביל. בו בזמן נמצאו בתחנת המשטרה תושבים רבים כדי להגיש תלונה... [מתנחלים] התנפלו על האנשים שבאו להגיש תלונה ונתנו להם מכות. הדבר הפתיע אותנו מאוד, כך שנרתענו מלהגיש תלונה נגד המתנחלים במשטרה.

21. הארץ, 1.11.92.

22. דבר, 27.11.92.

23. פרטים על המקרה, ר' לעיל עמ' 46.

אך גם כאשר התושבים הפלסטינים מחליטים להגיש תלונה, הם נתקלים לא פעם בקשיים, המתחילים בכניסה לתחנת המשטרה. תחנות המשטרה בשטחים מצויות לעתים בתוך בנייני המינהל האזרחי, ובמקרים רבים מונעים חיילים או שוטרים את הכניסה מהפלסטינים הבאים להגיש תלונה. אם הם מורשים להיכנס, לעתים מסרבים השוטרים לרשום את התלונות, בניגוד לחובתם.

כך למשל, עולה מעדותו של בעל חנות בשוק הירקות בחברון, וליד עבד אל-מונעם קפיש, שנגבתה על ידי חוקר **בצלם**, יובל גינבר ב-3.7.92. קפיש אמר כי לא התלונן לאחר שנגבה לו סחורה במהלך העוצר בסוף יוני 1992:

כי לא עונים ואפילו לא נותנים להיכנס אליהם. לפני חודשיים באו ילדים ומתנחלים ושפכו לי סחורה. התלוננתי בפני סיור והלכתי למשטרה פעמיים ולא נתנו לי להיכנס.

פעמים רבות שולחים פלסטיני המבקש להגיש תלונה מתחנת משטרה אחת לאחרת והמתלונן עלול לבלות ימים במעבר מתחנה משטרה אחת לשנייה וחוזר חלילה.

הפלסטינים ממעטים להגיש תלונות גם מפני שהניסיון לימד אותם שלרוב אין טיפול בתלונותיהם. כך ממשיך להתקיים המעגל הסגור עליו התריעה ועדת קרפ, בו אי הגשת תלונות וטיפול משטרתי לקוי מחזקים זה את זה:

...יש ללא ספק קורלציה ישירה בין ריבוי תיקי החקירה המסתיימים בסגירה וריבוי תיקי החקירה שהטיפול בהם נמשך זמן רב לבין הויתור על הזכות להתלונן. המציאות מצביעה על מעגל [סגור], לפיו ארועים אינם נחקרים בנימוק של העדר תלונות ואילו תלונות אינן מוגשות בשל העדר חקירה ראויה. שלטון החוק והסדר הצבורי בודאי אינם יוצאים נשכרים מענין זה.²⁴

המוקד להגנת הפרט שלח ב-17.9.91 מכתב לרני"צ יעקב טרנר, מפכ"ל המשטרה, בו ביקש את טיפולו ב-18 מקרים בהם המשטרה הערימה קשיים על הגשת התלונה. בתשובה מה-13.5.92 נמסר על-ידי סני"צ שרה מר חיים, ראש מדור פיקוח ובקרה, כי "לא נמצאו רישומים על מקרים המפורטים בתצהירים שגשלו אלינו. יחד עם זאת המשטרה בנפות אמורה לנהוג ככל תחנת משטרה וככלל עליה לאפשר לכל מתלונן להגיש תלונתו במשטרה."

ב-15.7.92 שלח **המוקד** תלונה מקובצת נוספת באותו עניין לתנ"צ ד"ר עודד מודריק, היועץ המשפטי למשטרה. בתשובתו מה-3.8.92 מסר ד"ר מודריק כי בעקבות מכתבם הוא פנה למפקד מחוז ירושלים ולמפקדי נפות המשטרה בשטחים, והבהיר להם כי "אסור לה למשטרה לסרב לקבל תלונה מאזרח, בין שהוא תושב ישראל ובין שהוא תושב שטח מוחזק." עם זאת לא נפסקה התופעה, שוטרים מוסיפים לסרב לקבל תלונות מפלסטינים נגד יהודים, וה**מוקד** ממשיך לקבל תלונות בנושא.

24. דו"ח קרפ, עמ' 26.

ירושלים, מארס 1991

ב-21.3.91 הותקף והוכה מוחיי א-דין שלבי על ידי יהודים ליד תחנת המוניות הנמצאת על יד הכותל. הוא טופל בבית חולים, וארבעה ימים לאחר המקרה ניגש לתחנת המשטרה בעיר העתיקה כדי להגיש תלונה. על פי עדותו, שהוגשה כתצהיר במוקד להגנת הפרט, אמרו לו השוטרים בקישלה כי אין הם מטפלים בסוג זה של תלונות וכי עליו לגשת למגרש הרוסים. כאשר פנה לשם באותו יום אמר לו החוקר כי מאחר שהאירוע התרחש בתוך העיר העתיקה, עליו להגיש תלונה בקישלה. הוא חזר לשם בו ביום, המתין כמה שעות, אך לא הצליח להגיש את התלונה. רק ב-27.3.91, בפעם הרביעית בה פנה למשטרה, התקבלה תלונתו, וגם זאת רק לאחר שחזר לקישלה בלוויית רכוז המוקד להגנת הפרט, עלא חיטיב.²⁵

ירושלים, ינואר 1991 / נובמבר 1993

ב-7.11.93, על פי תחקיר של מרכז המידע הפלסטיני לזכויות האדם, עשרות מתנחלים תקפו בתים וחנויות של פלסטינים בכביש הראשי לירושלים, בין פסגת זאב-נווה יעקב והמחסום הצבאי בדאהייה, שמצפון לירושלים. עבדאללה איסמאעיל אבו זוהרייה, תושב השכונה בן 54 ואזרח אמריקאי, העיד שראה מתנחלים משליכים אבנים על מכוניות ועל בתים סמוך לביתו.²⁶ הוא ראה חיילים ושני מתנחלים חמושים בתת-מקלעים. למשמע יריות הוא יצא החוצה, ושאל את הקצין מה קרה. על פי עדותו, הקצין ענה: "זה מה שהערבים עשו לכם, ולא מה שאנחנו עשינו." על המשך התקרית, הוא העיד:

ניגשתי לניידת משטרה נוספת, שחנתה בחזית חנות הממתקים של ג'עפר. השוטרים לא נראו מודאגים מן התקריות. שאלתי למה זה קורה, ונאמר לי לגשת לתחנת המשטרה בנווה יעקב. שם אמרו לי: "אין לך תעודת זהות ישראלית ואינך רשאי להגיש תלונה".

לפחות בתחנת המשטרה הזאת, נראה שהסירוב לקבל תלונות מפלסטינים אינו תופעה חריגה. ב-8.1.91 פנה פייסל אל חלבייה לאותה תחנת משטרה כדי להתלונן על כך שהוכה על-ידי מעבידו, בעל המוסך "דנה" בתלפיות, ועל-ידי הפועלים היהודים במקום. המשטרה סרבה לקבל את תלונתו ואף עצרה אותו בחשד לדקירה. שלושה ימים לאחר ששוחרר, בא להתלונן בליווי איש המוקד להגנת הפרט. אז נאמר לו במשטרת גילה שלא מוכנים לקבל את תלונתו, כי "זו המדיניות".

2. פתיחת חקירות

במקרים בהם לא הוגשה תלונה, אך למשטרה ידוע על אירוע ממקורות חיצוניים (כגון שאילתות של חברי כנסת, אמצעי התקשורת, או ארגונים לא-ממשלתיים), חובתה

25. תלונה מס' 2002 במוקד להגנת הפרט.

26. פרטים נוספים על התקרית, ר' PHRIC, "Settler Lawlessness in the Occupied Territories: Deliberate Shootings, Racist Attacks and Mob Violence", From the Field, November/December 1993.

לפתוח בחקירה מיוזמתה. מתחקיר **בצלם** עולה כי גם בנושא זה דבר לא השתנה בעקבות דו"ח קרפ, בו נאמר:

בקביעה כוללת ניתן לומר כי פעילות המשטרה בשמירת הסדר הציבורי ושלום התושבים ביו"ש (לפחות במגזר היחסים שבין יהודים לערבים) מתמקדת בחקירה עקב תלונות. אירועים של הפרת החוק, שאין בצדם תלונות, אינם נחקרים.²⁷

חמורים במיוחד המקרים בהם לא נפתחה חקירה משטרתית, על אף שאנשי צבא היו נוכחים באירוע או התערבו בו לאחר מכן. אחד מתפקידי הצבא הוא לדווח למשטרה על עבירות שבוצעו על-ידי תושבים יהודים בשטחים, על מנת שזו תפתח בחקירה.

הימנעות המשטרה מחקירה עצמאית היא תופעה נפוצה. בשיבת סיעת המערך מה-5.6.89, הניח יו"ר סיעת העבודה דאז, ח"כ חיים רמון, מסמך הדין בנושא פעולות אלימות על-ידי מתנחלים. במסמך התייחס ח"כ רמון לתקריות מחודש מאי של אותה שנה, אשר נאספו מהעיתונות הישראלית על ידי **בצלם**. במכתב מה-3.7.89 לח"כ רמון, התייחס שר המשטרה דאז, חיים בר-לב, למצב החקירה של כל אחד מן המקרים שפורטו במסמך. מתוך 23 אירועים, רק ב-6 נפתחה חקירה. ב-13 מקרים לא נפתחה חקירה כי, כפי שציין השר בר-לב, "לא דווח למשטרה". ל-4 המקרים הנוספים לא התייחס השר בר-לב כלל. בין האירועים שלא דווחו למשטרה, היתה בשלושה מהם, על פי הדיווח העיתונאי, התערבות של הצבא, אשר אולי לא העביר את המידע למשטרה. עם זאת, כאמור, היה על המשטרה לפתוח בחקירה על סמך המידע שפורסם בתקשורת.

חברון, ספטמבר 1989

ב-18.9.89 בשעה 9:30 בבוקר עצר אוטובוס ובו מתנחלים ליד ביתו של מוחמד חניחאן, תושב חברון. כעשרה אנשים ירדו מהאוטובוס, החלו לירות בתוך הבית ולשבור את מה שנקרה בדרכם. בבית שהו חניחאן, אשתו וילדיו הקטנים. כוח צבאי עבר במקום אך לא התערב.

חניחאן ניסה כמה פעמים להגיש תלונה. לאחר שלושה נסיונות, הוא הצליח להגיש את התלונה, וחוקר אף ניגש עמו לבדוק את הנזק. בהמשך פנה **המוקד להגנת הפרט** לברר מה עלה בגורל התלונה, וב-19.11.90 נמסר מן המשטרה כי אין בידיהם כל תלונה, ולכן לא טיפלו בדבר.²⁸

יטא, מארס 1989

עלי אל-הרינאת הוא בעליה הרשום של חלקת אדמה ביטא, שיבוליה הם מקור פרנסתו היחיד. בשנת 1988 נעקר כל יבול אדמותיו על-ידי טרקטור של מתנחלים, אשר קנו אדמה בשכנות. הדבר נעשה בנוכחות אנשי צבא. ב-16.3.89 שוב הושמד היבול כולו, הפעם על-ידי מטוס ריסוס.

27. דו"ח קרפ, עמ' 25.

28. תלונה מס' 1044 במוקד להגנת הפרט.

ב-26.3.89 כתב **המוקד להגנת הפרט** מכתב למשטרת חברון, בו ביקש להתייחס למכתב כאל הגשת תלונה. ב-13.6.89, הלך אל-הרינאת למשטרה למסירת עדותו, בליווי רכז **המוקד להגנת הפרט**, עלא ח'טיב. התיק טופל על-ידי חוקר משטרה בשם שלום עמר ועל-ידי איש המינהל האזרחי ששמו מרקו, ונערכו גם שיחות עם מפקד משטרת חברון, רפ"ק רולנד, על גביית עדויות.

בעקבות פנייה של **המוקד להגנת הפרט** לברר מה עלה בגורל החקירה, מסרה ראש מחלקת חקירות ותביעות במשטרה, נצ"מ אמירה שבת, כי "אין משטרת ישראל נוהגת לעדכן בהתפתחויות בחקירה מי שאינו המתלונן, נציגו או מי שזכאי לקבל הנתונים המבוקשים."²⁹

ב-26.12.90 מסרה סני"צ שרה מר חיים, ראש מדור פיקוח ובקרה במטה הארצי, כי "בבדיקה שערכנו ברישומינו לא נתקבלה תלונתו של הנדון במשטרה ועל כן גם לא נתבררה". ב-9.4.91 מסרה רפ"ק מדור פיקוח, ריקי גיא, שמבחינת המשטרה לא הוגשה תלונה, מאחר שמכתב אינו יכול להחשב כתלונה. לאחר פניות חוזרות של **המוקד** מסר פקד אורי וייסקופ ב-19.12.91 כי גם לאחר חיפוש מדוקדק לא נמצאה שום תלונה כזו.³⁰

3. תיקים שלא אותרו

המעקב העלה גם תופעה של מקרים בהם ביקש **בצלם** לברר מה עלה בגורל החקירה, ונמסר לנו כי "התיק לא אותר". מברור עם המשטרה על משמעות הדבר, הובהר לנו כי בקטגוריה זו נכללים תיקים בהם כלל לא נפתחה חקירה או תיקים שהמשטרה אינה מצליחה לאתר. תשובה זו ניתנה גם במקרים בהם דווח על התפתחויות בחקירה, כגון ניתוחי גופות, ביצוע חיפושים בבתיים, ואף מעצרי חשודים לצורך חקירה.

מתוך 78 מקרים של פציעת פלסטינים בידי אזרחים ישראלים, שעליהם ערך **בצלם** מעקב, נמסר לנו כי 20 מהתיקים לא אותרו. במקרים אחרים, בהם ידוע לנו בוודאות כי הוגשה תלונה, הכחישה המשטרה את קבלת התלונה, זאת גם במקרים בהם ליוו מתנדבי **המוקד להגנת הפרט** את המתלוננים, והיו נוכחים בעת הגשת התלונה.

חמורה במיוחד העובדה כי בשני מקרי מוות, בהם ביקש **בצלם** לברר את התפתחות החקירה או תוצאותיה, נמסר לנו מן המשטרה כי "התיק לא אותר".

תלונות של פלסטינים מהשטחים נגד תושבים יהודים "נעלמות" במשטרה גם כשאינן מוגשות לנפות של המשטרה בשטחים, אלא בתוך מדינת ישראל. כך עולה מתצהיר שנמסר ל**מוקד להגנת הפרט** על-ידי מוחמד אל-אשהב.

ב-9.8.90 איים מר בלפור, בעל חנות "נעלי רונן" בתל אביב, לירות במוחמד אל-אשהב, שהועסק על ידיו, בעקבות ויכוח על סירובו של בלפור לשלם לו את שכרו. אל-אשהב נמלט מן המקום, וניגש לתחנת המשטרה ביפו. שוטרים מהתחנה נילוו אליו לחנות הנעליים, שם הודה מר בלפור כי איים לירות במתלונן, "כי התעצבן". השוטרים רשמו

29. במכתב מה-1.7.90.

30. תלונה מס' 527 ב**מוקד להגנת הפרט**.

את הפרטים והציעו לערוך סולחה. לאחר שהמתלונן סירב, הוא זומן למיחלק חקירות במשטרת יפו, שם נאמר לו "שיילך הביתה" ושתלונתו היא "שטויות".

המוקד פנה במכתב למיחלק חקירות תל-אביב ולתחנה ביפו. ממיחלק חקירות תל-אביב נמסר במכתב תשובה מה-25.9.90 כי מאחר שהתלונה הוגשה בתחנת יפו עליו להפנות לשם את הבקשה. במכתב התשובה מתחנת יפו נאמר כי מאחר שהאירוע היה בתחנה המרכזית בתל-אביב, סביר להניח שזה טופל על-ידי משטרת תל-אביב. לאחר שפנה **המוקד** למפקח"ל המשטרה, נמסר ב-14.2.91 (כ-7 חודשים לאחר האירוע), ש"לא עלה בידינו לאתר תלונה או כל רישום אחר הנוגע למקרה המתואר או למר אל-אשהאב." הוצע להגיש תלונה חדשה.

לאחר ששוב הוגשה תלונה על ידי מוחמד אל-אשהב, שלחה המשטרה מכתב **למוקד** ב-24.10.91, בו נאמר כי התיק נגזר ב-13.10.91 "בגין חוסר ענין ציבורי".

תופעה זו, של תיקים ש"נעלמו" אינה חדשה; גם עליה הצביעה כבר ועדת קרפ ב-1982.³¹

נידאל איבראהים מוחמד מיסק

ב-9.8.89 יצא נידאל מיסק, תלמיד בבית הספר התיכון בחברון, מבית המלאכה לנעליים של אביו בדרכו לביתו. כשעבר ברחוב א-סלאם בעיר, עבר במקום אוטובוס מספר 440 של אגד, בדרכו מירושלים לבאר שבע. על פי תחקיר **מרכז המידע הפלסטיני לזכויות האדם**, נרגם האוטובוס באבנים, מתנחלים ירדו ממנו, והחלו יורים לכל עבר. נידאל מיסק נפגע על-ידי שלושה כדורים, ולאחר פציעתו נפל מגדר שגובהה שניים וחצי מטרים. המתנחלים, על פי עדי הראייה, עזבו את המקום מיד כאשר נוכחו כי אחד הנערים נפגע מיריותיהם. רופא שהוזעק למקום קבע את מותו של מיסק, גופתו נלקחה מהמקום מיד, והוא נקבר באותו יום.

על פי עדויות המשפחה (כפי שנמסרו **למרכז המידע הפלסטיני לזכויות האדם** וכן **למוקד להגנת הפרט**) הגיע עוד ביום האירוע, בשעה שבע בערב, מושל האיזור בליווי חיילים לבית המשפחה, ודרש לקבל את גופתו של ההרוג, אך המשפחה סרבה. החיילים ערכו במקום חיפוש אלים. גם בשני ימי האבל הבאים, הגיעו חיילים לבית.

למרות עדות זאת, לפיה לגורמי הביטחון באזור היה ידוע על האירוע, מסר שר המשטרה דאז, רוני מילוא, (בתשובה לשאילתה של חבר הכנסת דדי צוקר מה-16.7.90) כי "אין במשטרה רישום על אירוע זה". הפרקליטות, במכתב מה-7.5.91, מסרה **בבצלם** כי "התיק לא אותר".

ב-23.8.92 פנינו שוב למשטרה בבקשה לברר אם בכל זאת נפתחה חקירה ומה היו תוצאותיה, אך ב-25.4.93 מסר לנו פקד יוני ציוני ממחלקת חקירות ותביעות במשטרה, כי לא אותר תיק בנוגע למותו של מיסק.

31. ר', תלונת ניקולס גיריס, דו"ח קרפ, עמ' 16.

אל-בירה, דצמבר 1989

החל מה-14.12.89 ובמהלך כל אחד מחמשת הימים שלאחר מכן, עבר מתנחל באותו רחוב באל-בירה, והתנכל לתושבי הרחוב. 15 מהם העידו על נזקים שנגרמו להם על-ידי אותו מתנחל מיידיו אבנים ויריות בחלונות ובדודי מים. התושבים מסרו כי המתנחל מתנכל להם לעתים קרובות, זורק אבנים על בתים ויורה בדודי מים. לדבריהם, המתנחל גר בפסגות, מספר מכוניותו 53-936-47, פיזז סטיישן בצבע בז'.

אחד מהתושבים, סעיד עטמה ג'אבר, הלך למשטרת רמאללה ב-31.12.89, בליווי רכז **המוקד להגנת הפרט**, עלא ח'טיב, על מנת להגיש תלונה. החיילים סירבו לאשר את כניסתם ואמרו ש"היום אין קבלת קהל". שוטר שעמד בכניסה אמר להם כי אינו מטפל במקרים כגון זה.

באותו יום שלח **המוקד** מכתב לח"כ אמנון רובינשטיין, המפרט את השתלשלות העניינים, עם העתקים ליהודית קרפ, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, ולדוד מיברג, ראש היחידה לתלונות הציבור במשטרה.

ב-4.1.90 כתבו מהיחידה לתלונות הציבור **המוקד** כי "מצאנו שקיימת לכאורה עילה לערוך בירור מצדנו בעקבות סירוב לקבלת התלונה".

בביקור השני במשטרת רמאללה, ב-21.1.90, הוגשה התלונה, ולשוטרים נמסר גם מספר הרכב. רושמי התלונה אמרו למתלוננים כי המתנחל מוכר להם, שמו ברוך, והמשטרה מודעת לפעולותיו. בירור שערכו אנשי **המוקד** במשרד התחבורה, העלה כי הרכב רשום על שם היישוב פסגות. בהתנחלות זו גרים כ-650 אנשים.

פרטים אלו עוררו, אם כן, ציפיות לטיפול נאות בתלונה. אך כחודשיים לאחר מכן, ב-16.3.90, מסר ראש משרד החקירות במשטרת רמאללה, בתשובה לפניית **המוקד** כי "המתלונן כלל לא מסר פרטים על חשודים ואנו ביצענו בירורים וחקירה בנושא אך ללא מימצאים. תיק החקירה נסגר בינתיים על ידי ראש לשכת חקירות נפת יהודה, רפ"ק גואל נאות".

ב-13.6.90 פנה **המוקד** לרפ"ק נאותי בשאלה, כיצד נסגר התיק ללא מימצאים, כאשר היו ידועים פרטים על החשוד וכן כאשר יש עדים רבים.

רפ"ק נאותי התקשר לפרקליטת **המוקד** ב-26.6.90, והודיע לה כי הפרטים שמסרה אינם מופיעים בתלונה וכי על המתלונן לפנות למשטרה, זו הפעם השלישית.

כמכתב נוסף מיום 15.1.91 הודיע ניצב ב. גלעד, הממונה על תפקידים מיוחדים, כי "לא נמצאה בתחנה תלונה על שם סעיד ג'אבר [...]", וכן כי "בתאריך 29.1.90 נסגר התיק לאחר שלא נמצאו חשודים במעשה".

בתגובה ביקשו אנשי **המוקד** ביום 24.4.91 לצלם את התיק, אולם לאחר פניות חוזרות ונשנות (כולל התערבות של ח"כ אמנון רובינשטיין), נמסר להם באופן סופי ב-19.11.92 על ידי משטרת רמאללה כי התיק אבד ולא נמצא גם לאחר חיפוש יסודי.³²

32. תלונה מס' 1159 במוקד להגנת הפרט.

מוחמד סלים שארב

על-פי עדויות ראיה, כפי שנמסרו למרכז המידע הפלסטיני לזכויות האדם, עברה בחיאן יונס ב-10.9.89 מיכלית דלק ישראלית ונרגמה באבנים. מאבטח המיכלית ירד מן הרכב ופתח באש. שני כדורים פגעו בחזהו של מוחמד סלים שארב, תלמיד בן 14 מחיאן יונס, שנהרג במקום.

על-פי דיווח ביהארץ' מה-12.9.89, נלקח המאבטח לחקירה, והגופה הועברה למכון המשפטי באבו כביר לניתוח שלאחר המוות. ב-23.8.92 פנינו למשטרה בבקשה לברר את מצב החקירה. ב-25.4.93 מסר לנו פקד יוני ציוני ממחלקת חקירות ותביעות במשטרה כי "התיק לא אותר".

כביש דהריה, יוני 1991

ב-25.6.91 נסע נהג טנדר פזי, נושא לוחיות זיהוי ישראלית, בכביש מדרום לדהריה. הנהג סימן למוניית ערבית, שנסעה מחברון לבאר-שבע, לעצור. במוניית נהג כמאל אבו עלאן, בן 38, תושב דהריה, ועימו נסע עומר אחמד מוואס, בן 25, תושב בני נעים. נהג הטנדר ירד, התקרב למוניית, שלף אקדח, ירה כמה יריות מטווח קצר לתוך המוניית ונמלט מהמקום. השניים הועברו לבית חולים עאליה בחברון, ומוואס, שנפצע קשה, הועבר משם לבית-החולים אל-מקאסד בירושלים.

ב-3.7.91 עצרה משטרת נפת יהודה חשוד, ובביתו נתפס אקדח המוחזק ברישיון, שלפי החשד שימש לביצוע הירי. החשוד הודה במעשה וטען כי אבו עלאן נהג בפראות וכי לא התכוון לירות בו אלא לאיים עליו, אך הכדור נפלט מנשקו.

ב-4.7.91 הובא החשוד להארכת מעצר בבית משפט השלום בירושלים, בחשד לירי בנסיבות מחמירות. השופטת שידלובסקי-אור הורתה לשחררו בערבות עצמית של 5,000 ש"ח וקבעה כי "מעשה בריונות אינו מהווה עילה למעצר לפני הגשת כתב אישום". נגד החשוד הוצא צו עיכוב יציאה מהארץ ושמו נאסר לפירסום.

ב-20.10.92 פנה **בצלם** למשטרה לברר אם היו התפתחויות נוספות, וב-25.4.93 מסר לנו פקד יוני ציוני ממחלקת חקירות ותביעות במשטרה כי "התיק לא אותר".

4. תיקים שטרם הסתיים הטיפול המשטרתית בהם

בחלק מהמקרים בהם העבירות המיוחסות הן עבירות קלות, אחראית המשטרה על הכנת כתבי האישום. בשאר המקרים, אחריות זו היא על הפרקליטות.

יש כמה תיקים, שמתעכבים במחלקת התביעה המשטרתית זמן רב לאחר פיענוח המקרה, מבלי שיוגש כתב אישום. ל"סחבת" בתיקים השלכות חמורות מבחינת עשיית הדין ומיצויו. חקירה כל כך ממושכת מפחיתה את היכולת לאתר עדים, את יכולתם של העדים לזכור את פרטי האירוע, ובסופו של דבר משפיעה על ההחלטה בדבר הגשת כתב

אישים. גם אם הוגש כתב אישום, עיכוב זה משפיע על גזר הדין. בית המשפט העליון פסק לא אחת כי עינוי דין (בדרך כלל בשל הארכת המשפט) הוא שיקול לקולת העונש.

...מצד אחד, עונש הניתן בריחוק זמן מביצוע העבירה מאבד הרבה מאוד מכוח ההרתעה שלו, ומאידך גיסא – הנאשם כבר נטל חלק לא קטן מעונשו, כאשר חרב הדין התהפכה מעל לראשו – והוא במצב שאינו יודע מה גורלו – במשך תקופה החורגת מכל מידה סבירה ועוד נימוקים אחרים בכיוצא באלה.³³

בחרנו להביא כמה דוגמאות של תיקים שטרם פוענחו, גם שלוש שנים ויותר לאחר התרחשות הארוע.

מוחמד אל-ח'טיב ומריאם סוליימאן בשיר חסן

מוחמד אל-ח'טיב, בן 65 מן הכפר לובן א-שרקיייה, רכב על חמורו ב-7.11.90, בשעה שש בבוקר, למטע הזיתים. על חמורו למסיק הזיתים. על פי עדותו של ג'מאל א-לוטפי, כפי שנמסרה לכתבי 'הארץ' ו'חדשות', הגיחה לעברו לפתע מכונית פיזו 404 נושאת לוחיות זיהוי ישראליות; אל-ח'טיב נורה מתוך המכונית, ונפל על הכביש. המכונית המשיכה אחר כך בדרכה, ומתוכה נורו יריות נוספות שפגעו בגרונה ובחזה של מריאם סוליימאן בשיר חסן, אלמנה בת 60, שעמדה בפתח ביתה. בתה, שהיתה עדת ראייה לאירוע, סיפרה כי שתי יריות פגעו באמה, ומיד אחר כך זינקה המכונית ונמלטה דרומה. שני הנפגעים הועברו לבית החולים אל-איתיחאד בשכם, שם נקבע מותם. גופותיהם נלקחו מבית החולים בידי שלטונות הביטחון, והועברו לבדיקה במכון לרפואה משפטית באבו כביר.

אל-ח'טיב וחסן נהרגו יום לאחר שנהרג מנהיג 'כך', מאיר כהנא, בניו-יורק, וחוקרי המשטרה הניחו כי המניע למעשה היה נקמה. ב-10.11.90 נעצרו בן ציון גופשטיין, דוד אקסלרוד ודוד כהן, מתנחלים מתפרח וחברי תנועת 'כך', בחשד כי הם אחראים למעשה. אקסלרוד וכהן שוחררו עוד באותו יום, מעצרו של גופשטיין הוארך בחמישה ימים, לאחר שהשופט קבע כי למשטרה יש עדויות המסוגלות להפוך לראיות חד משמעיות נגדו. ב-14.11.90 נעצר שוב דוד אקסלרוד לחמישה ימים, לאחר שהמשטרה טענה כי בדיקות בליסטיות העלו כי נשקו היה מעורב ברצח בלובן א-שרקיייה. מעצרו של גופשטיין הוארך בחמישה ימים, אם כי השופט מתח ביקורת על חוקרי השב"כ, שאינם מתעדים את הקירותיהם.

ב-19.11.90 שוחררו גופשטיין ואקסלרוד, לאחר שלא נמצאו ראיות שיצדיקו את הארכת מעצרים. בחודשים הבאים נמסר בעיתונות כמה פעמים על זימונו של בנימין זאב כהנא, בנו של מאיר כהנא, לחקירה בעניין (ב-2.12.90, וכן ב-20.12.90, ב-18.8.91 וב-4.9.91). מאז לא פורסם, למיטב ידיעתנו, כל מידע על התקדמות החקירה בעניין.

ב-6.1.94 מסר משה שילה, סגן בכיר ראשון לפרקליט מחוז מרכז **לבצלם**, כי "בשלב זה אין בתיק ראיות המספיקות להכנת כתב אישום. כנהוג במקרי רצח, תיק החקירה נשאר פתוח, ובמידה ויגיעו אלינו ראיות נוספות נשקול, כמובן, הגשת כתב אישום."

33. השופט מנחם אלון, **הלוי ואח' נ. מדינת ישראל**; ע"פ 795, 786/84, פ"ד לט (ב), 714, עמ' 717.

לובן א-שרקייה, נובמבר 1990

ב-20.11.90 שיחק מואמין דאהר, בן 9, על יד ביתו בכפר לובן א-שרקייה. על-פי 'דבר' ו'חדשות' מה-21.11.90, נעצרה מכונית סובארו לבנה שמספרה 603-833, ואשר בתוכה ישבו ארבעה מתנחלים, ליד הבית. נוסעי המכונית תפסו את הילד. והאם, שניסתה למנוע בעדם, הוכתה קשות. הילד נחטף, נלקח לאיזור נטוש, הוכה ונעזב שם. כשנמצא, סבל מחבלות קשות בראשו, בגבו ובבטנו.

ב-22.11.90 דיווח 'מעריב' כי תושב יצהר נעצר בחשד למעורבות בחטיפה. ב-25.4.93, שנתיים וחצי לאחר המקרה, מסר פקד יוני ציוני ממחלקת חקירות ותביעות במשטרה, בתגובה לפניית **בצלם**, כי התיק עדיין נמצא במחלקת התביעות במשטרת שכם.

כפר סעיר, דצמבר 1991

ב-20.12.91 נכנסו מתנחלים לכפר סעיר באיזור חברון, ולטענת התושבים ירו, יידו אבנים וגרמו נזק רב לחלונות בתים, לדודי שמש ולאחת המכוניות. המתנחלים התפרעו גם בכפר שויחי' שבנפת חברון. צה"ל ניסה לחסום את דרכם של המתנחלים, אך הם נכנסו בדרך עוקפת.

ב-26.12.91 נחקרו במשטרת חברון שישה תושבי קריית-ארבע (בניהם ברוך מרזל ובלה גוון, חברת מועצת קריית-ארבע), בחשד לירי וגרימת נזק לרכוש ערבים בכפרים סעיר ושויחי' בנפת חברון. הם סירבו לשתף פעולה עם חוקריהם בטענה כי זוהי "חקירה פוליטית". נשק מסוג עוזי של אחד הנחקרים, אילן גלאון, הושאר לבדיקה במשטרה.

ב-25.4.93, בתגובה לפניית **בצלם**, מסר פקד יוני ציוני ממחלקת החקירות במשטרה כי התיק נמצא במחלקת תביעות במשטרת חברון. ב-24.1.94 נמסר ל**בצלם** במכתב ממשטרת חברון כי התיק הועבר לתביעות ירושלים להעמדה לדין ב-27.4.92 והטיפול בו טרם הסתיים.

חברון, דצמבר 1991

ב-27.12.91 הגיעה קבוצת מתנחלים לשוק המשאיות בחברון וגרמה נזק רב לכלי-רכב שחנו במקום. כמו כן ירו המתנחלים באוויר, ניפצו שמשות מכוניות ובתים ופגעו בדודי שמש. המתנחלים עברו בחברון בדרכם לכפר כחיל, ועם הגיעם למקום פגעו גם שם ברכוש.

ב-29.12.91 נמסר כי משטרת חברון חוקרת תלונה של 12 תושבי חברון נגד מתנחלים על גרימת נזק לרכושם. המתנחלים רונן כהן (מבית הדסה) ובלה גוון נעצרו לחקירה.

ב-25.4.93, בתגובה לפניית **בצלם**, מסר פקד יוני ציוני ממחלקת החקירות והתביעות במשטרה כי התיק נמצא במחלקת התביעות במשטרת חברון. ב-24.1.94 נמסר ל**בצלם** במכתב ממשטרת חברון, כי נעצרו ונחקרו 5 חשודים. התיק הועבר למחלקת תביעות בירושלים בתאריך 9.7.92 לצורך העמדה לדין, אך עד היום לא הועמד איש לדין.

5. תיקים שנסגרו במשטרה בעילה של 'עבריון לא נודע'

13 מתיקי מקרי המוות, בהם ביקש **בצלם** לברר את התפתחות החקירה, נסגרו במשטרה בעילה של "עבריון לא נודע", כמו גם 10 מתיקי התלונות שהוגשו על רקע פציעת פלסטינים על-ידי אזרחים ישראלים, ו-22 מתיקי הפגיעה ברכוש.

בחלק מן המקרים (בייחוד מקרי המוות) נראה העניין תמוה, שכן במהלך החקירה נראה כי יש מספיק נתונים היכולים להוביל לאיתור הפוגעים: מספרי הרישוי ותיאור המכוניות והמתנחלים, ולפעמים גם שמותיהם.

בדיקת תיקי החקירה (שהגיעו ל**בצלם** או ל**מוקד להגנת הפרט** לאחר קבלת יפויי כוח מן המשפחות או מהמתלוננים עצמם), העלתה לא פעם הוכחות לחקירה רשלנית.

גם לגבי תופעה זו, נאמר בדו"ח קרפ:

לצוות המעקב לא היו הכלים להשוואה, אולם התרשמותו הלכאורית היא שמספר התיקים בתחום שהטיפול בהם הסתיים בסגירה בנימוק עבריון לא נודע, עולה על המקובל בתחומים אחרים. ניתן להצביע, מבלי לחטוא למציאות, על הקשר הישיר בין ריבוי תיקים הנסגרים בעל"ן לבין חקירות כושלות, בין שלא נתגלתה הזריזות הראויה עם קרות האירוע, בין שהחקירה התנהלה זמן ממושך לאחר האירוע ובין משום שלא נעשו מאמצי האיתור הראויים...³⁴

34. דו"ח קרפ, עמ' 27.

על כך שהמשטרה אינה נוטה לערוך חקירות ממצות וממהרת לסגור תיקי חקירה נגד תושבים יהודים שפגעו בתושבים פלסטיניים – לרבות מקרי מוות – ועל ההשלכות החמורות הנובעות מכך, ניתן ללמוד דווקא ממקרה שסופו בהרשעה.

עזיזה סאלם ג'עבר

ב-6.8.90 נורתה למוות עזיזה סאלם ג'עבר, בת 25, תושבת חברון, כשנסעה במכונית בסמוך לקריית-ארבע. שלושה חודשים לאחר מכן, מסר שר המשטרה דאז רוני מילוא, בתשובה לשאלתה שהגיש ח"כ אברהם בורג, כי "במקרה זה נפתח תיק חקירה בתחנת חברון, נערכה חקירה מקיפה אך ללא תוצאות. התיק...נסגר בעילה של עברייני לא נודע"³⁵

על פי השבועון 'כל העיר' מה-15.3.91 בעקבות מכתב שקיבל היועץ המשפטי דאז, יוסף חריש, מאזרחית אשר הביעה תמיהה על כך שלא היו תוצאות לחקירה ולמכתב צורפה כתבת תחקיר של מיכל סלע, שהתפרסמה בעתון 'דבר' בסמוך לתקריט, פנה חריש לאגף החקירות במטה הארצי במשטרה, וביקש פרטים על החקירה. כשהמשטרה אישרה שאכן נסגר התיק בעילה של "עברייני לא נודע", כתב חריש ב-3.2.91 לראש אגף החקירות במטה-הארצי, ניצב עוזי ברגר:

תשובת המשטרה זו איננה מניחה את הדעת כלל ועיקר, ולכאורה אין בה כדי ללמד על שקידה ראויה בגילוי העברייני. אם אכן נעשתה חקירה בשקידה ראויה ולמרות כן לא הביאה לגילוי הרוצח, אבקש להמציא לי את הממצאים לפרטיהם.³⁶

ב-7.3.91, כחודש לאחר שחריש שלח את המכתב, נעצרו ארבעה תושבי קריית-ארבע כחשודים ברצח. לאחר שאחד מהם, נחשון וולס, הודה במעשה, הוא הורשע בבית המשפט המחוזי בירושלים ברצח של עזיזה סאלם ג'עבר ובניסיון לרצח, וב-8.2.92 דן אותו השופט יעקב בזק למאסר-עולם.³⁷

על פי הכתבה ביכל העיר, הכחיש דובר המשטרה דאז, ניצב-מישנה עדי גונן, קשר בין נזיפת חריש להתקדמות החקירה, ואמר כי מדובר בפענוח מוצלח של זרועות הביטחון ללא קשר לתכתובת בין המשטרה לבין היועץ המשפטי לממשלה.³⁸

אולם, גם אם מקבלים את גרסתו, נשארנו בעינה העובדה שהמשטרה סגרה תיק מסיבות "עברייני לא נודע" כארבעה חודשים לאחר הרצח, כשבסופו של דבר, חקירה רצינית הצליחה להביא לתוצאות.

35. תשובה מה-27.11.90 לשאלתה מס' 2866.

36. כל העיר, 15.3.91.

37. ידיעות האחרונות, 9.3.92; כל העיר, 13.3.92.

38. כל העיר, 15.3.91.

סאמי מחמוד א-סבאח

ב-21.8.89 נהרג סאמי מחמוד א-סבאח, בן 19, מכפר תקוע, באיזור בית לחם. אביו של ההרוג, מחמוד אחמד א-סבאח, היה עד לכל התקרית. בעדותו שמסר לתחקירנית **בצלם**, סוהא עראף, ב-2.11.92 בכפר תקוע, סיפר כי בנו הלך עם עוד כמה בחורים להקים מחסום על הכביש הראשי כדי שגיפיים של הצבא לא יוכלו להיכנס. מתנחל מאפרת, שלדבריו הוא מכיר אותו אישית, נסע בכביש וראה כיצד הם מניחים את המחסום. הוא ירד ממכוניתו והתקדם לכיוון המחסום. כשהיה במרחק של כ-250 מטר ירה כ-12 יריות, שתיים מהן פגעו בבנו, אחת בלב והשנייה בצד השני של החזה. המתנחל עזב את המקום. כשעתיים לאחר האירוע הגיעה המשטרה למקום, גבתה עדויות וערכה תחקיר ראשוני. לדבריו, לא הגיעה המשטרה לחקירה נוספת.

דובר משטרת נפת יהודה מסר ל**בצלם**, ב-12.9.89, כי חשוד אחד נעצר ושחרר בערבות ונשקו נלקח לבדיקה. ב-16.7.90 מסר שר המשטרה בתשובה לשאילתה של ח"כ דדי צוקר, כי ב-12.11.89 תיק החקירה נסגר "כעבריון לא נודע". בתשובה לפניית **בצלם** למשטרה נמסר שוב ב-25.4.93 כי התיק נסגר בעילה של "עבריון לא נודע".³⁹

עיסא מוחמד עלי סביח

ב-24.10.89 נפצע עיסא מוחמד עלי סביח בראשו מאבן שנזרקה על מכוניתו מאוטובוס אגד 160 בקו חברון-ירושלים. על פי עדות אחיו, עומר מוחמד סביח, כפי שנמסרה ל**מוקד להגנת הפרט**, הם נסעו בדרכם מחברון לבית לחם, כאשר אוטובוס שהגיע מולם סינוור אותם באורות גבוהים. כאשר האטו, נורקו עליהם כ-4-5 אבנים גדולות. אחת מהן שברה את שמשתה הקדמית של המכונית, ופצעה את עיסא מוחמד עלי סביח, שנהג ברכב. הוא התעלף, המכונית סטתה שמאלה והתנגשה בעץ, ואז התקרבו האוטובוס למכונית התקועה, דחף אותה מאחור ודרדר אותה לוואדי. עיסא מוחמד עלי סביח מת מפצעיו ב-18.11.89.

על-פי דיווח בעיתון 'הארץ' מה-26.10.89, התברר לאחר בדיקה כי אוטובוס אגד בקו ירושלים-חברון, שיצא בשעה 17:30 מן התחנה המרכזית בירושלים, נרגם על-יד מחנה הפליטים דהיישה, שמשותיו נופצו אך הנוסעים לא נפגעו. בתגובה, ירדו נוסעים מן האוטובוס והצטיידו באבנים, אותן השליכו בהמשך הנסיעה לעבר מכוניות נושאות לוחיות זיהוי של השטחים שבאו ממול. ממתח האבנים נפגעו כמה מכוניות, ובנוסף לסביח אושפזו באותו יום עוד שלושה תושבים פלסטינים במצב קשה, לאחר שמשאית הרהיטים בה נסעו נפגעה מזריקות אבנים והתהפכה אף היא.

ב-19.11.89 מסר דובר משטרת יהודה לעיתונות כי מתנהלת חקירה, אך איש לא נעצר. ב-7.12.89, בתגובה לפניית **בצלם**, מסרה הלשכה לתלונות הציבור במשטרה כי לא ניתן לאתר את האוטובוס, משום שעדי הראייה לא מסרו את מספרו, ומשום שהאוטובוסים העוברים בדרך זו אינם בהכרח רק קווי נסיעה סדירים של אגד, אלא גם אוטובוסים המסיעים חיילים, פועלים ומטיילים. מעבר לכך, מסר נצי"מ מייברג, ראש היחידה

39. לפי מכתב מפקד יוני ציוני ממחלקת חקירות ותביעות במשטרה.

לתלונות הציבור, כי גם אם היו מאתרים את הנהג, לא בהכרח יכול היה לאתר מי היו נוסעי האוטובוס ומאיזה מושב נזרקה האבן.

ב-23.8.90 מסרה פקד ריקי גל, מהאגף לחקירות במטה הארצי **בצלם**, כי תיק החקירה נסגר בנימוק שהעברין לא נודע. מאחר שהמשפחה פנתה ל**מוקד להגנת הפרט**, איפשרו הרשויות לעורך הדין של **המוקד** לצלם את תיק החקירה לאחר סגירתו. מן התיק עולה כי סאמי ועווני אבו ריאן, שני נוסעיה של מכונית נוספת שנפגעה באופן דומה מזריקת אבנים זמן קצר לאחר הפגיעה בסביח, טענו בפירוש כי האוטובוס ממנו נזרקו האבנים היה אוטובוס של אגד, אותו זיהו בשל צבעו האדום. המשטרה חקרה שני נהגי אגד שנסעו באותו יום ובאותן שעות בקו 160 מירושלים לכיוון קריית ארבע. יהודה מחבתי, נהג האוטובוס שעבר בדיוק בשעות האמורות בדרך מירושלים לחברון, דיווח כי הוא אכן נרגם בדרכו וכן כי ראה את משאית הרהיטים שהתהפכה, אך הכחיש כי פגע או ראה את רכב הפיזיו שבו נהג סביח. גם נהג נוסף, שנהג באוטובוס קודם, הכחיש כל קשר למקרה. שני הנהגים טענו כי לא נזרקו אבנים מרכבם.

בנוסף להם העיד במשטרה גם שוטר שנסע עם מחבתי באוטובוס האמור, ובא מיוזמתו לחזק את גרסתו. מעבר לכך לא נראה כי החוקרים עשו מאמצים לאתר נוסעים נוספים שהיו באוטובוס, או את קציני הצבא שהיו במקום, או לנסות לבדוק ב'אגד' או בחברות אוטובוסים אחרות אם היו באותו זמן אוטובוסים אחרים בנסיעות פרטיות שעברו במקום.

ב-23.8.92 פנה **בצלם** למשטרה בבקשה לברר מדוע לא נעשו מאמצים נוספים לאיתור האוטובוס. ב-25.4.93 מסר פקד יוני ציוני ממחלקת חקירות ותביעות במשטרה תגובה כי "נחקרו עדי ראייה ונעשו פעולות חקירה ע"פ הנדרש".

ברכת אדל פח'ורי

ב-10.12.89 נורה ברכת אדל פח'ורי, תלמיד בן 16 מחברון, על-יד ביה"ס אבן רושד בעיר, ככל הנראה על-ידי אזרחים ישראלים שמכוניתם נרגמה באבנים.

בידיעות אחרונות מה-12.12.89 נמסר כי המשטרה וצה"ל ערכו חקירה למחרת האירוע, ובה התברר כי הנער לא היה בין קבוצת מידי האבנים, אלא נפגע כ-200 מ' ממקום האירוע, לכאורה עובדה המצביעה על ירי של האזרח הישראלי שלא לעבר התוקף. ב-18.12.89 נמסר כי הגופה הוצאה לנתיחה שלאחר המוות.

ב-19.1.90 דיווח היגרוזלם פוסטי כי המשטרה מצאה את הכדור שגרם למותו של פח'ורי, והיא עורכת בדיקות בליסטיות בקרב המתנחלים במקום. באותה ידיעה נמסר גם כי צבי קצובר, סגן ראש מועצת קריית-ארבע, נעצר לאחר שהואשם בניסיון לשבש חקירה, וזאת בשל סירובו למסור את נשקו לבדיקה בליסטית.

חצי שנה לאחר מכן, ב-16.7.90, מסר שר המשטרה דאז, רוני מילוא, בתשובה לשאלתה של ח"כ דדי צוקר, כי התיק שנפתח במשטרת חברון נמצא עדיין בחקירה.

ב-25.4.93, שלוש וחצי שנים לאחר המקרה ושמונה חודשים לאחר פניית **בצלם** למשטרה, מסר פקד יוני ציוני ממחלקת חקירות ותביעות במשטרה כי "לא ניתן היה לבצע חקירה בהעדר פרטים מזהים – התיק נסגר מהסיבה עברין לא נודע".

כפר ח'רבת'א, ספטמבר 1988

ב-25.9.88 פנה **למוקד להגנת הפרט** רמדאן מחמוד אחמד בית אילו, מכפר ח'רבת'א, פועל במפעל בבני ברק. בתלונתו מסר כי ב-19.9.88, בעת שנהג בדרך לכפר עם מכוניתו, עמדו מתנחלים המוכרים לו מן הישוב ניילי משני צידי הכביש, זרקו אבנים על המכונית, ופגעו בפגוש ובפנס האחורי. כמו כן נגדעו באותו מקום ובאותו יום בדיוק עצי זית ממטע סמוך לכביש הנמצא בבעלותו.

בית אילו הופנה להגשת תלונה במשטרה, אותה הגיש ב-25.9.88. גם בתלונה זו (שהעתק הרישום שלה נמצא בידי **המוקד**) חזר על גירסתו, על פיה הוא מכיר את המתנחלים שפגעו בו ויכול לזהותם בבירור.

למרות טענה זו לא עשו חוקרי המשטרה בשלב ראשון דבר, ורק ב-16.10.88 וב-20.10.88, שלושה שבועות לאחר הגשת התלונה המקורית, הם זימנו לחקירה שניים מתושבי ניילי שבבעלותם רכב דומה לרכב שהוזכר בתלונה. שני המתנחלים הכחישו כל קשר לאירוע, וטענו כי אין להם מושג במה מדובר, ובעקבות זאת נסגר התיק מאוחר יותר מנימוק שהעברייין לא נודע.

ב-5.8.91, לאחר שצילום התיק שנסגר הגיע (אחרי בקשות חוזרות ונשנות) לידי עורך הדין של **המוקד**, עו"ד אנדרה רוזנטל, הוא פנה למפקד משטרת רמאללה בבקשה לברר מדוע לא נערך עימות חזיתי בין החשודים למתלונן, או מדוע לא נמסרו לו לפחות תמונותיהם לזיהוי.

ב-14.8.91 ענה רפ"ק סופר, מפקד התחנה, כי "לא מצאנו לנכון ע"פ חומר החקירה לערוך עימות חזיתי בין החשודים, וכן המתלונן לא היה מסוגל לערוך מסדר זיהוי ע"פ תמונות".

ב-9.12.91 פנה עו"ד רוזנטל לברוך אברהמי, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, בבקשה לבדוק חשדות לטיוח התלונה במשטרה, מפני שתשובתם של חוקרי משטרת רמאללה אינן עולות בקנה אחד, לא זו עם זו, ולא עם העובדה שבתלונתו הבהיר בית אילו בפירוש כי הוא מסוגל לזהות את האשמים.

ב-24.12.91 קיבל **המוקד** העתק מכתב שנשלח על-ידי עו"ד אברהמי למחלקת חקירות ותביעות במטה הארצי, בבקשה לברר מדוע לא נעשה ניסיון לזהות את החשודים, למרות שהמתלונן העיד כי הוא יכול לזהותו בודאות. למרות תזכורות רבות, קיבל **המוקד** תשובה לפנייתו רק לאחר שנתיים.

כ-9.10.93 כתב **למוקד** עוזר ליועץ המשפטי לממשלה, עו"ד נועם סולברג, שאברהמי קיבל תשובה מהמשטרה ב-17.3.92, בה נאמר שהיו מספר חשודים ונערך מסדר זיהוי תמונות שלא העלה תוצאות. כמו כן נמסר לו כי לאור פעולת המשטרה והזמן שעבר מאז האירוע אין טעם שהיועץ המשפטי יתערב.

לאחר שבית אילו נתן **למוקד להגנת הפרט** תצהיר בשבועה בו הכחיש שהוא הזמן למסדר זיהוי, פנה שוב **המוקד** לעו"ד סולברג.

ב-30.1.94 כתב בתשובה עוזר בכיר ליועץ המשפטי לממשלה, עו"ד גלעד נויטל, שהיתה טעות אנוש במשטרה ואכן לא נעשה מסדר זיהוי, ושוב, לאור הזמן הרב שעבר ולאור פעולות המשטרה, אין טעם לעשות משהו.⁴⁰

40. תלונה מס' 100 במוקד להגנת הפרט.

סיכום

1. יש ליקויים חמורים בכל הנוגע לטיפול המשטרה בעבירות המיוחסות לאזרחים ישראלים נגד תושבים פלסטינים בשטחים. למעשה, דבר לא השתנה בנושא זה מאז התפרסם דו"ח קרפ לפני למעלה מ-10 שנים.
2. במקרים רבים לא נפתחה כלל חקירה, כולל בכמה מקרי מוות. ככלל, אירועים של הפרת החוק עליהם לא הוגשה תלונה אינם נחקרים, וזאת גם במקרים בהם קיבלה המשטרה מידע ממקורות חיצוניים.
3. תושבים פלסטינים נמנעים לעתים קרובות מלהגיש תלונה למשטרה נגד אזרחים ישראלים, מתוך אי-אמון בסיסי בנכונותן של המשטרה ומערכת המשפט הישראליות לעשות דין ולאכוף את החוק על אזרחים ישראלים.
4. התנהגות השוטרים כלפי פלסטינים אשר באים להגיש תלונה, וכן אופן הטיפול בתלונות, מחזקים שוב ושוב את אי האמון של הפלסטינים בעבודת המשטרה: שוטרים מסרבים לעתים קרובות לקבל תלונות של פלסטינים או לחילופין שולחים אותם מתחנת משטרה אחת לשנייה. כשנפתחת חקירה, היא מסתיימת על-פי רוב בלי שאיש יועמד לדין.
5. במקרים רבים לא מצליחה המשטרה לאתר את התיק, וזאת גם במקרים בהם דווח בתקשורת על התפתחויות בחקירה, כגון ניתוחי גופות, ביצוע חיפושים בבתים, ואף מעצרי חשודים לצורך חקירה. במקרים אחרים הכחישה המשטרה את קבלת התלונה, וזאת גם במקרים בהם ליוו מתנדבי **המוקד להגנת הפרט** את המתלוננים, והיו נוכחים בעת הגשת התלונה.
6. במקרים אחדים תיקים מתעכבים במחלקת התביעות המשטריתית זמן רב לאחר פיענוח המקרה, מבלי שיוגש כתב אישום. לעיכובים האלה יש השלכות חמורות מבחינת עשיית הדין ומיצוי הדין.
7. סגירת תיקים בנימוק של "עברייני לא נודע" נהפכה כמעט לנורמה, וזאת בלא מעט מקרים בהם היו לכאורה פרטים מזהים של העברייני.
8. אמנם מקצת מהליקויים ניתן לתלות בהעדר משאבים וכוח אדם, אבל הם כשלעצמם אינם יכולים להסביר את הסירוב החוזר ונשנה לקבלת תלונות מתושבים פלסטינים, את הטירטורים מתחנה לתחנה, את התיקים שהולכים לאיבוד, וכן את הסגירה הנפוצה ביותר של תיקים, בעילה של "עברייני לא נודע".
9. העדר משאבים ומחסור בכוח מעידים על כך שאכיפת החוק על אזרחים ישראלים בשטחים נמצאת בתחתית סולם העדיפויות של הממשלה והמשטרה. תגבור כוח האדם של המשטרה בשטחים והזרמת משאבים בוודאי יועילו, אך אין ביכולתם לשנות את המצב מיסודו, כל עוד לא יהיה שינוי מהותי ביחסה של המשטרה לעבירות כאלה.
10. כמות הליקויים, אופיים, והישנותם, מצביעים בבירור כי המחדל נושא אופי שיטתי ולא אקראי. העובדה כי במקרים רבים – כולל מקרי מוות – לא נפתחה כלל חקירה או שתיקים "הלכו לאיבוד", מצביעה על זלזול מצד המשטרה בחייהם של התושבים הפלסטינים, בגופם וברכושם.

11. אולת היד של המשטרה בכל הנוגע לטיפול בעבירות המיוחסות לאזרחים ישראלים בשטחים נגד פלסטינים, אינה נובעת מרשלנות של החוקרים או מהיעדר כוח אדם בלבד. כפי שכבר סיכמה ועדת קרפ לפני 12 שנה, לאחר שהצביעה על "ליקויים של ממש" בתפקיד המשטרה במקרים מסוג זה: הליקויים האמורים, הגם שהם מחייבים מצד עצמם טיפול שרשי ביותר, אינם אלה סימפטום לבעיה עמוקה יותר, שיש בה תחילתו של תהליך מסוכן, שסופו מי ישרנו [...] לא במעקב טכני אחר החקירות, לא באמות מידה של שיטות חקירה ולא בזוית הראיה המשפטית טמון המפתח, אלא בשדוד מערכות במושגי שלטון החוק במובנו הרחב והעמוק".⁴¹

41. דו"ח קרפ, עמ' 31, 33.

3. המערכת המשפטית

"כשרבין ביקר כאן לפני שבוע אמרתי לו: מה שמטריד אותי יותר מכל דבר אחר הוא המערכת המשפטית. הצבא עושה את כל ההליכים. אנחנו עוצרים יהודי. הוא הולך לבית המשפט, והשופט משחרר אותו ... אין מיצוי דין – וכשאין מיצוי דין אין הרתעה"

אלי"מ מאיר כליפי, מפקד גזרת חברון¹

המערכת המשפטית כוללת את הפרקליטות ואת בתי המשפט. הפרקליטות מקבלת את חומר החקירה מן המשטרה, והיא אחראית על העמדת החשודים לדין בפני בתי המשפט האחראים לפסקי-הדין ולגזרי-הדין.

א. סגירת תיקים בפרקליטות

עם סיום החקירה במשטרה, מועבר תיק החקירה לטיפול הפרקליטות, כדי שזו תחליט אם להעמיד את החשוד לדין אם לאו. הסיבות לסגירת תיק מטעם הפרקליטות הן לרוב היעדר אשמה פלילית או חוסר ראיות. הפרקליטות יכולה לסגור תיק גם בנימוק של "חוסר עניין ציבורי".

בצלם פנה לפרקליטות המדינה בבקשה לעיין בכמה תיקים שנסגרו. בתשובה לפנייתנו מסר לנו שי ניצן, עוזר בכיר לפרקליטת המדינה, כי "ככלל אין הפרקליטות נוהגת למסור פרטים לגבי חומר החקירה המצוי בתיקים פליליים שנגזרו למי שאינו נוגע ישירות בדבר".²

להלן שני מקרים בהם נסגרו התיקים, ולאור הנתונים שבידינו נראית סגירת התיק תמוהה:

פאיק סובחי סוידאן

ב-30.7.89 נהרג פאיק סובחי סוידאן, תושב עזה בן 19, שעבד בישראל, בעת שהלך עם כמה פועלים נוספים, ממחסום ארז לבית חאנון. על-פי תחקיר של **מרכז המידע**

1. בראיון עם נחום ברנע, ידיעות אחרונות, 15.12.93.

2. מכתב לבצלם מה-11.9.92.

הפלסטיני לזכויות האדם, עצרה לידם מכונית פולקסוואגן והנהג פתח עליהם באש. סוידאן נפגע בחזהו ובגבו, פונה לבית החולים, וכעבור כחצי שעה נקבע מותו. הגופה הועברה לניתוח שלאחר המוות במכון לרפואה משפטית באבו כביר. באותו יום נעצר דוד שטיבי, תושב ההתנחלות רפיח ים, בחשד לביצוע הירי. על פי גרסת שטיבי, כפי שהובאה בעיתון 'הארץ' ב-31.7.89 הוא נרגם באבנים כשנסע במכוניתו עם שני אחייניו, ובתגובה ירה באוויר. לטענתו, לא ידע כי פגע באיש. למחרת נמסר כי שטיבי הודה בחקירתו כי אכן ירה לעבר קבוצת צעירים שיידו עליו אבנים. הוא סיפר כי לאחר שרכבו הותקף באבנים, נאלץ לצאת מהרכב ולירות לעבר מיידו האבנים. עוד סיפר, כי במהלך הירי מעד, ולא ידוע לו אם פגע במישהו.³

ב-1.8.89 הוארך מעצרו של שטיבי בשלושה ימים על-ידי שופט בית משפט השלום בכאר שבע, שמואל מיצנר. בעיתון 'חדשות' דווח כי בחקירתו במשטרה אמר חייל צה"ל, שהיה עד ראייה לתקרית: "לא היתה כל התגרות או יידוי אבנים מצד הערבים. דוד שטיבי ירה ירי יזום." נציג המשטרה מסר כי סעיף האישום הומר מהריגה לגרימת מוות ברשלנות, והשופט מתח על התביעה ביקורת באומרו כי "עדות החייל מחשידה את שטיבי בעבירה הרבה יותר מרחיקת לכת מגרימת מוות." סניגורו של שטיבי טען, לעומת זאת, כי ממקום התצפית לא יכול היה החייל לראות את תקרית האבנים. במהלך הדיון נודע כי המשטרה לא חקרה עדי ראייה פלסטינים למקרה.⁴

ב-3.8.89 שוחרר שטיבי בערבות של 50,000 ש"ח, לאחר שהמשטרה הודיעה כי סיימה את החקירה נגדו. ב-21.1.90 נמסר כי משטרת עזה העבירה את תיק החקירה לפרקליטות בהמלצה להעמיד אותו לדין.

ב-7.5.91 מסר שי ניצן, עוזר בכיר לפרקליטת המדינה, במכתב **לבצלם** כי התיק נסגר בפרקליטות מחוסר ראיות. ב-23.8.92 פנה **בצלם** למשטרה בבקשה לברר אם נחקרו עדי ראייה פלסטינים. המשטרה מסרה כי "נעשו פעולות חקירה כנדרש."⁵

מחמוד מוחמד א-נוואגיעה

ב-7.6.91 רעה מחמוד מוחמד א-נוואגיעה, רועה צאן בן 55 מכפר יאטא, את עדרו סמוך להתנחלות סוסיא באיזור חברון. על-פי עדותו של ג'אבר חאמד נאסר א-נוואגיעה, שנמסרה **למרכז המידע הפלסטיני לזכויות האדם**, נורה א-נוואגיעה על-ידי מתנחל רכוב על סוס, לאחר שהלה דרש מכמה רועים נוספים שהיו באיזור לעזוב את המקום. ב-9.6.91 דווח בעיתון 'דבר' כי א-נוואגיעה נורה במהלך סכסוך אלים בין המתנחל לרועים, שהתפתח לאחר שהמתנחל דרש מן הרועים לעזוב את השטח, והם סירבו. בתגובה ירה המתנחל בכבשים שלהם והרועים היכו אותו בראשו. אז ירה המתנחל במחמוד מוחמד א-נוואגיעה, שנפגע בבטנו. הוא פונה לבית החולים עאליה בחברון, שם נקבע מותו.

בעיתון 'הארץ' מיום ה-9.6.91 דווח כי המשטרה עצרה את ברוך ילין, תושב סוסיא, בחשד שהרג את א-נוואגיעה. מעצרו של ילין הוארך ב-12 יום על-ידי שופט בית משפט

3. הארץ, 1.8.89.

4. חדשות, 2.8.89.

5. מכתבו של פקד יוני ציוני ממחלקת חקירות ותביעות **לבצלם**, מה-25.4.93.

השלום בירושלים, דוד פרנקל, לאחר שבית המשפט שוכנע שהחשוד "לא קיים את כל כללי הזהירות אותם יכול היה לנקוט לפני שהחליט לפתוח בירי על הרועה." נציג המשטרה, פקד רפאל מזרחי, טען בבית המשפט כי מהחומר שנאסף עד אז יש מקום להאשים את ילין ברצח.

ב-12.6.91 נמסר בעיתון 'הארץ' כי סגן מפקד משטרת נפת יהודה, סגן ניצב יוסי פורטוגל, מסר כי החקירה תסתיים תוך מספר ימים. ב-20.6.91 הוארך מעצרו של ילין בשמונה ימים נוספים על-ידי השופטת יהודית צור, בבית משפט השלום בירושלים. ב-21.6.91 דווח שהשופטת קבעה כי "בשלב זה מיוחסת לחשוד עבירת רצח ולכן אין בית המשפט רשאי לשחררו בערובה."⁶

ב-10.7.91 שוחרר ילין בערבות לאחר שהוחלף סעיף האישום מרצח להריגה, אך נאסר עליו להיכנס ליישוב סוסיא עד לתום משפטו. ב-12.7.91 נמסר בעיתון 'ירושלים' כי המשטרה נאלצה לשחרר את ילין בערבות ולהמיר את סעיף האישום, לאחר שהשופטות יהודית צור ודליה קובל סברו כי המשטרה מבקשת הארכת מעצר שלא לצורך.

ב-25.4.93 מסר פקד יוני ציוני ממחלקת חקירות במשטרה ל**בצלם** כי התיק הועבר לפרקליטות ונסגר מחוסר ראיות.

ב. לחץ ציבורי על פרקליטות המדינה

לא פעם הופעל על הפרקליטות לחץ ציבורי במטרה למנוע את העמדתם לדין של אזרחים ישראלים שביצעו עבירות נגד פלסטינים או להמיר את סעיפי האישום לסעיפים קלים יותר. כאשר המשיכה הפרקליטות בהליכים המשפטיים, ולא נענתה ללחצים אלו, נמתחה עליה ביקורת חריפה בקרב חוגים פוליטיים, בטענה כי הפרקליטות מתנכלת לציבור המתנחלים.

כך למשל, בעקבות פסק-הדין שניתן על ידי שופט בית המשפט המחוזי יעקב צמח בינואר 1991, בנוגע להתפרעות אלימה שהתרחשה במחנה הפליטים דהיישה לפני האינתיפאדה, ב-6.6.87 הרשיע השופט 11 מתוך 15 הנאשמים על עבירות קלות יחסית וזיכה את ארבעת הנותרים, למרות כתבי האישום החמורים שהגישה התביעה נגדם. לאחר פסק-הדין ובעקבות הביקורת של פוליטיקאים המקורבים למתנחלים על פרקליטות המדינה, אמר גורם בכיר מהפרקליטות לתקשורת:

הלחץ עלינו גדול, והגענו למצב שאנחנו סוגרים היום תיקים על האשמות דומות לפרשת דהיישה מחוסר הוכחות. כשקיים הספק הקל ביותר למקרה של הגנה עצמית, אנחנו מעדיפים לסגור את התיק.⁷

כמו כן, בפתיחת משפטו של משה לוינגר שהואשם בגרימת מותו של קאיד סאלח, ארגנו מתנחלים הפגנה מול בית המשפט נגד העמדתו לדין.⁸ כמה מהרבנים הבולטים מהזרם

6. ידיעות אחרונות, 21.6.91.

7. חותם, 4.4.91.

8. על המשמר, 22.5.89.

הציוני דתי פרסמו גילויי דעת בגנות הפרקליטות. ראש ישיבות בני עקיבא דאז, משה צבי נריה, כתב כי "מאסרו של לוינגר, שלא בא לרצוח ולהרוג, הוא אות אזהרה לכולנו, לעמוד על נפשנו. עלינו למחות נגד פרקליטות המדינה, הכובלת ידינו ושוללת מאיתנו את זכות ההגנה העצמית."⁹ באחת מישיבות המשפט הגיע לוינגר לבית המשפט עם בובה גדולה בדמותו של שר המשפטים דאז, דן מרידור, האוחז ביד מאזני צדק כשכף המאזניים מכריעה לטובת השמאל.¹⁰

ארגון של מתנחלים מקריית ארבע בשם "צדק", הפיץ חוברת בשם "שלטון החוק" – האמנם? בו נטען כי קיימת מדיניות מכוונת של הפרקליטות להאשים את המתנחלים בהאשמות חמורות במיוחד.

ג. העמדה לדין

"יש להחדיר לתודעת כל שכבות הציבור, כי ביצוע מעשי אלימות כלפי אזרחים שלווים, על רקע עדתי, ואף תכנונם בצוותא של מעשים כאלה, יגררו אחריהם עונשים חמורים, משמעותיים ומכאיבים מצד המערכת השיפוטית. למותר להדגיש, כי לעניין זה אין נפקא מינה, אם מעשי האלימות מתבצעים על-ידי מתפרעים לאומניים המשתייכים לבני המיעוטים, ומכוונים נגד אנשים הנמנים עם רוב האוכלוסייה במדינה, או אם המדובר בהתנכלות לקורבנות שלווים וחפים מכל פשע מבין בני המיעוטים או לפועלים מהשטחים המוחזקים העובדים בקרבנו."

שופט בית המשפט העליון, גבריאל בך¹¹

1. חלוקה על-פי סוגי עבירות

מקרי מוות

בין השנים 1988-1992, הוגשו 12 כתבי אישום נגד אזרחים ישראלים שהואשמו ברצח, הריגה או גרימת מוות ברשלנות של פלסטינים תושבי השטחים. מתוכם, בשני כתבי אישום יוחסה לנאשמים גרימת מותם של שני פלסטינים, כך שסך הכול הגיעו לבתי

9. הארץ, 9.5.90.

10. חדשות, 4.12.92.

11. ע"פ 652/88, מדינת ישראל נ. בנימין בן ששי סעדיה, פ"ד מב (4) 523, ירי' 527.

המשפט 14 מקרים מתוך 48 מקרי המוות שאירעו באותה תקופה. בעת כתיבת דו"ח זה, הסתיימו 11 מן המשפטים, לגבי 13 מקרי מוות של פלסטינים, לפי הפירוט הבא:¹²

1. הורשע ברצח – תיק אחד
2. הורשע בהריגה – תיק אחד
3. הורשעו בגרימת מוות ברשלנות – שישה תיקים
4. נמצא בלתי כשיר לעמוד לדין ונשלח לאישפוז פסיכיאטרי – תיק אחד
5. הורשעו בהצתה, יריות באיזור מגורים, פציעה בנסיבות מחמירות והיזק לרכוש ולבעל חיים – תיק אחד
6. זוכה – תיק אחד

בחמישה מהמקרים הומר סעיף האישום מהריגה לגרימת מוות ברשלנות, בעקבות עיסקת טיעון.

פרט לנאשם שהורשע ברצח ונידון למאסר עולם, שהוא עונש חובה על כל מי שמורשע ברצח, היו העונשים שהוטלו על הנאשמים קלים באופן משמעותי. הנאשם שהורשע בהריגה, שהעונש המכסימאלי עליה הוא 20 שנות מאסר, נידון לשלוש שנות מאסר. העונש המכסימאלי על גרימת מוות ברשלנות הוא שלוש שנות מאסר. ששת הנאשמים שהורשעו בעבירה זו נידונו ל-18 חודשי מאסר בפועל (נאשם אחד), חמישה חודשי מאסר בפועל (נאשם אחד), או עבודות שירות לתקופה של עד שישה חודשים (ארבעה נאשמים אחרים).

פירוט התיקים של מקרי המוות שנדונו בבית המשפט

1. עזיזה סאלם גיעבר נהרגה ב-6.8.90. נחשון וולס הורשע ברצח ונידון למאסר עולם.
2. גידה עבדאללה תיים נהרג ב-5.5.88. ישראל זאב הורשע בהריגה ונידון ל-3 שנות מאסר בפועל.
3. רבאח ריאנס אחמד נהרג ב-11.1.88. פנחס ולרשטיין הואשם תחילה בהריגה, ובעקבות עיסקת טיעון הורשע בגרימת מוות ברשלנות ונידון ל-4 חודשי מאסר בפועל שירוצו בעבודות שירות ול-12 חודשי מאסר על-תנאי.
4. קאיד חסן סאלח נהרג ב-30.9.88. משה לוינגר הואשם תחילה בהריגה, ובעקבות עיסקת טיעון הורשע בגרימת מוות ברשלנות ונידון ל-5 חודשי מאסר בפועל ול-7 חודשי מאסר על-תנאי.
5. עדלי מאהר מוחמד סעיד נהרג ב-23.3.89. עובדיה סלומי הורשע בגרימת מוות ברשלנות ונידון ל-18 חודשי מאסר בפועל ול-18 חודשי מאסר על-תנאי.

12. בתקופת האינתיפאדה הסתיימו שני משפטים אשר דנו במקרי מוות של פלסטינים שנגרמו על-ידי אזרחים ישראלים ואשר אירעו לפני תקופת האינתיפאדה. במקרה הראשון נאשם ניסן אישנוייב בהריגת נער בן 13 בשנת 1982. במקרה השני נאשם שמעון בן-יפרח בהריגת אנתסאר בת עבדאללה, בת 17, בנובמבר 1987. בשני המקרים הורשעו הנאשמים בהריגה.

6. עומר יוסף אבו ג'אבר נהרג ב-17.5.89. מנשה ישראל הואשם תחילה בהריגה, ובעקבות עיסקת טיעון הורשע ב**גרימת מוות ברשלנות** ונידון ל-3 חודשי מאסר בפועל שירוצו בעבודות שירות ול-20 חודשי מאסר על-תנאי.
7. מוסטפא כלאב נהרג ב-6.2.90. יגאל ששון הואשם תחילה בהריגה, ובעקבות עיסקת טיעון הורשע ב**גרימת מוות ברשלנות** ונידון ל-6 חודשי מאסר בפועל שירוצו בעבודות שירות ולשנה מאסר על תנאי.
8. סלאמה מוסלח ג'אל נהרג ב-18.2.91. בועז מוסקוביץ הואשם תחילה בהריגה, ובעקבות עיסקת טיעון הורשע ב**גרימת מוות ברשלנות** ונידון ל-5 חודשי מאסר בפועל שירוצו בעבודות שירות ולשנה מאסר על-תנאי.
9. איבתיסאם עבד א-רחמאן בוזיה נהרגה ב-29.5.89. גד בן זמרה, יהושע שפירא, יואל אלירן ורפי סולומון הואשמו תחילה בהריגה, תקיפה ופציעה בנסיבות מחמירות, ירי באיזור מגורים, הצתה והיזק לבעל-חיים. בעקבות עיסקת טיעון הם זוכו מהריגה והורשעו ב**התפרעות שסופה נזק, הצתה, היזק בזדון, היזק לבעל-חיים ופציעה בנסיבות מחמירות**. הם נידונו ל-8 חודשי מאסר בפועל ול-18 חודשי מאסר על-תנאי. יואל אלירן נידון ל-18 חודשי מאסר על-תנאי בלבד.
10. חמדאללה ראדי ח'ליל עלאוונה נהרג ב-13.1.91. ג'מיל דוויכאת נהרג ב-14.4.91. פנחס אסייג, שהועמד לדין והואשם ברצח בכוונה תחילה נשלח ל**אישפוז פסיכיאטרי** לאחר שנקבע שאינו כשיר לעמוד לדין.
11. אחמד אבו חוסיין בררית'י וראיד מחמוד עוואד בררית'י נהרגו ב-27.2.88. נחמיה שניידר **זוכה** מגרימת מותם לאחר שטענתו כי פעל מתוך הגנה עצמית התקבלה בבית המשפט.
- בנוסף לתיקים אלה, שהדיון בהם הסתיים בבית המשפט, הוגש כתב אישום נגד 4 חברי תנועת "כך" באשמת רצח של עבד א-ראזק עבד א-רחמאן א-דקייק. בית המשפט עדיין דן בענין זה.
- העובדה שבמקרי מוות נוטים בתי המשפט שוב ושוב להקל בעונשים אינה יד המקרה. לא מדובר בפסקי-דין שכל אחד מהם עומד בפני עצמו, אלא כל אחד מהשופטים מסתמך על העונשים שניתנו בגורי-דין קודמים. בהקשר זה מעניינת העובדה, שפסק-הדין אשר היווה בסיס לשרשרת של פסקי-דין במקרי מוות של פלסטינים על-ידי תושבים יהודים, היה במקרה של ניסן אישגוייב, אשר אירע לפני האינתיפאדה, אך פסק-דינו ניתן בתחילתה.
- אישגוייב הועמד לדין בגין הריגתו של נער בן 13 לאחר שיוודו לעברו אבנים. הוא הורשע בהריגה ונידון ב-22.2.88 בבית המשפט המחוזי בתל-אביב לשישה חודשי עבודות שירות.¹³ פסק-דין זה זכה לביקורת נוקבת מצד משפטנים¹⁴ וגם מצד בית

13. תפ"ח 461/83.

14. חיים גנז: "כמה עולה הריגה", **עיני משפט** יג (1) עמ' 6; ש"ז פלר: "תי"פ (תי"א) 461/83: תמיהות משפטיות גרידא בשולי פסק-דין מזר", שם, עמ' 231-233.

המשפט העליון שדן בערעור ובערעור שכנגד על פסק-הדין. בית המשפט העליון קיבל את ערעור המדינה והחמיר את עונשו של אישגוייב. בפסק-הדין כתב השופט אליעזר גולדברג:

העונש שנגזר על המערער אינו מבטא את הערך הראוי לחיי אדם באשר הם והוא עלול להתפרש כהשלמה עם נורמת התנהגות שהדעת אינה סובלת אותה, שעה שעניין לנו במעשה אשר מפאת חומרתו חותר תחת עצם קיומה של חברה אנושית תרבותית.¹⁵

בגזר-הדין התחשב בית המשפט העליון בזמן הרב שחלף מאז האירוע ובכלל הנהוג בבית המשפט כי "אין ממצים את הדין בערעור", ולכן גזר על אישגוייב שלוש שנות מאסר בפועל ושנתיים מאסר על תנאי, בצירוף הערה כי אין בכך כדי לקבוע "את העונש ההולם שהיה על בית המשפט קמא לגזור"¹⁶

בכמה גזרי-דין שניתנו מאוחר יותר במשפטים של אזרחים ישראלים, התייחסו השופטים לתקדים זה או לפסקי-דין אחרים שהסתמכו עליו רק כדי לקבוע את חומרת העונש, אך התעלמו מדברי השופט גולדברג ומנימוקיו לגזר-הדין, והטילו עונשים קלים על ישראלים שירו למוות בפלסטינים. בפסק-הדין נגד ישראל זאב, שהורשע בהריגתו של גיודה עבדאללה עווד, הסתמך שופט בית המשפט המחוזי בירושלים, השופט צבי כהן, על עונשו של אישגוייב וגזר גם על זאב שלוש שנות מאסר בפועל ושנתיים על תנאי.¹⁷ בגזר-הדין נגד משה לוינגר, שהורשע בגרימת מוות ברשלנות של קאיד חסן סאלח, הסתמך שופט בית המשפט המחוזי בירושלים, השופט שלום ברנר, על דעת המיעוט של שופט בית המשפט העליון דב לוין בערעור במקרה של ישראל זאב.¹⁸ ובבואה לגזור את דינו של בועז מוסקוביץ, שהורשע בגרימת מוות של סלאם מוסלח, התייחסה השופטת רות אור לשני תקדימים שהביא עורך דינו של הנאשם: פסק-הדין של משה לוינגר ופסק-הדין של פנחס ולרשטיין, וגזרה עליו חמישה חודשי עבודות שירות.¹⁹

פגיעות גוף

מתוך 78 מקרים שבדק **בצלם** בהם פגעו אזרחים ישראלים פגיעות גוף (שלא הסתיימו במוות) בפלסטינים, 18 הגיעו לבית המשפט. גם במקרים אלה ניכרת מגמה של בית המשפט להטיל עונשים קלים. מלבד מקרה אחד, בו נידון גיימס גולדנברג לשנת מאסר בפועל, הטילו השופטים עונשי מאסר על תנאי או עבודות שירות למשך מספר חודשים.

15. ע"פ 175/88, **מדינת ישראל נ. אישגוייב**, פ"ד מב (2) 361, בעמ' 367.

16. שם, עמ' 368.

17. ת"פ 153/88 **מדינת ישראל נ. ישראל זאב**.

18. השופט לוין הציע לזכות את הנאשם מאשמת הריגה, להרשיעו בגרימת מוות ברשלנות, ולהטיל עליו (בדעת מיעוט) שנה וחצי מאסר בפועל. על לוינגר גזר בית המשפט המחוזי חמישה חודשי מאסר בפועל. יש לציין כי בדעת הרוב בפסק-הדין במשפט זאב, העיר השופט בייסקי כי הנסיבות במקרה זאב חמורות מאלו של מקרה אישגוייב. שם, עמ' 660.

19. ת"פ 1440/92, **מדינת ישראל נ. מוסקוביץ**.

פגיעות ברכוש

מתוך 80 מקרים שבדק **בצלם** בהם פגעו אזרחים ישראלים ברכוש של פלסטינים בשטחים, 14 הגיעו לבית המשפט. גם במקרים אלה ניכרת אותה מגמה להטיל עונשים קלים.

לא בכל המקרים הקלו השופטים בעונשים של ישראלים שביצעו עבירות נגד תושבים פלסטינים בשטחים. בספטמבר 1990 נידון נער יהודי בן 16 על-ידי שופטת בית המשפט המחוזי בירושלים, רות אור, לעשרה חודשי מאסר בפועל על יידוי אבנים במכוניות הנושאות לוחיות זיהוי משטחים.²⁰ ב-1.3.93 קיבל בית המשפט העליון את ערעור פרקליטות המדינה, וגזר שנת מאסר בפועל על יצחק לגמי, שהורשע בשלושה מקרים של תקיפת ערבים.²¹ עונשים אלה חמורים יחסית לעונשים שניתנו ברוב המשפטים שנערכו נגד אזרחים ישראלים שפגעו בפלסטינים, ואף מהעונשים שהוטלו במקרי מוות. אולם אפילו עונשים אלה קלים בהשוואה לעונשים שהוטלו על פלסטינים במקרים דומים.²²

על עבירה של יידוי אבנים למשל, נידונו פלסטינים בבתי משפט צבאיים ואזרחיים לעתים קרובות לשנת מאסר בפועל, ובמקרים מסוימים לעונשים כבדים הרבה יותר. ב-1.9.88 הורשע קטין מסילוואן בזריקת אבנים על אוטובוס במזרח ירושלים ונידון לארבע שנות מאסר, מתוכן שתיים בפועל. היו גם מקרים בהם הרסו כוחות הביטחון את בתיהם של מידיי אבנים שלא גרמו נזק.²³

על עבירה של זריקת בקבוק תבערה (ללא גרימת פגיעה פיזית) העונש הממוצע המוטל על פלסטינים הוא שנתיים, וגם על עבירה זו הוטלו עונשים כבדים יותר. באוגוסט 1988 הורשע זורק בקבוק תבערה בבית המשפט הצבאי בלוד ונידון לעשר שנות מאסר. בערעור הופחת העונש לשלוש שנים.²⁴

יש לציין כי בית המשפט העליון ביושבו כבית משפט לערעורים פליליים, עומד במהלך כל השנים על המשמר נגד המגמה להקל בעונשים של אזרחים ישראלים שעברו עבירות נגד פלסטינים על רקע לאומני. הוא נוטה להחמיר בעונשים של עבריינים ישראלים יחסית לערכאות הנמוכות, ומדגיש בפסקי-דין שוב ושוב את הצורך בהרתעה של אלה העושים דין לעצמם ואת הצורך שהעונשים נגדם יהיו הולמים לעבירות שביצעו.²⁵ אולם כוח ההשפעה של בית המשפט העליון בקביעת העונשים מצומצם בשל שתי סיבות:

1. לבית המשפט העליון מגיעים רק המקרים בהם הגישה הפרקליטות ערעור. אולם כפי שנראה בהמשך, פרקליטות המדינה נמנעה מלהגיש ערעור בכמה מקרים בהם

20. על המשמר, 4.9.90.

21. ע"פ 4484/92 מדינת ישראל נ. יצחק לגמי, טרם פורסם. ההרשעות הן גם במסירת ידיעות כוזבות ובפציעה בנסיבות מחמירות.

22. ר' בצלם, מערכת השיפוט הצבאי בגדה המערבית, נובמבר 1989;

Amnesty International: The Military Justice System in the Occupied Territories: Detention, Interrogation and Trial Procedures. July, 1991.

23. בצלם, הריסות ואטימת בתים כאמצעי ענישה בגדה המערבית ורצועת עזה בתקופת האינתיפאדה, ספטמבר 1989.

24. דבר, 2.9.88.

25. ר' למשל ע"פ 175/88, מדינת ישראל נ. אישגוייב, פ"ד מב (2) 361, בעמ' 367; ע"פ 537/89, מדינת ישראל נ. יעקב בן משה אברהמין, פ"ד מג (4), 772, בעמ' 779.

העונש שניתן בערכאה הנמוכה היה קל בהרבה מזה שהיא בקשה לגזור על הנאשמים.

2. במקרים המועטים המגיעים לבית המשפט העליון והוא סבור שיש מקום להחמיר בעונש, ידיו של בית משפט העליון כבולות בשל הנהוג שהוא קבע לעצמו לא למצות את הדין בערעור.²⁶

2. נימוקי השופטים להקלה בעונש

בכל פסק-דין מבססים השופטים את החלטתם להרשיע או לזכות, וכן את העונש הנקבע, בהנמקה שממנה ניתן ללמוד רבות על יחסם של השופטים לעבירות של אזרחים ישראלים כלפי פלסטינים בשטחים. נימוקי השופט שונים ממקרה למקרה. עם זאת, ההתבטאויות והנימוקים הרבים של שופטים בישראל, במשפטים של אזרחים ישראלים אשר ביצעו עבירות נגד תושבים פלסטינים בשטחים, מצטרפים לתמונה שלמה.

בכמה פסקי-דין הסבירו השופטים את ההקלה בעונשם של עבריינים ישראלים בנסיבות השוררות בשטחים, קרי האינתיפאדה. לא אחת גילו הבנה למצוקת התושבים היהודים בשטחים או הטילו דופי בנפגעים הפלסטינים, בהיותם פעילים באינתיפאדה. כך למשל בפסק-הדין במקרה של ניסן אישגוייב, כתב שופט בית משפט המחוזי בתל אביב, השופט שטרוזמן:

צר לנו על כך שילדים ונערים, ואף מבוגרים, נופלים קרבן במאבק ובמלחמה, שבין ישראל לערב. אני מודע היטב לסבלם של ההורים, צערם, וכאבם על מות בנם, בין אם הם מבני ישראל ובין אם הם מבני ישמעאל. אך בבוא העת לחרוץ דין – דין אחד צריך להיות לנאשם בין אם הוא פגע ביהודי ובין אם פגע במוסלמי, או בן דת אחרת.

עתה, בבואי לחרוץ את הדין, בנתני דעתי על הנסיבות בהן נמצא הנאשם, ועל כך, שלצערי, נסיבות אלו נגרמו על ידי ילדים ונערים, שבמקום להימצא בימים טרופים תחת השגחת הוריהם ומחנכיהם, עסקו בידוי אבנים עד כדי סיכון והסגת המשטרה מתחומם – אינני סובר שדין הנאשם להיענש בחומרה בגין ההריגה.²⁷

בפסק-דין אחר, בבית המשפט המחוזי בירושלים, הורשע ראש המועצה האיזורית בנימין, פנחס ולרשטיין, בגרימת מותו ברשלנות של רבאח ריאנס האמד. השופט עזרא הדיה דן את ולרשטיין לארבעה חודשי עבודות שירות, שנת מאסר על תנאי וקנס של 8,000 ש"ח. בין היתר, כתב השופט בנימוקיו:

המקרה שלפנינו הוא ללא ספק מצער ביותר, מה גם שקופחו בו חיי אדם. אולם, יחד עם זאת, אין לשכוח שהמנוח וחברו זיאד, שכפי הנראה היו פעילים

26. ר' למשל **מדינת ישראל נ. אישגוייב**, שם, עמ' 368; **מדינת ישראל נ. יעקב בן משה אברהמין**, עמ' 780.

27. ת"פ (תי"א) 461/83, **מדינת ישראל נ. אישגוייב**, מצוטט בערעור. ע"פ 175/88, עמ' 365.

ב"אינתפאדה", היו "התוקפים", שבמעשיהם האלימים ובהתנהגותם הבוטה והתוקפנית איימו על שלומו, גופו ואף על חייו של הנאשם, הנתקף... כמו כן שמתי לנגד עיני את האמרה שאין 'לדון את חברך עד שתגיע למקומו'.²⁸

נימוק אחר בו משתמשים השופטים בהקלת עונשם של אזרחים ישראלים בשטחים שפגעו בפלסטינים, הוא פעילותם הציבורית או הפוליטית של אותם עבריינים. כך למשל, לאחר שהורשע הרב לוינגר – ממנהיגי גוש אמונים – בגרימת מותו ברשלנות של קאיד חסן סאלח, נימק שופט בית המשפט המחוזי בירושלים שלום ברנר את העונש הקל שגזר (חמישה חודשי מאסר בפועל), בין השאר, בכך ש"בראש דאגתו ומעייניו, מזה כעשרים שנה, בעניני הצבור שבראשו הוא עומד."²⁹ גם שופט בית המשפט המחוזי, עזרא הדיה, ציין את תפקידו הציבורי של פנחס ולרשטיין, ראש המועצה האזורית בנימין וחבר מועצת יש"ע, כדי להקל בעונשו.³⁰

היו שופטים שהביעו בפסקי-הדין הבנה למניעים האידיאולוגיים של המתיישבים היהודים שפגעו בפלסטינים. כך משתמע למשל מפסק-הדין של שופט בית המשפט המחוזי בתל אביב, נתן עמית, על מתנחלים מהישוב יצהר שפגעו ברכוש בכפר אימרין.³¹

מנימוקים אחרים שניתנו על-ידי שופטים, משתמעת הזדהותם הלאומית-דתית עם התושבים היהודים. כך בגזר-הדין על בועז מוסקוביץ, שהורשע בגרימת מותו ברשלנות של סלאמה מוסלח ג'לאל, הדגישה שופטת בית המשפט המחוזי בירושלים, רות אור, כי מוסקוביץ סבל מאנטישמיות בברית המועצות ו"חווה מכות והתעללויות של גויים."³² במקרה אחר זיכה בית משפט השלום ב-13.12.89 את משה לוינגר מתקיפת בני משפחת סמוח בחברון והעלבת חייל, לאחר שהעדיף את עדותו על עדותם של החייל ובני המשפחה. בין נימוקיו לזיכוי, כתב השופט יואל צור. "נאמנים עלי דברי הנאשם, שהנני מקבלם ככוננים, שהוא לא היה מהין להרים יד על אשה מסיבות דתיות, קל וחומר על ילדה."³³

28. ת"פ 265/88, מדינת ישראל נ. פנחס בן משה ולרשטיין, עמ' 9.

29. ת"פ 137/89 מדינת ישראל נ. משה בן אליעזר לוינגר, גזר הדין, עמ' 7.

30. מדינת ישראל נ. פנחס בן משה ולרשטיין, שם, עמ' 10.

31. ר' ציטוט בעמ' 96-97, ר' גם הערה 27 לעיל. נטייה זו אינה תופעה חדשה שהחלה עם האינתפאדה. כבר בגזר-הדין לחברי המחתרת היהודית נאמר "רובם שירתו בצה"ל ונטלו חלק במלחמות ישראל. רובם אנשי תורה ועבודה, שהשליכו מאחוריהם דרך חיים נכוחה, והלכו הם ובני ביתם להקים יישוב עברי." מצוטט בדברי הכנסת, 7.6.89, עמ' 2388.

32. ת"פ 1440/92, מדינת ישראל נ. מושקוביץ, גזר-הדין, עמ' 19.

33. ת"פ 1872/88, מדינת ישראל נ. משה לוינגר, עמ' 11. בית המשפט המחוזי בירושלים קיבל את ערעור פרקליטות המדינה על זיכוי, ולוינגר הורשע בתקיפת המשפחה, בהסגת גבול והעלבת החייל. ר' דבר, הארץ, על המשמר, 24.9.90.

העונש שניתן בערכאה הנמוכה היה קל בהרבה מזה שהיא בקשה לגזור על הנאשמים.

2. במקרים המועטים המגיעים לבית המשפט העליון והוא סבור שיש מקום להחמיר בעונש, ידיו של בית משפט העליון כבולות בשל הנוהג שהוא קבע לעצמו לא למצות את הדין בערעור.²⁶

2. נימוקי השופטים להקלה בעונש

בכל פסק-דין מבססים השופטים את החלטתם להרשיע או לזכות, וכן את העונש הנקבע, בהנמקה שממנה ניתן ללמוד רבות על יחסם של השופטים לעבירות של אזרחים ישראלים כלפי פלסטינים בשטחים. נימוקי השופט שונים ממקרה למקרה. עם זאת, ההתבטאויות והנימוקים הרבים של שופטים בישראל, במשפטים של אזרחים ישראלים אשר ביצעו עבירות נגד תושבים פלסטינים בשטחים, מצטרפים לתמונה שלמה.

בכמה פסקי-דין הסבירו השופטים את ההקלה בעונשם של עבריינים ישראלים בנסיבות השוררות בשטחים, קרי האינתיפאדה. לא אחת גילו הבנה למצוקת התושבים היהודים בשטחים או הטילו דופי בנפגעים הפלסטינים, בהיותם פעילים באינתיפאדה. כך למשל בפסק-הדין במקרה של ניסן אישגוייב, כתב שופט בית משפט המחוזי בתל אביב, השופט שטרזמן:

צד לנו על כך שילדים ונערים, ואף מבוגרים, נופלים קרבן במאבק ובמלחמה, שבין ישראל לערב. אני מודע היטב לסבלם של ההורים, צערם, וכאבם על מות בנם. בין אם הם מבני ישראל ובין אם הם מבני ישמעאל. אך בבוא העת לחרוץ דין – דין אחד צריך להיות לנאשם בין אם הוא פגע ביהודי ובין אם פגע במוסלמי, או בן דת אחרת.

עתה, בבואי לחרוץ את הדין, בנתני דעתי על הנסיבות בהן נמצא הנאשם, ועל כך, שלצערי, נסיבות אלו נגרמו על ידי ילדים ונערים, שבמקום להימצא בימים טרופים תחת השגחת הוריהם ומחנכיהם, עסקו בידוי אבנים עד כדי סיכון והסגת המשטרה מתחומם – אינני סובר שדין הנאשם להיענש בחומרה בגין ההריגה.²⁷

בפסק-דין אחר, בבית המשפט המחוזי בירושלים, הורשע ראש המועצה האיזורית בנימין, פנחס ולרשטיין, בגרימת מותו ברשלנות של רבאח ריאנס חאמד. השופט עזרא הדיה דן את ולרשטיין לארבעה חודשי עבודות שירות, שנת מאסר על תנאי וקנס של 8,000 ש"ח. בין היתר, כתב השופט בנימוקיו:

המקרה שלפנינו הוא ללא ספק מצער ביותר, מה גם שקופחו בו חיי אדם. אולם, יחד עם זאת, אין לשכוח שהמנוח וחברו זיאד, שכפי הנראה היו פעילים

26. ר' למשל **מדינת ישראל נ. אישגוייב**, שם, עמ' 368; **מדינת ישראל נ. יעקב בן משה אברהמין**, עמ' 780.

27. ת"פ (ת"יא) 461/83, **מדינת ישראל נ. אישגוייב**, מצוטט בערעור, ע"פ 175/88, עמ' 365.

ב"אינתיפאדה", היו "התוקפים", שבמעשיהם האלימים ובהתנהגותם הבוטה והתוקפנית איימו על שלומו, גופו ואף על חייו של הנאשם, הנתקף... כמו כן שמתי לנגד עיני את האמרה שאין ילדון את חברך עד שתגיע למקומו.²⁸

נימוק אחר בו משתמשים השופטים בהקלת עונשם של אזרחים ישראלים בשטחים שפגעו בפלסטינים, הוא פעילותם הציבורית או הפוליטית של אותם עבריינים. כך למשל, לאחר שהורשע הרב לוינגר – ממנהיגי גוש אמונים – בגרימת מותו ברשלנות של קאיד חסן סאלח, נימק שופט בית המשפט המחוזי בירושלים שלום ברנר את העונש הקל שגזר (חמישה חודשי מאסר בפועל), בין השאר, בכך ש"בראש דאגתו ומעייניו, מזה כעשרים שנה, בעניני הצבור שבראשו הוא עומד."²⁹ גם שופט בית המשפט המחוזי, עזרא הדיה, ציין את תפקידו הציבורי של פנחס ולרשטיין, ראש המועצה האזורית בנימין וחבר מועצת ישי"ע, כדי להקל בעונשו.³⁰

היו שופטים שהביעו בפסקי-הדין הבנה למניעים האידיאולוגיים של המתישבים היהודים שפגעו בפלסטינים. כך משתמע למשל מפסק-הדין של שופט בית המשפט המחוזי בתל אביב, נתן עמית, על מתנחלים מהישוב יצהר שפגעו ברכוש בכפר אימרי.³¹

מנימוקים אחרים שניתנו על-ידי שופטים, משתמעת הזדהותם הלאומית-דתית עם התושבים היהודים. כך בגזר-הדין על בועז מוסקוביץ, שהורשע בגרימת מותו ברשלנות של סלאמה מוסלח גילאל, הדגישה שופטת בית המשפט המחוזי בירושלים, רות אור, כי מוסקוביץ סבל מאנטישמיות בברית המועצות ו"חווה מכות והתעללויות של גויים."³² במקרה אחר זיכה בית משפט השלום ב-13.12.89 את משה לוינגר מתקיפת בני משפחת סמוח בחברון והעלבת חייל, לאחר שהעדיף את עדותו על עדותם של החייל ובני המשפחה. בין נימוקיו לזיכויו, כתב השופט יואל צור: "נאמנים עלי דברי הנאשם, שהנני מקבלם כנכונים, שהוא לא היה מהין להרים יד על אשה מסיבות דתיות, קל וחומר על ילדה."³³

28. ת"פ 265/88, **מדינת ישראל נ. פנחס בן משה ולרשטיין**, עמ' 9.

29. ת"פ 137/89 **מדינת ישראל נ. משה בן אליעזר לוינגר**, גזר הדין, עמ' 7.

30. **מדינת ישראל נ. פנחס בן משה ולרשטיין**, שם, עמ' 10.

31. ר' ציטוט בעמ' 96-97, ר' גם הערה 27 לעיל. נטייה זו אינה תופעה חדשה שהחלה עם האינתיפאדה. כבר בגזר-הדין לחברי המחותרת היהודית נאמר "רובם שירתו בצה"ל ונטלו חלק במלחמות ישראל. רובם אנשי תורה ועבודה, שהשליכו מאחוריהם דרך חיים נכוחה, והלכו הם ובני ביתם להקים יישוב עברי." מצוטט בדברי הכנסת, 7.6.89, עמ' 2388.

32. ת"פ 1440/92, **מדינת ישראל נ. מוסקוביץ**, גזר-הדין, עמ' 19.

33. ת"פ 1872/88, **מדינת ישראל נ. משה לוינגר**, עמ' 11. בית המשפט המחוזי בירושלים קיבל את ערעור פרקליטות המדינה על זיכויו, ולוינגר הורשע בתקיפת המשפחה, בהסתגת גבול והעלבת החייל. ר' **דבר, הארץ, על המשמר**, 24.9.90.

3. מקרים לדוגמה

בדיקה מעמיקה של ההליך השיפוטי בכל המקרים בהם פגעו אזרחים ישראלים בתושבים פלסטינים, היא מעבר להיקפו של דו"ח זה. לכן בחרנו להתמקד בכמה מקרים.

משפטו של משה לוינגר

ב-30.9.88 ירה הרב משה לוינגר אש חיה במרכז חברון, כתוצאה ממנה נהרג קאיד חסן סאלח ונפצע איברהים באל. לוינגר נעצר לחקירה ושחרר בערבות. ב-12.4.89 הוגש כתב אישום נגד לוינגר, ובו הוא נאשם בהריגה, בחבלה חמורה בניסיונות מחמירות ובגרימת נזק בזדון. ב-22.5.89 נפתח המשפט בבית המשפט המחוזי בירושלים. לוינגר כבר בכל העובדות של כתב האישום המקורי וטען כי לא היה לו כל חלק בהריגה, בגרימת החבלה החמורה ובהיזק המיוחדים לו.³⁴

המשפט נמשך כשנתיים. ב-1.5.90, בעקבות עסקת טיעון בין פרקליטות מחוז ירושלים לסניגורו של לוינגר, הורשע לוינגר בגרימת מוות ברשלנות, בפגיעה בניסיונות מחמירות ובהיזק בזדון. על פי עסקת הטיעון בוטלה אשמת ההריגה שיוחסה לו בכתב האישום המקורי, והוא הסכים להודות בעבירה קלה יותר של גרימת מוות ברשלנות. כמו כן הומר סעיף האישום של גרימת חבלה חמורה, בסעיף פחות חמור של פגיעה בניסיונות מחמירות. באותו יום גזר שופט בית המשפט המחוזי בירושלים, השופט שלום ברנר, חמישה חודשי מאסר בפועל ושבעה חודשי מאסר על-תנאי על לוינגר.

סניגורו של לוינגר ביקש לעכב את כניסתו לבית הסוהר בשבועיים, על מנת שיספיק לעשות את הסידורים הדרושים לפני כניסתו לכלא. השופט נענה לבקשה. ב-14.5.90 החל לוינגר לרצות את תקופת מאסרו בכלא אייל בשרון.³⁵

ב-14.8.90 שוחרר לוינגר, לאחר שריצה שלושה חודשי מאסר מתוך חמישה שגזר עליו בית המשפט, ונוכה לו שליש מתקופת מאסרו בגין התנהגות טובה.³⁶

1. תיאור האירוע

להלן עיקר העובדות על פי כתב האישום המתוקן:

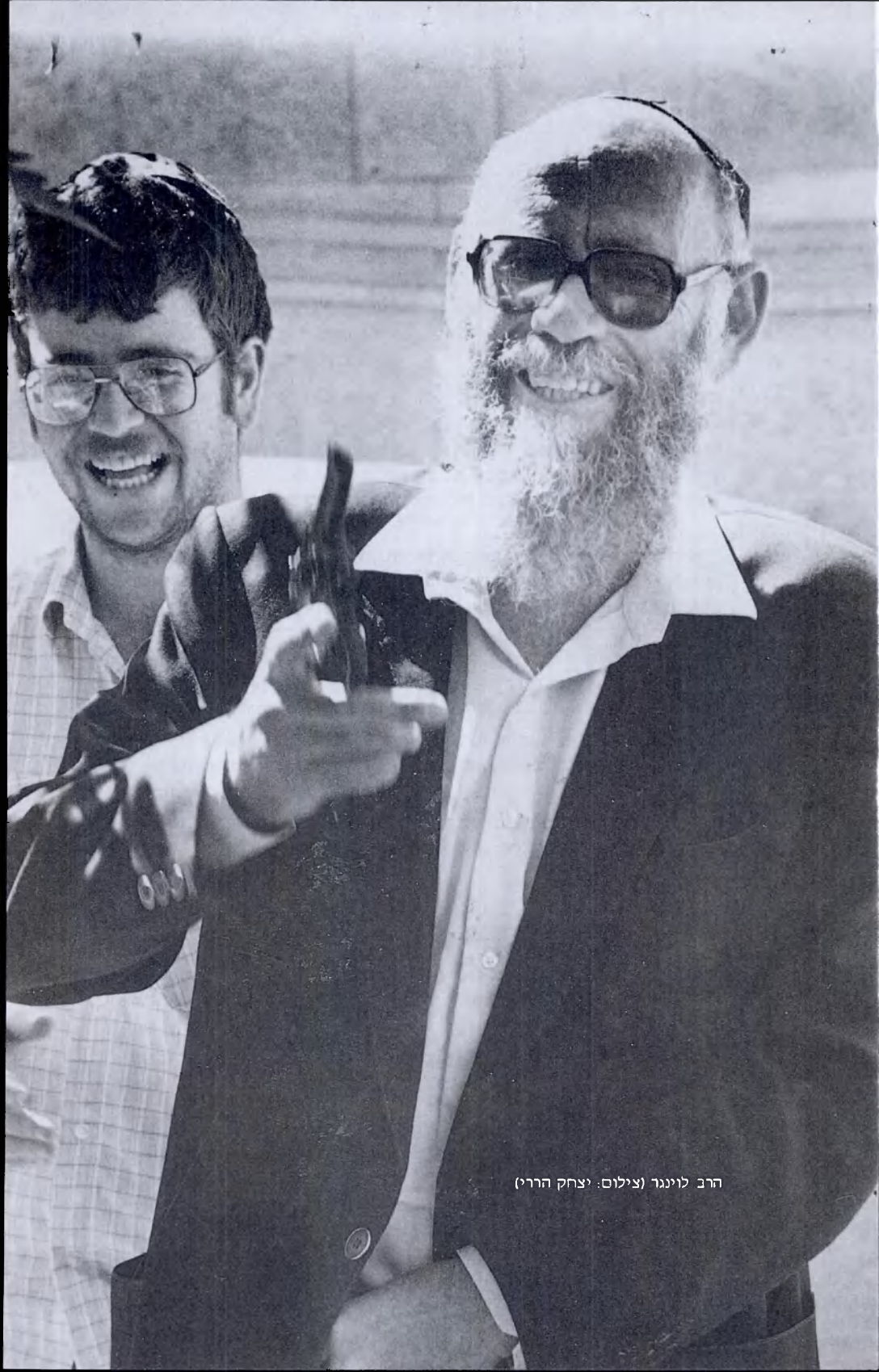
ביום 30.9.88 בשעה 10:00, או בסמוך לכך, נסע הנאשם עם ארבעה מבני משפחתו – שתי ילדות קטנות (בתו ונכדתו) ושני בניו – במכונית בה נהג בנו, ממקום מגוריו דרך מרכז העיר חברון כשמגמת פניהם צפונה, לכיוון ירושלים.

במרכז העיר נזרקה לעבר המכונית אבן שנפצה את שמשת הנהג. בנו של הנאשם המשיך בנהיגה עד שהגיע למחסום של צה"ל ברח' פייצל, מצפון לצומת השוטר, שם עמדו שני חיילים (להלן – המחסום).

34. "הודעה על הודיה בעובדות בטענת עובדות נוספות", עו"ד נחושתן, בא-כוחו של לוינגר, 21.8.90.

35. הארץ, על המשמר, 14.5.90.

36. חדשות, ידיעות אחרונות, 15.8.90.

הרב לוינגר (צילום: יצחק הררי)

הנאשם דיווח לחיילי המחסום על ניפוץ השמשה, ביקש מהם להזעיק למקום סיור של צה"ל והמתין ליד המחסום להגעת הסיור, בעוד המכונית חונה לידו.

בעת ההמתנה להגעת הסיור החלו להזרק אבנים לעבר המחסום, משתי קבוצות של צעירים שעמדו במעלה הרחוב – מצפון למחסום, ומקבוצה שעמדה מדרום למחסום במורד הרחוב בצומת השוטר, והנאשם שלף את האקדח שנשא עמו – ברטה 9 מ"מ [...] (להלן – האקדח).

הנאשם התקדם מספר צעדים לכוון מעלה הכביש – צפונה, וירה באקדחו כשתיים-שלוש יריות באויר. לאחר מכן הסתובב הנאשם דרומה והחל להתקדם במורד הרחוב בסמוך לשטח ההפרדה שבין נתיבי התנועה.

בעת ובמקום האמורים עמד המנוח קאיד חסן עבדל עזיז צאלח, סוחר בן 42 (להלן – המנוח), ליד חלון הראווה, מחוץ לחנות הנעליים שבבעלותו, לצידו של הלקוח איברהים באלי (להלן – המתלונן), והציג לו דגמי נעליים עבור בנותיו של המתלונן, שהמתינו לו בחנות.

תוך כדי התקדמותו דרומה על שטח ההפרדה הני"ל, לאחר שפסק ידוי האבנים מצפון ובשלב שידו לעברו מספר אבנים מתוך קבוצת צעירים שעמדה בצומת השוטר במרחק של כ-50 מטרים מדרום לו, ירה הנאשם באקדחו יריות בודדות לעבר החנויות והמדרכות, משני צדי הרחוב, שם היו אותה עת עוברים ושבים. במהלך ארועים זה ירה הנאשם ביד מושטת לפניו, מטווח שבין 15 ל-20 מטרים, לעבר חזית חנותו של המנוח. בעת הירי שהו המתלונן והמנוח מחוץ לחנות ובחזיתיה, ליד חלון הראווה, והנאשם פגע בשניהם כמפורט להלן. כתוצאה מהירי האמור נפצע המנוח קשה מקליע שפילח את גופו [...] מותו של המנוח נגרם כתוצאה מהפגיעות הני"ל, שהביאו לדימום פנימי וחדירת אויר לחזה.

כתוצאה מהירי האמור חדר קליע לכתפו הימנית של המתלונן מהצד, ולאחר שעבר בתוך הכתף מסלול של כ-10 ס"מ ופגע בעור ברקמות רכות ובשרי, נעצר בתוך השריר בצד האחורי של הכתף.

סמוך לאחר הפגיעה נכנס המתלונן למכוניתו ונסע לבית החולים "עליה" בחברון, שם הוצא מכתפו הקליע בניתוח.

סמוך לאחר שירה הנאשם לעבר החנויות, כמתואר לעיל, התקדם הנאשם על המדרכה במורד הרחוב דרומה, הפך מספר ארגזים שהכילו פירות וירקות, השליך שתילים, ושפך את הסחורות הני"ל על הארץ, תוך שהוא פוגע בהן ובאריזותיהן ומצווה על הסוחרים בצעקות לסגור לאלתר את חנויותיהם.

2. פרשנות

2.1 המרת סעיף האישום מהריגה לגרימת מוות ברשלנות

בעקבות עיסקת טיעון שנעשתה עם לוינגר, תיקנה כאמור הפרקליטות את כתב האישום על ידי המרת סעיף האישום מ"הריגה" ל"גרימת מוות ברשלנות". אין בידי **בצלם** מידע

מוסמך לגבי השיקולים שהנחו את הפרקליטות בהחלטה זו,³⁷ אולם עיון מדוקדק בכתב האישום המתוקן ובטיעונים של התובע לעונש, מעלה תמיחות רבות.

גרימת מוות ברשלנות היא הדרגה הנמוכה ביותר מבין שלוש הדרגות הקבועות בחוק העונשין לאחריות לגרימת מותו של אדם, ההריגה היא הדרגה השנייה בחומרתה ורצח היא החמורה ביותר. ההבדל המשמעותי בין הרשעה בגרימת מוות ברשלנות לעומת הרשעה בהריגה מתבטא בעונש המכסימאלי שנקבע בחוק לגבי כל אחת מהעבירות הללו: העונש המכסימאלי בעבירה של גרימת מוות ברשלנות הוא שלוש שנות מאסר, ואילו על הריגה העונש המכסימאלי הוא עשרים שנות מאסר. בנוסף, סעיף ההרשעה מבטא גם את מידת הכתם המוסרי שדבק בעבריין. כך פירש לוינגר את הרשעתו בגרימת מוות ברשלנות לאחר מתן גזר-דינו: "כתב האישום המתוקן בו הורשעתי הוא אישום קטן של אי זהירות בשעת הירי [...] כל האשמה נגדי מבוססת על כך שלא דייקתי בירי כשהייתי בסכנה."³⁸

מניתוח של עובדות המקרה, כפי שהן מופיעות בכתב האישום המתוקן, עולה כי לפי עובדות אלה ביצע לוינגר עבירה של הריגה ולא של גרימת מוות ברשלנות.

על פי הפסיקה, דרושים שני יסודות להוכחת עבירת ההריגה: יסוד של התרשלנות רבתי ויסוד של פזיזות או אי-אכפתיות לשלומו של הזולת, "ואין פזיזות אלא במקום שהנאשם ידע את הסכנה [...] יש וידיעת הסכנה יכולה לעלות מכלל הנסיבות אשר הוכחו."³⁹

היסוד של התרשלנות רבתי הוא יסוד התנהגותי, המתבטא בסטייה חמורה ממידת הזהירות הסבירה. היסוד של פזיזות הוא יסוד נפשי, ופירושו שהעבריין היה "ער לסכנה שהיתה צפויה מהתנהגותו לחייהם או לגופם של אחרים [...] אם התנכר הנאשם [...] לבטחונו של הזולת ולא דווקא לחייו, הרי לפנינו מידת הפזיזות המספקת."⁴⁰

ההבדל בין היסוד הנפשי הדרוש לצורך העבירה של גרימת מוות ברשלנות ובין זה הדרוש לצורך עבירת הריגה, נעוץ במידת המודעות של הפועל לנזק שייגרם: אדם הנוהג בפזיזות "חווה מראש אפשרות ממשית של מימוש הסיכון שהוא גורם לו"; אדם הנוהג ברשלנות "אינו ער לסיכון כאמור, אם כי האדם הסביר בנעליו היה יכול והיה צריך להיות ער לו."⁴¹

התנהגותו של לוינגר בעת הירי מתוארת כדלקמן בכתב האישום המתוקן:

לאחר שפסק ידוי האבנים מצפון ובשלב שיידו לעברו מספר אבנים מתוך קבוצת צעירים שעמדה בצומת השוטר במרחק של כ-50 מטרים מדרום לו, ירה

37. על השערות אפשריות, המבוססות על השתלשלות המשפט, ר' נדב שרגאי, "הבטן הרכה של התביעה במשפט לוינגר", **הארץ**, 9.5.90.

38. **דבר**, 2.5.90.

39. ע"פ 81,84/79 **ערוץ ואח. נ. מדינת ישראל**, פ"ד לד (1), 679, בעמ' 684.

40. על הפסיקה המצוטטת כאן, ר' יעקב קדמי, **על הדין בפלילים; הדין בראי הפסיקה**, הוצאת דיונון, אוניברסיטת תל-אביב, 1985, חלק ב' עמ' 449, הע' 1.

41. שם, עמ' 535.

הנאשם באקדחו יריות בודדות לעבר החנויות והמדרכות, משני צדי הרחוב, שם היו אותה עת עוברים ושבים. במהלך ארועים זה ירה הנאשם ביד מושטת לפנים, מטווח שבין 15-20 מטרים, לעבר חזית חנותו של המנוח [...] כתוצאה מהירי האמור נפצע המנוח קשה מקליע שפילח את גופו [...] 42

על-פי כתב האישום, ירה לוינגר ירי בלתי מבוקר, "ביד מושטת לפנים", לעבר העוברים והשבים שנקלעו למקום, מבלי לנקוט באמצעי זהירות מינימאליים כדי למנוע פגיעה בהם. ירי כזה במקום ציבורי בו נמצאים אנשים רבים אינו יכול להיות אלא ירי מסוכן, שעלול לגרום לפגיעה בבני אדם. לכן אין הוא יכול להיחשב כמעשה של רשלנות, ומגיע, על פניו, לכדי יהתרשלות רבתי, המהווה כאמור את היסוד ההתנהגותי של עבירת ההריגה.

כן עולה מכלל הנסיבות המפורטות בכתב האישום המתוקן, כי לוינגר לא יכול היה שלא לדעת את הסכנה לבטחונו של הזולת, הטמונה בהתנהגותו. הוכחה לכך היא העובדה שלוינגר ירה קודם לאוויר, לאחר שהוא ובני משפחתו נרגמו באבנים משני כיוונים שונים, ורק לאחר מכן, כאשר פסק יידי האבנים מכיוון אחד "ובשלב שיידו לעברו מספר אבנים מתוך קבוצת צעירים שעמדה בצומת השוטר במרחק של כ-50 מטרים מדרום לו",⁴³ ירה לוינגר לעבר העוברים ושבים. מהתנהגות זו עולה כי בשלב זה הירי של לוינגר לא יכול להיחשב כפעולה של התגוננות לדחיית סכנת חיים מיידית.⁴⁴ כמו כן, בעדותו במשפט, גילה לוינגר שהוא מיומן היטב בשימוש בנשק ולכן לא ייתכן כי לא היה מודע לסכנה הכרוכה בירי ביד מושטת לפנים לעבר העוברים והשבים. התנהגות זו מצביעה, לכל הפחות, על כך שלוינגר גילה אי-אכפתיות לתוצאות מעשיו, המגיעה לכדי פזיזות, אשר כאמור מהווה את היסוד הנפשי הדרוש להרשעת אדם בהריגה.

בהקשר זה יש לציין כי אדישותו של לוינגר כלפי שלומם של התושבים הפלסטינים, המשתקפת בירי מסוג זה, אינה התנהגות חריגה מצידו. מהתנהגותו של לוינגר בהמשך התקרית, מפגיעות קודמות בתושבים פלסטינים וברכושם (שבגינן הורשע שבע פעמים בעבר) ומהתבטאויותיו הפומביות כלפי התושבים הפלסטינים עולה החשש כי לוינגר סבור כי עשיית דין עצמי היא זכותו המוקנית.⁴⁵ כך למשל, אמר לוינגר במסיבת עיתונאים לאחר התקרית: "ביחס לעצם המעשה אגייב בבוא הזמן. אני כבר אמרתי שהפרקליטות יודעת לגופו של ענין שאני זכאי ולא זכיתי להרוג את אותו ערבי. לא שלא

42. ת"פ 137/89, **מדינת ישראל נ. משה בן אליעזר לוינגר**, כתב אישום מתוקן, סעיף 4. נסיבות הירי המפורטות בכתב האישום המקורי הן חמורות עוד יותר: "...במהלך ארועים זה ירה הנאשם ביד מושטת לפנים בגובה הכתף, כשקנה האקדח מקביל לקרקע, מטווח של כ-12 מטרים, לעבר חזית חנותו של המנוח."

43. כתב אישום מתוקן, שם, סעיף 4.

44. למעשה לא נטען בכתב האישום המתוקן כי ברגע כלשהו במהלך התקרית נשקפה לוינגר או לבני משפחתו סכנת חיים.

45. זאת בניגוד לדבריו של השופט ברנר בגזר-הדין: "מוכן אני אף לאמץ, חרף התבטאותו האומללה של הנאשם בראיון שמסר לעתון – תוך כדי משפט – כי אין לדעתו זכות מוקנית ליהודים המתישבים ביהודה ושומרון לעשות דין לעצמם." ת"פ 137/89, **מדינת ישראל נ. משה בן אליעזר לוינגר**, גזר-הדין, סעיף 6.

הייתי אולי מעוניין להרוג אותו ושלא היה מגיע לו למות אבל לא זכיתי להרוג את אותו ערבי.⁴⁶

לסיכום, מכלל עובדות האירוע, כפי שנקבעו בכתב האישום המתוקן (ואשר לוינגר הודה בהן) עולה כי במקרה זה התקיימו שני יסודותיה של עבירת ההריגה.

2.2 עמדת הפרקליטות

סימני השאלה כלפי עמדת הפרקליטות בתיק זה, המרת סעיף האישום מהריגה לגרימת מוות ברשלנות, בולטים במיוחד כאשר מעיינים בדבריו של התובע בשלב הטיעונים לעונש. לאחר שהגיע התובע לעיסקת טיעון עם הנאשם, על פיו יורשע לוינגר בגרימת מוות ברשלנות, המשיך להשתמש בביטויים אשר מאפיינים דווקא את עבירת ההריגה, כדי לתאר את מעשיו של לוינגר:

הנאשם הודה בעבירה שהוא ביצע. הוא ביצע מעשה רשלנות בפזיזות. אין מדובר בפעולה **בהיסח הדעת**. הנאשם בחר לירות באותה דרך שבה הוא נקט.⁴⁷

... אין מחלוקת שכפי שרשם בסעיף 8(ב)5 לכתב האישום שהירי בלתי מבוקר, כשהיד מושטת לפניו בלא שום ביקורת לעבר מקום שלא היתה ממנו סכנה, זה פעולה שלא נעשתה **בהיסח הדעת** או תקלה עקב רעדת היד אלא ירי שהנאשם בחר בו כפי שרשום בסעיף 8(ב)5 סיפא. לא מדובר פה בפעולה בלתי רצונית או בפעולה **שבהיסח הדעת**.⁴⁸

כאמור, אחד מיסודות עבירת ההריגה הוא פזיזות, אותו מושג שבחר התובע להשתמש בו כדי לתאר את מעשיו של לוינגר, וזאת לאחר ששונה כבר סעיף האישום. בנוסף, התובע חזר ואמר כי מעשהו של לוינגר לא נעשה בהיסח הדעת. ביהמ"ש העליון קבע כי 'היסח הדעת' הוא המבדיל מעשה שנעשה ברשלנות ממעשה שנעשה בפזיזות:

רשלנות ופזיזות הם ממש דברים שונים: האחת היא התנהגות שבהיסח הדעת, האחרת היא הליכה לקראת הסכנה מדעת.⁴⁹

תמונה לא פחות היתה דרישת התביעה לעונש. העונש המירבי לעבירה של גרימת מוות ברשלנות הוא שלוש שנים. למרות שהתובע טען כי בתוך קשת החומרה הנכללת בעבירה של גרימת מוות ברשלנות "מעשה הרשלנות והפזיזות של הנאשם קרובים מאד לקצה הקשת. לגבול העליון של הקשת",⁵⁰ הגבילה התביעה את בקשתה לעונש למאסר

46. פרוטוקול משיבת בית המשפט מה-1.5.90 עמ' 12-13.

47. שם, עמ' 3 (הדגש שלנו).

48. שם, עמ' 9 (הדגש שלנו).

49. ע.פ. 419/68, **מדינת ישראל נ. זאב רפאל**, כב (2) 754.

50. פרוטוקול משיבת בית המשפט מה-1.5.90, עמ' 21-22.

בפועל של שנה וחצי בנוסף לעונש מאסר על תנאי.⁵¹ בקשה זו לא מתיישבת גם עם החומרה בה התייחס התובע למעשה זה:

על העונש להביע הוקעה על התגובה הפזיזה של הנאשם לידי מספר האבנים מדרום ולתוצאתה. להוות מסר לנאשם ולעבריינים בכוח שאצבעם על ההדק קלה. וליתן ביטוי לערך של חי אדם באשר הם.⁵²

2.3 גזר-הדין

בטיעוניה לעונש דרשה התביעה, כאמור, שנה וחצי מאסר בפועל. לויגר נידון לחמישה חודשי מאסר בפועל ושבעה חודשים על תנאי. בנימוק העיקרי לקולת העונש, התייחס השופט ברנר לתקדים שהובא על-ידי שני הצדדים, כאשר כל צד מנסה ללמוד ממנו דבר אחר, הוא דעת המיעוט של השופט דב לויג במקרה של ישראל זאב. לאחר שציטט השופט את דבריו של השופט לויג, לפיהם עמד זאב בפני סכנה פתאומית והיה נתון במצב של לחץ, הוא בוחר לפעול בקביעת העונש לפי הכלל שקבע השופט לויג: "מידת חריפות הרשלנות תפחת ככל שהירי נעשה בתנאי לחץ ומתוך חשש להפגע."⁵³ בהמשך אמר השופט ברנר:

מקובלים עלי דברי הסנגור, לפיהם היה הנאשם נתון בלחץ וכי בנסיבות הזמן והמקום היה, לפחות הצדק סוביקטיבי לתחושת הסכנה ולחרדה אשר פקדו אותו... לפיכך, אינני סבור, כי ראוי לגזור לנאשם בתיק שבפני את אותו העונש שהציע השופט בעל דעת המיעוט בע.פ. 26/89 (שנה וחצי מאסר, לריצוי בפועל), כהצעת ב"כ המאשימה.⁵⁴

השופט לויג סבר כי בשל הלחץ בו היה נתון זאב, אין לסווג את התנהגותו כרשלנות רבתי, המגיעה לכדי הריגה, אלא ראוי היה להרשיעו רק בגרימת מוות ברשלנות ולא בהריגה (כדעת רוב). התובע במשפט לויגר הסתמך על לויג כאשר המיר את סעיף האישום מהריגה לגרימת מוות ברשלנות. אך השופט ברנר השתמש בטיעון שלויגר היה בלחץ לא כדי להצדיק המרת סעיף האישום מהריגה לגרימת מוות ברשלנות אלא כדי לדרג את מעשיו של לויגר בגבול התחתון של גרימת מוות ברשלנות. בהמשך גזר-הדין, כתב השופט את שאר שיקוליו לקביעת העונש:

הנאשם הוא בעל בעמיו ואב לאחד עשר ילדים. בראש דאגתו ומעייניו, מזה כעשרים שנה, ענייני הצבור שבראשו הוא עומד. מוכן אני אף לאמץ, חרף התבטאותו האומללה של הנאשם בראיון שמסר לעתון – תוך כדי משפטו – כי אין לדעתו זכות מוקנית ליהודים המתישבים ביהודה ושומרון לעשות דין

51. בגזר-הדין כתב השופט ברנר כי התובע דרש שנה וחצי מאסר בפועל. לפי פרוטוקול הישיבה, התובע דרש רק שנת מאסר בפועל. אולם מההקשר ניתן להבין שככל הנראה נפלה שם טעות. ר' פרוטוקול מיישיבת בית המשפט מה-1.5.90, עמ' 22.

52. שם, עמ' 21.

53. שם, עמ' 19 פיסקה 23, מצוטט בגזר-הדין של לויגר בעמ' 6, פיסקה 4.

54. שם, עמ' 7, פיסקה 6. כאמור, לפי פרוטוקול המשפט, התביעה ביקשה שנת מאסר אחת בלבד ולא שנה וחצי, כפי שצויין על-ידי השופט.

לעצמם. ברם, משקרה המקרה עמו והוא בחר לעשות דין לעצמו, העונש שבית המשפט מצווה לגזור עליו חייב לבטא את 'הערך הראוי לחיי אדם באשר הם' (עפ. 175/88 פ"ד מב(2) 361, בעמ' 367), אחרת הוא 'עלול להתפרש כהשלמה עם נורמת התנהגות שהדעת אינה סובלת אותה'.

על אף דבריו אלה, גזר השופט על לוינגר חמישה חודשי מאסר בפועל ושבעה חודשי מאסר על תנאי. השופט ברנר דחה את בקשתם של לוינגר וסניגורו להתיר לו לרצות את עונש המאסר המגיע בעבודות שירות, מאחר ש"עומדות בעוכריו של הנאשם בין היתר – הרשעותיו הקודמות שבהן נדון על עבירות תקיפה, הסגת גבול פלילית והיזק לרכוש במזיד [...] וכן העובדה שזו לו הפעם השמינית שהוא נדרש לתת את הדין בבית המשפט."⁵⁵

על אף שבית המשפט הקל בעונשו של לוינגר לעומת בקשת התביעה, בחרה הפרקליטות שלא להגיש ערעור על קולת העונש, וזאת למרות שכאמור, הביע התובע את דעתו כי מעשהו של לוינגר קרוב מאוד לקצה העליון של קשת החומרה של גרימת מוות ברשלנות, ולמרות עברו הפלילי.

משפטו של בועז מוסקוביץ

ב-12.7.93 נידון בבית המשפט המחוזי בירושלים בועז מוסקוביץ, תושב תקוע, לחמישה חודשי עבודות שירות ולשנה מאסר על-תנאי, לאחר שהורשע על פי הודאתו, במסגרת עסקת טיעון, בגרימת מותו ברשלנות של סלאמה מוסלח ג'אלל, בן 14, תושב בית סאחור.

1. תיאור האירוע

עובדות האירוע, לפי כתב האישום המתוקן, מצוינות בגזר הדין:

ביום 18.2.91 בסמוך לשעה 18:30 נהג הנאשם במכוניתו מכיוון ירושלים לכיוון הישוב תקוע, דרך בית סאחור. בהגיע הנאשם לצומת המכונה "המזבלה" הנמצא בכניסה הצפונית לבית סאחור, ראה מחסום אבנים לרוחב הכביש שבתוכו חבילה שנראתה לו חשודה. הנאשם – שהיה לבד ברכבו – עצר את הרכב וירד ממנו כשנשקו, רובה M-16, בידו, וירה מספר יריות באוויר. שתי יריות נורו בזוית שטוחה לכיוון בתים שהיו במרחק כ-80 מ' ממנו, ואחד הכדורים פגע בדוד שמש שעל גג אחד הבתים. באותה עת ובאותו מקום ישבו מסלם בן ג'אלל חנא איברהים מוסלח כבן 15 שנה (להלן – המנוח) ובני משפחתו במרפסת סגורה בביתם וצפו בטלוויזיה. לשמע היריות נסו המנוח ובני משפחתו מהמרפסת לתוך ביתם. המנוח, במנוסתו, עבר ליד דלת פנימית פתוחה המקשרת בין מרכז הבית למטבח. כתוצאה מהירי של הנאשם חדר קליע דרך זכוכית חלון המטבח, חצה את המטבח, עבר את מפתן הדלת, פגע במנוח ופלח את גולגולתו. כתוצאה מהירי נפצע המנוח קשה, הועבר לבי"ח אלחוסייני שם קבל טיפול ראשוני, ולאחר מכן הועבר לביה"ח מוקסד – שם נקבע מותו.⁵⁶

55. שם, עמ' 8, פסקה 7.

56. ת"פ 1440/92, מדינת ישראל נ. מוסקוביץ.

2.1 נסיבות האירוע

אין באפשרותנו להעריך באיזו מידה מבוססת הגירסה שבכתב האישום המתוקן על ראיות ועדויות שהובאו במהלך המשפט, מפני שהשופטת רות אור לא איפשרה לעיין בפרוטוקולים של המשפט⁵⁸ ובתיאור המובא בגזר-הדין, מרובה הנסתר על הגלוי.

לא ברור מתיאור המקרה האם מוסקוביץ יכול היה לעבור ברכבו דרך מחסום האבנים או שהאבנים חסמו את דרכו. שאלה זו היא שאלה חשובה, שכן אם יכול היה לעבור, מדוע לא עבר במקום לצאת מרכבו ולירות? ואם לא היה יכול לעבור, כיצד המשיך בכל זאת לנסוע לאחר שיצא מרכבו וירה? גם אם לא היה יכול לעבור, מדוע לא נסוג אחורנית והעדיף לצאת מרכבו ולירות?

מגזר-הדין עולה כי הקליע "יחדר דרך זכוכית חלון המטבח, חצה את המטבח, עבר את מפתן הדלת" ואז פגע בנער. דבר זה מצביע בבירור על כך שהקליע נורה בזווית ישרה, שאם לא כן – היה פוגע בגג או בתקרה.

תמיהות אלה מתחזקות לאור עדויות נוספות על האירוע, העולות מתחקיר שערכו במקום עורכי הדין אברהם גל ויוסף לוי ודי"ר ורוניקה כהן שלושה ימים לאחר התקרית. התחקיר כלל גביית תצהירים מעדי ראיה אשר הוצלבו עם הנתונים בשטח (כגון סימני הירי, מקום הירי והפגיעה) וכן עם מידע שמסר רופא, אשר נכח בנתיחה שלאחר המוות. מהתחקיר עולה גירסה חמורה יותר מזו המצויה בכתב האישום המתוקן:

הנוסע עצר את רכבו ליד האבנים (כ-5-6 במספר) המונחות בכביש, יצא ממנו, ירה שתי יריות באוויר ואח"כ סילק את האבנים בקלות ברגלו (בבעיטות). לאחר שפינה את הדרך, השעין את רובהו על הרכב וירה בירי מכוון לעבר הבתים שבכיוון צפון. תחילה ירה לכיוון דודי השמש והמרפסת בבית הסמוך לבית ההרוג, ואחר-כך ירה לחלון המואר בבית ההרוג... הירי נעשה ב"בודדת" (כ-6 כדורים), שנראו – הן על-פי תנוחתו של היורה בעת הירי והן על-פי פגיעותיו – כמכוונות למטרה קונקרטית, למעט שתי היריות הראשונות, שנעשו בעליל באוויר.

2.2 עמדת הפרקליטות

בועז מוסקוביץ הואשם תחילה בהריגה, ובעקבות עסקת טיעון הומר סעיף האישום לגרימת מוות ברשלנות. בגזר-הדין כתבה השופטת רות אור כי "התביעה אינה טוענת כי הנאשם התכוון להרוג. נראה כי זו הסיבה שהסכימה להמיר את עבירת ההריגה בעבירה

57. רבות מההערות שלהלן הובאו לתשומת לבנו על ידי עו"ד אליהו אברם מהאגודה לזכויות האזרח בישראל.

58. עו"ד אליהו אברם מהאגודה לזכויות האזרח בישראל, ביקש לעיין ולצלם את המסמכים של התיק ב-7.9.73, אך חמישה ימים לאחר מכן, קיבל אישור לקבל את גזר-הדין בלבד. האגודה לזכויות האזרח עתרה לבג"צ בבקשה שבתי המשפט יאפשרו לציבור לעיין במסמכים מדוינים פומביים ולצלמם. ר' תום שגב "מה מסתירה השופטת", הארץ, 22.10.93. העתירה תלויה ועומדת בבג"צ.

של גרם מוות ברשלנות." אך כדי להרשיע אדם בעבירת ההריגה, אין צורך להוכיח שהיתה לו כוונה להרוג, ואף לא שהיה ער לתוצאה הקטלנית של מעשיו, "ודי בחזות מראש של פגיעה גופנית ממשית (שהסתיימה במוות)."⁵⁹

העובדה שמוסקוביץ ירה לעבר בית מגורים, מבלי ששקפה לו סכנה ממשית, מלמדת על סטייה גסה ממידת הזהירות הסבירה, המהווה את היסוד ההתנהגותי הדרוש כדי להרשיע אדם בהריגה. חשש זה מתחזק מהעובדה שמוסקוביץ שירת בצה"ל שנה וחצי⁶⁰, לכן חזקה עליו שידע מהן התוצאות של ירי בזווית שטוחה. כפי שנאמר בפסק-הדין של בית המשפט העליון בערעורו של ישראל ז"א:

איש אבטחה, אשר עבר אימונים צבאיים בצה"ל, הגם של חייל שלא שירת שירות מלא, בהכרח היה מודע, או חייב היה להיות מודע, לסיכון שבמעשיו.⁶¹

אם כן, עובדות כתב האישום המתוקן מצביעות על מצב נפשי של פזיזות או אי-אכפתיות לתוצאות הירי, המתאים לעבירת ההריגה. מכלל העובדות כפי שמופיעות בכתב האישום המתוקן, לא נראית סיבה להסכמת התביעה להמיר את סעיף האשמה לגרימת מוות ברשלנות, שהרי מדובר במקרה שעל פניו הוא מקרה של הריגה.

גם בנוגע לעונש תמוהה עמדת הפרקליטות. במסגרת עסקת הטיעון הסכימה התביעה כי לא תדרוש בבית המשפט עונש שיעלה על שבעה חודשי מאסר בפועל (ההגנה התחייבה לא לדרוש עונש שיפחת מארבעה חודשי מאסר שיבוצעו בעבודות שירות). התביעה אמנם דרשה בבית המשפט לגזור על הנאשם שבעה חודשי מאסר בפועל והדגישה בטיעוניה לעונש את הצורך בהרתעה מפני מעשים כגון אלה של מוסקוביץ.⁶² אולם עונש זה רחוק מלתת ביטוי לערכם של חיי אדם ולהרתיע מיד קלה על ההדק. משהסכימה התביעה להטלת עונש כה קל במסגרת עיסקת הטיעון, נמנעה כל אפשרות של ביקורת שיפוטית בערכאות ערער על העונש שנפסק.

2.3 גזר-הדין

בעיסקת הטיעון סיכמו הצדדים על עונש של לא פחות מארבעה חודשי עבודות שירות ולא יותר משבעה חודשי מאסר בפועל. מוסקוביץ נידון, כאמור, לחמישה חודשי עבודות שירות באגף המחשבים בבית החולים 'הדסה'. גם כאן, חלק מהנימוקים שהביאה השופטת כדי להצדיק את קולת העונש הם תמוהים לא פחות מהעונש עצמו.

השופטת סקרה את תולדות חייו של מוסקוביץ. נולד בברית המועצות, ונתקל באנטישמיות מגיל קטן "והווה מכות והתעללויות של גויים". משפחתו היתה מסורבת עלייה. הוא נמלט מפני המשטרה בברית המועצות בשל סירובו להתגייס שם לצבא. השופטת ציינה כי באותה תקופה עבר מוסקוביץ תקופה קשה תוך חשש לחייו ו"למד

59. יעקב קדמי, שם, עמ' 450.

60. מצויין בגזר-הדין.

61. ע"פ 26/89, ישראל ז"א נ. מדינת ישראל, פ"ד מג (4) 631, בעמ' 660.

62. גזר-הדין, עמ' 20.

להגן על עצמו". כשהגיע לישראל, "השתלב היטב מבחינה חברתית ותפקודית" ושירת שנה וחצי בצה"ל בתחום מקצועו.

רקע זה של מוסקוביץ אינו נראה רלוונטי לקביעת העונש המוטל עליו. בהמשך התייחסה השופטת לשני פסקי-דין שהביא בא כוח הנאשם (התביעה לא הביאה תקדימים לעונש) לצורך השוואה – האחד של משה לוינגר והשני של פנחס ולרשטיין.

– פנחס ולרשטיין נידון לארבעה חודשי עבודות שירות, שנת מאסר על-תנאי וקנס לאחר שהורשע בגרימת מוות ברשלנות. על-פי השופטת אור, המקרה של מוסקוביץ הוא חמור יותר מצד אחד, שכן ולרשטיין היה בסכנת חיים ממשית יותר מזו של מוסקוביץ, ומצד שני הוא קל יותר, שכן ולרשטיין ירה באופן שסיכן את הצעירים בצורה מוחשית יותר מזו שבארוע של מוסקוביץ.

– משה לוינגר נידון לחמישה חודשי מאסר בפועל ושבעה על-תנאי, לאחר שהורשע בגרימת מוות ברשלנות, בפציעה בנסיבות מחמירות ובהיזק בזדון. לדברי השופטת אור היה המקרה של לוינגר חמור יותר מאשר המקרה של מוסקוביץ: לוינגר ירה בשעות היום, כשלידו חיילים, והירי בוצע מטווח קצר לעבר מקום בו היו אנשים. מוסקוביץ, לעומת זאת, היה לבדו בלילה וירה למרחק רב.⁶³

על-פי השופטת, צודקת התביעה בדרישה לקבוע ענישה מחמירה על מנת למנוע התנהגות של יד קלה על ההדק:

אך יחד עם זאת לא ניתן למנוע ירי כליל כאשר אדם חש עצמו מאוים. והכל תלוי בנסיבות. במקרה שלפנינו, כאשר הנאשם היה לבד במכוניתו בלילה, באזור עוין, כשהוא רואה מחסום בכביש הכולל חבילה חשודה, ומתוך נסיונו ונסיון אחרים ידוע לו כי מחסום כזה מטרתו לעצור כלי רכב ע"מ לאפשר לפורעים לבצע פעולות עוינות כלפיו – היה זה טבעי שהנאשם חש עצמו מאוים, ורצה להעביר מסר לפורעים פוטנציאליים שמסביב כי הוא חמוש ומוטב שלא יתקרבו אליו. הבתים היו במרחק כ-80 מטר ממנו ואילו היו מתנכלים לו – לא היה אדם בסביבה הקרובה שיכול היה לעזור לו.

נימוקים אלה מעוררים תמיהה: מדוע היה עליו להעביר מסר ל"פורעים פוטנציאליים", במקום להסיר את אבני המחסום או, אם חשש שהמחסום ממולכד, לחזור על עקבותיו ולהזעיק את הצבא?

בסיכום כתבה השופטת אור כי אם היה יורה מוסקוביץ רק באוויר, לא היתה רואה בכך עבירה, ומוסיפה:

הנאשם אמנם לא ירה כדי לפגוע ובוודאי לא כדי להרוג, אך התרשל בכך שירה לכוון הבתים ובכך שירה יריות שטוחות.⁶⁴

גם דברים אלה מעוררים תמיהה: אם מוסקוביץ אכן לא רצה לפגוע, מדוע ירה לכיוון הבתים ובזווית שטוחה?

63. גזר-הדין, עמ' 21.

64. שם, עמ' 23.

אי אפשר שלא לתמוה, בהקשר של ערך חיי אדם, גם על הניסוח בו בחרה השופטת אור לתאר את מעשיו של מוסקוביץ':

הנאשם ירה באויר יריות שטוחות – לכוון הבתים – ויריות אלה פגעו בדוד שמש ובמנוח.⁶⁵

משפטם של ארבעה ישראלים בגין פגיעה ברכוש בכפר אימרין

1. תיאור האירוע

ב-27.3.93 הוגש בבית המשפט המחוזי בתל-אביב כתב אישום, נגד עינת נוקד, אייל-חיים נוקד, רחביה אברהם פילץ, כולם תושבי יצהר שומרון, ובנימין לב, תושב תל-אביב. הארבעה הורשעו בהיזק לרכוש בזדון ובהסגת גבול. בנימין לב הורשע, בנוסף לכך, גם בירי באיזור מגורים. על פי העובדות שבכתב האישום, בהן הודו הנאשמים, ב-27.6.91 הם נכנסו לבתים בכפר אימרין והיכו את האנשים שבתוכם, ניפצו שמשות, הרסו רהיטים וכלי בית וגרמו לנזק בשווי של אלפי שקלים. בנימין לב גם ירה לעבר בתי הכפר בנשק חם.

2. פרשנות

2.1 עמדת הפרקליטות

התביעה ביקשה להטיל על הנאשמים עונש של מאסר על תנאי לתקופה משמעותית וקנס כספי, לאחר שהביאה שיקולים הן להקלה בעונש והן להחמרה בעונש. מחד, טענה התביעה כי יש להתחשב בכך שאין לנאשמים הרשעות קודמות, כי חלף זמן רב מאז האירוע (כשנתיים), וכי בעצם ההודאה יש לראות הבעת חרטה והודאה זו, שניתנה בתחילת הדיון, חסכה זמן רב מזמנו של בית המשפט. מאידך, כתבה התביעה:

בית המשפט גם בימים סוערים כמו הימים האלה, חייב ליתן דעתו על הצורך להרתיע מפני ביצוע העבירות שבו הורשעו הנאשמים. מדובר במצב של נטילת החוק לידיים וביצוע פעולות נקם בתושבים מקומיים, בנשים, באנשים מבוגרים שאין לנאשמים עימם ולא כלום [...]

[...] מדובר בנאשמים שמתגוררים באזור שבו היו חשופים לסכנה, לאחר שהם הוכיחו שידם קלה בנטילת החוק לידיים נאשמים כאלה צריך להרתיע, והרתעה כזו צריכה להיות עונש הולם שיהיה כחרב מונפת מעל ראשם ויחשבו פעמיים אם יש מקום לקחת את החוק בידיים ולעקור עבירות מסוג זה.

2.2 גזר-הדין

ב-24.3.93 גזר השופט נתן עמית את עונשם. בגזר-דינו כתב, בין היתר:

מדובר במתנחלים צעירים שבמקרה דנא התיישבו במקום, כפי שהתרשמתי מהם, לא על-מנת להשיג בית יפה במחיר זול, אלא משום אמונתם שארץ ישראל

⁶⁵. שם, שם.

כולה שייכת לעם ישראל. אמונתם של הנאשמים, ואני גם מניח שהתוודעותם למה שקורה מסביבם ע"י תושבי הסביבה, והכוונה למעשי אלימות רבים כנגד הגוף והרכוש של חוליות מאותם תושבי סביבה, הם שהביאו את הנאשמים, כך ניתן להבין, לביצוע העבירות נשוא תיק זה [...] מדינת ישראל היא מדינת חוק, ובית המשפט מצווה לקיים את שמירת החוק בה. יתרה מכך, רק על-ידי שמירת החוק ושמירה על נקיון כפיים ושמירה על צלם אנוש, ייוחד עם ישראל ויבדל מאותם שכניו המבצעים מעשי אכזריות ללא מורא מפני אדם וללא מורא מפני שמיים. משום כך, אני סבור שהנאשמים צריכים לתת את הדין על מעשיהם, למרות שאני יכול להבין את המניעים שהביאו אותם לביצוע עבירתם. לגבי כל הנאשמים שגזר-דין זה מתייחס אליהם, מדובר באנשים צעירים, ללא כל עבר פלילי, ללא כל אורח חיים עברייני, שכאמור ביצעו עבירתם ניתן לומר משום השקפתם. בטוחני שהליך החקירה שהתקיים נגדם לרבות ההליך המשפטי שננקט, וכן העונש שיוטל עליהם, נתן להם את השיעור הנכון והם למדו את הלקח שאין לקחת את החוק לידיים, וזוהי בעצם המשמעות העיקרית במקרה דנא של העונש שבית המשפט צריך להטיל על הנאשמים.⁶⁶

הנאשמים נידונו לשישה חודשי מאסר על תנאי. בנימין לב נידון לשישה חודשי מאסר על תנאי נוספים. עינת נוקד ואייל-חיים נוקד נקנסו באלף ש"ח ביחד, ובנימין לב ורחביה אברהם פילץ נקנסו באלף ש"ח כל אחד. פרקליטות המדינה נמנעה מלהגיש ערעור על קולת העונש.

מסקנות

1. פרקליטות המדינה

ניסיון לבחון את טיפולה של הפרקליטות בתיקים של אזרחים ישראלים החשודים בעבירות אלימות נגד פלסטינים בשטחים, נתקל בקשיים בשל חוסר מידע הן לגבי תיקים שנסגרו על ידיה, הן לגבי השיקולים שהביאו אותה במקרים רבים להמיר סעיפי אישום בבית משפט לסעיפים קלים יותר (במסגרת עסקת טיעון), והן לגבי הסיבות בגינן לא הגישה הפרקליטות ערעור על קולת העונש שניתן בערכאות הנמוכות.

לא ניתן איפוא לקבוע מסקנות חד-משמעיות לגבי טיפול הפרקליטות בתיקים אלה. **בצלם** גם מודע לקיומם של קשיים אובייקטיביים בעבודת הפרקליטות במקרים אלה, כפי שהסבירה פרקליטת המדינה, דורית בייניש:

...הנתונים בשטח הם לא נורמליים. איך נשלים חקירה מי יעדי איך נחקר מקרה מוות אם הגופה נחטפה? ואז קשה להאשים ברצח אלא בהריגה או

66. ת"פ 4/92, מדינת ישראל נ. ענת נוקד ואח', ישיבה ז' – 24.3.93, עמ' 29-30.

בחבלה חמורה. בניית תיק כדי שיוגש לפלילים היא פרובלמטית, שכן התשתית מסובכת.⁶⁷

עם זאת, לא ניתן להתעלם מהנקודות הבאות:

- א. אחוז גבוה של תיקים העוסקים במקרי מוות נסגרו על-ידי הפרקליטות בנימוק של חוסר ראיות להעמדה לדין.
 - ב. בכמה מקרי מוות הסכימה הפרקליטות להמיר את סעיף האישום המקורי מהריגה לגרימת מוות ברשלנות במסגרת עסקאות טיעון. תופעה זו כשלעצמה אינה בגדר חריג, שכן מדי שנה נערכות אלפי עסקות טיעון על-ידי הפרקליטות.⁶⁸ אולם מהבדיקה שערך **בצלם** עולה כי לפחות בחלק מהמקרים בהם הובאו אזרחים ישראלים למשפט בשל גרימת מוות של תושב פלסטיני בשטחים, היו ראיות כבדות משקל נגד הנאשמים. במקרים אלה לא נראית לעין סיבה לעריכת עסקת טיעון, שכתוצאה ממנה המירה הפרקליטות את סעיפי האישום המקוריים לסעיפים קלים יותר.
 - ג. בחלק מהמקרים בהם הטיל בית המשפט בערכאה נמוכה עונשים קלים על אזרחים ישראלים שפגעו בפלסטינים, לא הגישה הפרקליטות ערעור על קולת העונש; זאת על אף שבטיעונים לעונש ביקשה הפרקליטות להחמיר בעונשו של הנאשם.
- אין ביכולתו של **בצלם** להוכיח קשר סיבתי בין הלחצים הציבוריים והביקורת על הפרקליטות מצד המתנחלים, לבין המסקנות האלה. עם זאת, על רקע האווירה הציבורית בישראל (במיוחד במהלך האינתיפאדה) המקלה ראש בפגיעות של ישראלים בפלסטינים בשטחים, ובהיותנו מודעים ללחץ הכבד שהופעל על-ידי המתנחלים ותומכיהם גם במערכת הפוליטית, איננו יכולים להתעלם מהחשש שלא להיתר השפעה על הנטייה הסלחנית ועל אי מיצוי הדין עם עבריינים ישראלים בשטחים.

2. בתי משפט

חומרת העונש המוטל על מבצע עבירה מבטאת את מידת החומרה שמייחס לה השופט, וכלל מדיניות הענישה של המערכת המשפטית לגבי עבירה מסוימת, משקפת את סולם הערכים של החברה כולה.

- א. בתי המשפט מקלים מאוד בעונשם של אזרחים ישראלים המורשעים בפגיעה בפלסטינים, בלא כל יחס לחומרת העבירה ובוודאי בהשוואה לגורי-דין המוטלים על פלסטינים המורשעים בעבירות דומות.
- ב. חלק מהשופטים מגלים הבנה למניעיהם הלאומיים והדתיים של הנאשמים, ואין הם מביאים לידי ביטוי בחומרת העונש את הערך העליון של חיי אדם.

67. על המשמר, 15.5.89.

68. ר' אליהו ארנון, עסקאות טיעון בישראל הלכה למעשה על רקע השוואתי, ירושלים, 1981.

ג. המסר היוצא מבתי המשפט בישראל, במיוחד בערכאות הנמוכות, בנושא הענישה של אזרחים ישראלים במקרים של אלימות נגד פלסטינים, הוא מסר קשה של אפליה על רקע לאומי ושל סלחנות כלפי פגיעה בחייהם של התושבים הפלסטינים, בגופם וברכושם.

ד. בית המשפט העליון, ביושבו כבית משפט לערעורים פליליים, עומד במהלך כל השנים על המשמר נגד מגמה זו. הוא נוטה להחמיר עם העבריינים הישראלים יחסית לערכאות הנמוכות, ומדגיש בפסקי-דין שוב ושוב את הצורך בהרתעה של אלה העושים דין לעצמם, את הצורך שהעונשים יהלמו את חומרת העבירות, ואת הערך העליון של חיי אדם.

1870
The first of these was the
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

מסקנות והמלצות

SECRET

1. מִסְקָנוֹת

השלטון הישראלי נכשל בתפקידו להגן על חייהם, על גופם ועל רכושם של התושבים הפלסטינים מפני ההתקפות החוזרות ונשנות של אזרחים ישראלים בשטחים. הרשויות השונות נוקטות במדיניות בלתי מוצהרת של סלחנות, פשרנות ואי מיצוי הדין עם אזרחים ישראלים הפוגעים באוכלוסיה הפלסטינית. כל אחת מזרועות השלטון והחוק, וכולן גם יחד, נוטות להקל ראש בגילויי האלימות הרבים של אזרחים ישראלים נגד תושבים פלסטינים בשטחים. שלטונות ישראל פועלים בדרך של איפה ואיפה בין ישראלים לפלסטינים בואם לאכוף את החוק בשטחים. אפליה זו והמחדלים הרבים באכיפת החוק על האזרחים הישראלים בשטחים, מערערים את יסודות שלטון החוק במדינת ישראל.

2. הַמְלָצוֹת

א. המלצות כלליות

1. ממשלת ישראל נושאת באחריות כוללת לאכיפת החוק. על ממשלת ישראל להנחות את כל זרועות השלטון לאכוף את החוק על אזרחיה בשטחים.
 3. חשודים בביצוע עבירות שבוצעו בשטחים חייבים לעמוד לדין בפני אותה מערכת משפט ועל-פי אותם חוקים, ללא קשר לזהותם. יש לבטל את החלת החוק הפלילי הישראלי על אזרחים ישראלים ועל יהודים שאינם אזרחי המדינה בשטחים. בהתאם למשפט הבין-לאומי, כל עוד נמשכת שליטת ישראל בשטחים, יש להחיל את מערכת המשפט הצבאית והמקומית על כל מי שעובר עבירה בשטחים, וזאת תוך כיבוד זכויות האדם והימנעות משימוש בענישה מינהלית קולקטיבית.
 4. על ישראל למלא את חובתה לשמור על שלומם ובטחונם של כל תושבי השטחים, ישראלים ופלסטינים כאחד, ללא אפליה או משוא פנים.
 5. על ישראל לנקוט צעדים ממשיים לשמירה על ביטחונם, חייהם ורכושם של הפלסטינים בשטחים:
- א. מנגנון פיקוח לאכיפת החוק על אזרחים ישראלים שעברו עבירות כנגד תושבים פלסטינים: יש להקים ועדת מעקב קבועה בין-משרדית (משרד המשפטים, משרד

המשטרה, משרד הביטחון), שתפקח על אכיפת החוק במקרים של עבירות נגד פלסטינים, בהן חשודים אזרחים ישראלים. תפקיד הוועדה יכלול, בין השאר, ריכוז מידע בתחום זה, ייזום חקירות בשעת הצורך, והבטחת אכיפת החוק.

ב. עדכון תקופתי של נתונים על אכיפת החוק בעבירות של אזרחים ישראלים נגד פלסטינים בשטחים: בדומה למידע העדכני שמפרסמת משטרת ישראל מדי שנה על היקף פעילותה בתחומי הקו הירוק, עליה לפרסם מידע על הטיפול בעבירות של ישראלים בשטחים.

ב. צה"ל

על צה"ל לפעול בתקיפות למניעת פגיעות של אזרחים ישראלים בפלסטינים:

1. לבטל מיד את ההוראה לא לפתוח באש על יהודי היורה על מנת לפגוע או להרוג.
2. להבהיר את סמכויות חיילי צה"ל וחובתם לעצור אזרחים ישראלים החשודים בעבירות נגד פלסטינים בשטחים.
3. להנהיג חובת דיווח על ירי בנשק שניתן על-ידי צה"ל, אף בהיעדר נפגעים.¹
4. להחרים את נשקו של כל אזרח ישראלי שעשה בו שימוש החורג מהגנה עצמית, או שאיים לעשות בנשקו שימוש כזה.
5. לנקוט צעדים נגד חיילים שאינם מתערבים במקרים של אלימות מצד אזרחים ישראלים.
6. לחקור באופן יסודי כל מקרה בו חיילים משתפים פעולה באופן פסיווי או אקטיווי בפגיעות של אזרחים ישראלים בפלסטינים, להעמידם לדין, ולהעניש את האשמים.
7. אם יש צורך בהגבלת חופש תנועה כדי למנוע התפרעויות של אזרחים ישראלים, חייבים צעדים אלה להינקט כלפי המתפרעים עצמם, ולא כלפי הפלסטינים.

ג. משטרה

1. יש לאפשר לכל פלסטיני המבקש להגיש תלונה במשטרה נגד אזרח ישראלי לעשות כן, ולעקור מהשורש את התופעה של שליחת המתלוננים מתחנה לתחנה או מניעת הגשה של תלונה כזו בכל דרך אחרת.
2. יש ליזום חקירות במקרים חמורים של אלימות אזרחים ישראלים, אף אם לא הוגשה תלונה רשמית. לשם כך, יש לערוך מעקב שוטף וקבוע אחר פרסומים באמצעי התקשורת (בעיקר בעיתונות הערבית).²

1. מהמלצות דו"ח קרפ.

2. שם.

3. יש לזרז את הטיפול המשטרתי בתיקים של עבירות של אזרחים ישראלים נגד פלסטינים בשטחים, ולערוך חקירות יסודיות וממצות בכל עבירה כזאת.
4. במקרים בהם פלסטיני נהרג בידי אזרחים ישראלים, יש לעשות מאמצים לאתר עדי ראייה פלסטינים ולגבות מהם עדויות.

ד. פרקליטות המדינה

1. על הפרקליטות לדרוש מהמשטרה חקירה יסודית, מהירה וממצה של עבירות המיוחסות לאזרחים ישראלים נגד פלסטינים בשטחים.
2. יש לפעול להעמדה לדין של אזרחים ישראלים, שלגביהם יש ראיות כי ביצעו עבירה נגד פלסטינים בשטחים.
3. יש לדרוש עונשים מרתיעים והולמים לעבריינים ישראלים שפגעו בפלסטינים בשטחים.

ה. בתי המשפט

1. יש להשוות את רמת הענישה של עבריינים ישראלים לזו המוטלת על עבריינים פלסטינים, ולהבטיח כי העונשים יהיו הולמים לעבירות ויהוו גורם הרתעתי.
2. בעת קביעת עונשם של אזרחים ישראלים שהורשעו בעבירות נגד פלסטינים, על השופטים להתייחס למקרה לגופו, ולהימנע מכל הסתמכות ישירה או עקיפה למוצאו של העבריין או למניעים האידיאולוגיים שלו.

1. The first part of the paper is devoted to a general discussion of the problem of the existence of a solution of the system of equations

2. The second part is devoted to the study of the properties of the solution of the system of equations

3. THE MAIN RESULTS

4. In the first part of this section we shall prove the existence of a solution of the system of equations

5. In the second part of this section we shall study the properties of the solution of the system of equations

6. In the third part of this section we shall study the properties of the solution of the system of equations

7. REFERENCES

8. The author is indebted to the referee for his valuable remarks and suggestions.

9. The author is indebted to the referee for his valuable remarks and suggestions.

10. The author is indebted to the referee for his valuable remarks and suggestions.

אפילוג

ב-25 בפברואר 1994 נכנס ברוך גולדשטיין, ישראלי תושב קריית ארבע, וחבר בתנועת יכ"ך, לאולם יצחק במערת המכפלה. באותו זמן התפללו באולם מאות פלסטינים מוסלמים. גולדשטיין, שנשא נשק אוטומטי, שסופק לו על-ידי יחידת המילואים שלו בצה"ל, פתח בירי אוטומטי לעבר המתפללים שכרעו על רצפת המערה, והרג 29 מתוכם. עשרות רבות נפצעו.

בעקבות אירוע זה הוקמה ועדת חקירה ממלכתית בראשות נשיא בית המשפט העליון, השופט מאיר שמגר. הוועדה החלה את דיוניה ב-8.3.94, שבוע לפני פרסום הטיוטה של דו"ח זה.

בצלם סבור כי העובדות המתועדות בדו"ח זה מצביעות על-כך שמעשהו של גולדשטיין לא צמח יש מאין, אלא הוא תוצאה של הסתה ממושכת לפגיעה בפלסטינים וחוליה נוספת – החמורה מכולן – בשרשרת של מעשי אלימות מצד מתנחלים נגד פלסטינים ושימוש תכוף ובלתי-חוקי בנשק, שעל רובם לא נענש איש.

השלטונות העלימו עין, במשך שש שנות האינתיפאדה, וכפי שעולה מדו"ח ועדת קרפ אף לפני כן, ממצב לא-תקין ומסוכן זה, ובחרו לעתים קרובות שלא לנקוט בצעדים הנדרשים על-פי החוק הישראלי והבין-לאומי.

על רקע זה, ועל רקע התבטאויות שנשמעו לאחר הטבח במערת המכפלה מפי תושבי קריית ארבע, ומפי תושבים בהתנחלויות אחרות, לא ניתן לראות את מעשהו של גולדשטיין כמעשה של אדם יחיד המנותק מסביבתו, אלא כפרי של מחדלים ומעשים שנמשכים שנים ארוכות.

REVUE

Le 19 janvier 1964, le Comité de la République a été créé. C'est le premier pas vers la décentralisation administrative. Le Comité a pour mission de préparer le plan quinquennal 1965-1970 et de superviser son exécution. Il est composé de représentants de tous les secteurs de l'économie et de la culture.

Le 20 janvier 1964, le Comité a tenu sa première séance. Il a discuté du plan quinquennal et de la décentralisation administrative. Le Comité a décidé de créer des comités régionaux et locaux pour superviser l'exécution du plan.

Le 21 janvier 1964, le Comité a tenu sa deuxième séance. Il a discuté de la décentralisation administrative et de la création des comités régionaux et locaux. Le Comité a décidé de créer des comités régionaux et locaux pour superviser l'exécution du plan.

Le 22 janvier 1964, le Comité a tenu sa troisième séance. Il a discuté de la décentralisation administrative et de la création des comités régionaux et locaux. Le Comité a décidé de créer des comités régionaux et locaux pour superviser l'exécution du plan.

Le 23 janvier 1964, le Comité a tenu sa quatrième séance. Il a discuté de la décentralisation administrative et de la création des comités régionaux et locaux. Le Comité a décidé de créer des comités régionaux et locaux pour superviser l'exécution du plan.

נספחים

2023年

השוואה בין זכויות עצורים ישראלים ועצורים פלסטינים בשטחים

הסמכות לעצור אדם ללא צו

פלסטינים תושבי השטחים	אזרחי ישראל
<p>כל חייל או שוטר רשאים לעצור כל אדם שעבר על ההוראות של הצו בדבר הוראות ביטחון או שיש מקום לחשד כי עבר עליהן, בלי להתחשב במידת ההסתברות שהאדם עבר את העבירה או בחומרתה. בצו מגוון רחב של עבירות, שחלקן מעורפלות, כגון "מעשה העלול לפגוע בשלום הציבור". תוקף המעצר בידי חייל או שוטר הוא עד 96 שעות. לאחר מכן, רשאי קצין משטרה להאריך את המעצר אם יש לו יסוד סביר להניח כי האדם עבר על הצו או שחומר החקירה מחייב לפי דעתו את המשך המעצר (סעי' 78 לצו בדבר הוראות ביטחון).</p>	<p>שוטר רשאי לעצור אדם רק בהתקיים אחת משמונה החלופות המנויות בחוק המתחשבות בחומרת העבירה ורמת הוודאות שהאדם אכן ביצע אותה – תוקף המעצר הוא עד 48 שעות. למשל, כאשר אדם עבר עבירה בפני השוטר, נמלט ממשמורת חוקית, מסרב למסור פרטים לשוטר או להתלוות אליו וכד' (סעי' 3 לפקודת סדר הדין הפלילי (מעצר וחיפוש) [נוסח חדש] תשכ"ט-1969). אדם פרטי רשאי לעצור אדם אחר אם הוא נמלט ממשמורת חוקית, ביצע בפניו פשע או ששופט הורה לו לעצור אותו (סעי' 6 לפקודת סדר הדין הפלילי (מעצר וחיפוש) [נוסח חדש] תשכ"ט-1969).</p>

משך הזמן שניתן להחזיק אדם במעצר לפני הבאתו בפני שופט

אזרחי ישראל	פלסטינים תושבי השטחים
<p>בגירים:</p> <p>ניתן להחזיקו במעצר במשך 48 שעות לפני הבאתו לפני שופט. אם לא הובא בפני שופט – ישוחרר. אם השופט נעדר מסיבה מוצדקת, ניתן לעצור החשוד עד ל-48 שעות נוספות (סעי' 16 לפקודת סדר הדין הפלילי (מעצר וחילופש) [נוסח חדש] תשכ"ט-1969).</p> <p>קטינים:</p> <p>קטיין מעל גיל 14 – חובה להביאו בפני שופט תוך 24 שעות. ניתן להאריך את המעצר ב-24 שעות נוספות, אם יש סיבה מיוחדת לכך שלא ניתן להביאו בפני שופט.</p> <p>קטיין מתחת גיל 14 – חובה להביאו בפני שופט תוך 12 שעות. ניתן להאריך את המעצר ב-12 שעות נוספות, אם יש סיבה מיוחדת, ובתנאי שהדבר דרוש לבטחון הציבור או ביטחון הקטיין או בשל סכנה להעלמת ראיות (סעי' 10 לחוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) התשל"א-1971).</p>	<p>ניתן להחזיק כל עציר שמונה ימים במעצר לפני הבאתו לפני שופט, ובגירים החשודים בעבירות המנויות ברשימה סגורה ניתן להחזיק במעצר במשך 18 יום לפני הארכה בידי שופט. (בין עבירות אלו גרימת מוות בכוונה, מתן מקלט לאדם החשוד בגרימת מוות, ריגול חמור, תקיפת נותן שירות לצה"ל או לרשויותיו וכד'. צו 1391 מיום 24.3.93 מיום בגדה המערבית וצו 1903 מיום ה-25.3.93 בעזה).</p>

מעצר על-ידי שופט לפני הגשת כתב אישום

פלסטינים תושבי השטחים	אזרחי ישראל
<p>שופט-משפטאי מוסמך להוציא פקודות מעצר שתוקפן אינו עולה על 30 יום בכל פעם, לעצור שטרם הוגש נגדו כתב אישום. אחרי שלושה חודשים, אם טרם הוגש כתב אישום, יכול רק היועץ המשפטי של האזור להגיש בקשה להארכת מעצר, וזאת לביהמ"ש הצבאי לערעורים. ביהמ"ש הצבאי לערעורים יכול להאריך את המעצר למשך שלושה חודשים נוספים (תיקון מס' 68 לצו בדבר הוראות ביטחון, צו מס' 1378 מיום ה-20.10.92 בגדה ותיקון מס' 70 לצו בדבר הוראות ביטחון, צו מס' מיום ה-11.10.92 בעזה).</p>	<p>בגירים: ביהמ"ש מוסמך לעצור אדם שטרם הוגש נגדו כתב אישום למשך 15 יום, ובתום תקופה זו להאריך את המעצר למשך 15 יום נוספים. לאחר 30 יום, יוארך המעצר רק בעקבות בקשה מטעם היועץ המשפטי לממשלה (סעי' 17 לפקודת סדר הדין הפלילי (מעצר וחיפוש) [נוסח חדש] התשכ"ט-1969). אם לאחר 90 יום לא הוגש כתב אישום, החשוד ישוחרר מהמעצר. רק שופט ביהמ"ש העליון רשאי לצוות על הארכת מעצר נוספת, לתקופה שלא תעלה על שלושה חודשים, ולהאריך תקופה זו מפעם לפעם (סעי' 51 לחוק סדר הדין הפלילי (מעצר וחיפוש) [נוסח חדש] התשכ"ט-1969).</p> <p>קטינים: כני"ל, אך במקום 15 יום מעצר בכל פעם – 10 ימים כל פעם, וסה"כ 20 ימי מעצר במקום 30 (סעי' 10)4 לחוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) התשל"א-1971</p>

פגישה עם עורך דין

אזרחי ישראל	פלסטינים תושבי השטחים
<p>יש לאפשר לעצור להיפגש בהקדם האפשרי עם עורך דינו. אם קצין משטרה בדרגת רב-פקד ומעלה סבור כי הפסקת הליכי החקירה תסכל אותה, הוא רשאי להורות בכתב לדחות את הפגישה בכמה שעות, ואם הדבר דרוש לשם שמירה על בטחון המדינה, על חיי אדם או לצורך סיכול פשע, ניתן לדחות את הפגישה בזמן נוסף, אך בכל מקרה לא ניתן לדחות את הפגישה ליותר מ-48 שעות. במקרים של חשד לעבירות כמו בגידה, ריגול או עבירות במסגרת הפקודה למניעת טרור, מותר לממונה על החקירה, אם סבר שבטחון המדינה או טובת החקירה מחייבים זאת, למנוע פגישה בין העצור לבין עורך דינו למשך שבעה ימים מיום המעצר. מאותם הטעמים, רשאים קצין משטרה מדרגת ניצב משנה, או ראש מחלקת חקירות בשבי"כ, למנוע את הפגישה במשך שמונה ימים נוספים. סה"כ ניתן למנוע את הפגישה בין עצור ובין עורך דינו למשך 15 יום (סעי' 29 לחוק סדר הדין הפלילי (נוסח משולב) התשמ"ב-1982).</p>	<p>יש לאפשר לעצור להיפגש עם עורך דין בהקדם האפשרי. אם הוא נמצא בהליכי חקירה, קצין משטרה מדרגת פקד ומעלה רשאי, בהחלטה מנומקת בכתב, לעכב את הפגישה, אם הוא סבור שהפסקת החקירה עלולה לסכל אותה. הצו מאפשר מניעת פגישה כזאת למשך 15 יום מיום המעצר, אם הממונה על החקירה הורה על כך בכתב, מטעמי ביטחון האיזור או שטובת החקירה מחייבת זאת. קצין משטרה מדרגת סגן ניצב ומעלה או ראש מחלקת חקירות בשבי"כ רשאים להאריך בכתב את התקופה ב-15 יום נוספים. שופט-משפטי רשאי למנוע פגישה מאותם טעמים ב-30 יום נוספים ונשיא בימ"ש צבאי או נשיא תורן רשאי למנוע זאת ב-30 יום נוספים, אם מפקד כוחות צה"ל באזור טען בכתב כי טעמים מיוחדים של בטחון האזור מחייבים זאת. בסה"כ ניתן למנוע פגישה בין עצור ובין עורך דינו למשך 90 יום (סעי' 78 ב-ד לצו בדבר הוראות ביטחון).</p>

מעצר עד תום ההליכים

אזרחי ישראל	פלסטינים תושבי השטחים
<p>ניתן לצוות על מעצרו של נאשם עד סיום משפטו רק במקרים מוגדרים המנויים בחוק:</p> <p>1. חשש שהשחרור יביא לשיבוש הליכי משפט, סיכון חיי אדם, סיכון שלום הציבור וכד'.</p> <p>2. עבירות חמורות – סמים, אלימות תוך שימוש בנשק חם או קר, עבירה שנעברה בקטין או תוך ניצול ליקוי נפשי או שכלי של הקורבן. פרט לעבירות אלו, חומרת העבירה כשלעצמה לא מצדיקה מעצר עד תום ההליכים, ויש בכל מקרה להעדיף השגת המטרה בדרך שחרור בערובה.</p> <p>3. לא שולמה הערבות שנקבעה או שתנאיה הופרו.</p> <p>בכל מקרה, מעצר עד תום ההליכים במקרים הנ"ל תהיה רק לאחר שביהמ"ש שמע את הצדדים כשהנאשם מיוצג על-ידי עורך דין, וראה שיש מספיק ראיות לכאורה להוכחת האשמה (סעי' 21 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב] התשמ"ב-1982). אם המשפט לא הסתיים בתוך שנה, הנאשם ישוחרר (סעי' 53 לחוק הנ"ל). רק שופט ביהמ"ש העליון רשאי לצוות על הארכת מעצר לתקופה נוספת שלא תעלה על 3 חודשים, ולהאריך תקופה זו מפעם לפעם (סעי' 54 לחוק הנ"ל).</p>	<p>לאחר הגשת כתב אישום, יכול שופט-משפטי להורות בצו כי הנאשם יוחזק במעצר עד תום ההליכים, ללא הגבלת זמן על תקופת המעצר עד סיום משפטו. לאחר שנה מתחילת המעצר, רשאי הנאשם להגיש, אחת לשישה חודשים, בקשה לעיון חוזר בענין מעצרו. אם יש עובדות חדשות או נסיבות שונות, לרבות חלוף הזמן מיום המעצר, ניתן לבקש עיון חוזר גם לפני תום השנה הראשונה. כמו כן, ניתן להגיש ערר על החלטת השופט לעצור עד תום ההליכים או לדחות את הבקשה לעיון חוזר בביהמ"ש הצבאי לערעורים (לגבי עצור שאינו במעצר עד תום ההליכים בעקבות הגשת כתב אישום, ניתן להגיש ערר נגד החלטת המעצר רק לאחר שלושה חודשי מעצר) (תיקון מס' 68 לצו בדבר הוראות ביטחון, צו מס' 1378 מיום ה-20.10.92 בגדה ותיקון מס' 70 לצו בדבר הוראות ביטחון, צו מס' 1081 מיום ה-11.10.92 בעזה).</p>

נספח 2

רשימת הפלסטינים שנהרגו מידי אזרחים ישראלים בשטחים מה-9.12.87 ועד ה-31.12.93

1988		
שם ההרוג	תאריך מוות	עדכון אחרון של מצב התיק
1. רבאח ר'אנס אחמד	11.1.88	הרשעה בגרימת מוות ברשלנות
2. עבד אל-באסט ג'ומעה	7/8.2.88	נסגר – "אין אשמה פלילית"
3. כמאל מוחמד דרוויש	21.2.88	נסגר – "חוסר ראיות"
4. ראודה לוטפי נגיב חסן	22.2.88	נסגר – "עבריון לא נודע"
5. ראיד מחמוד עוואד ברר'ותי	27.2.88	משפט הסתיים – זיכוי
6. אחמד אבו חוסיין ברר'ותי	27.2.88	משפט הסתיים – זיכוי
7. ח'זיר מוחמד חמידה	8.3.88	נסגר – "חוסר ראיות"
8. מוסא סאלח דאוד בני שמסה	6.4.88	בטיפול הפרקליטות הצבאית
9. חאתם פאזי אחמד אל-ג'אבר	6.4.88	בטיפול הפרקליטות הצבאית
10. ג'ודה עבדאללה תיים	5.5.88	הרשעה בהריגה
11. מוסטפא אחמד עודה חלאיקה	3.5.88	נסגר – "עבריון לא נודע"
12. סעיב מוחמד חאיק	12.6.88	נסגר – "חוסר ראיות"
13. נידאל רבאדי	19.7.88	נסגר – "חוסר אשמה"
14. קאיד חסן סאלח	30.9.88	הרשעה בגרימת מוות ברשלנות
15. אחמד חוסיין בישראלת	7.11.88	נסגר – "ירי בהתאם להוראות"
1989		
16. עדלי מאהר מוחמד סעיד	23.3.89	הרשעה בגרימת מוות ברשלנות
17. עוואד פראח עמדו	1.4.89	נסגר – "חוסר ראיות"
18. ח'אלד יוסף אסחאק א-שאויש	10.4.89	נסגר – "עבריון לא נודע"
19. וליד נגיאגרה	13.4.89	נסגר – "עבריון לא נודע"
20. נאדר דענה	28.4.89	נסגר – "חוסר ראיות"

שם ההרוג	תאריך מוות	עדכון אחרון של מצב התיק
21. עומר יוסף אבו ג'אבר	17.5.89	הרשעה בגרימת מוות ברשלנות
22. איבתיסאם עבד א-רחמן בוזיה	29.5.89	הרשעה בהתפרעות
23. עזיז ח'מיס יוסף עראר	21.6.89	נסגר – "חוסר ראיות"
24. פאייק סובחי סיידאן	30.7.89	נסגר – "חוסר ראיות"
25. נידאל מיסק	9.8.89	התיק לא אותר
26. סאמי מחמוד עטווה א-סבאח	21.8.89	נסגר – "עברייך לא נודע"
27. מוחמד סלים שרב	10.9.89	התיק לא אותר
28. עבדאללה מוסטפא אבו סאפיה	12.10.89	נסגר – "עברייך לא נודע"
29. עיסא מוחמד עלי סביח	18.11.89	נסגר – "עברייך לא נודע"
30. נעים סעיד נאופל	10.12.89	נסגר – "חוסר ראיות"
31. ברכאת עאדל פחוריי	10.12.89	נסגר – "עברייך לא נודע"
32. מוחמד ג'מיל אל-כאמל	22.12.89	נסגר – "עברייך לא נודע"
1990		
33. מוסטפא כלאב	6.2.90	הרשעה בגרימת מוות ברשלנות
34. סמיח א-שיח'	15.5.90	נסגר – "עברייך לא נודע"
35. נאגיי איברההים מוסא אבו סקאלה	22.5.90	נסגר – "חוסר ראיות"
36. עזיזה סאלם ג'עבר	6.8.90	הרשעה ברצח
37. סלים אל-ח'אלדי	24.10.90	נסגר – "חוסר אשמה"
38. מריאם סוליימאן בשיר חסן	6.11.90	בטיפול פרקליטות המרכז
39. מוחמד אל-ח'יטיב	6.11.90	בטיפול פרקליטות המרכז
40. תאופיק עתיק	26.11.90	נסגר – "עברייך לא נודע"
41. אחלאם איברההים עאיד	12.12.90	נסגר – "עברייך לא נודע"
1991		
42. חמדאללה ראדי ח'ליל עלאוונה	13.1.91	הנאשם נשלח לאישפוז
43. סלאמה מוסלח ג'לאל	18.2.91	הרשעה בגרימת מוות ברשלנות
44. ג'מיל דזויכאת	14.4.91	הנאשם נשלח לאישפוז
45. עומר חרב א-סאבר	15.4.91	בטיפול פרקליטות המחוז
46. מחמוד מוחמד א-נווגיעה	7.6.91	נסגר – "חוסר ראיות"

שם ההרוג	תאריך מוות	עדכון אחרון של מצב התיק
47. איאד מוחמד זדאפייה	16.6.91	נסגר – "עברייין לא נודע"
1992		
48. מרוזק א-דקייק	16.11.92	הוגש כתב אישום
1993		
49. ליווא רפיק מוחמד בכרון	19.1.93	הוגש כתב אישום
50. ג'ומעה עבד אל-עזיז מיסק	2.3.93	הוגש כתב אישום
51. נעים מחמוד חוסיין אל-מדהון	8.3.93	נסגר – "חוסר ראיות"
52. מוסא סולימאן אבו סביחה	23.3.93	משפט מתנהל
53. ראעד מוחמד שעבאן	12.4.93	הוגש כתב אישום
54. מוניר אבו ניג'מה	31.5.93	משפט הסתיים – זיכוי
55. ת'אמר ח'ליל זיאדה	31.10.93	בחקירה
56. מוחמד ג'ודה יאקין עבד אל-כרים בורקאן	15.11.93	בחקירה
57. שאדי מוסלח מוחמד עיסא	16.11.93	בחקירה
58. טלאל רושדי מורשד אל-בכרי	5.12.93	בחקירה
59. ח'מיס רשיד אבו עוואד	9.12.93	הוגש כתב אישום
60. אסחאק מחמוד פטפאטה	10.12.93	בחקירה
61. מוחמד עבד אל-האדי פטפאטה	10.12.93	בחקירה
62. סעדי עבד אל-האדי פטפאטה	10.12.93	בחקירה

עדויות על אלימות אזרחים ישראלים בשטחים

ירי של מתנחלים לעבר נהג מכונית
העיירה חלחול/חברון, 3.11.93

סעדי מוחמד עבד א-רחמאן אבו עריש (קר'ג'ה) בן 35, ת.ז. 94825154, תושב
חלחול/חברון (אחיו של בעל המכונית).

עדויות נמסרה בביתו לבאסס עיד ב-18.11.93.

בתאריך 3.11.93, בסביבות השעה 18:10 הייתי בבית החרושת לייצור ניילון שנמצא על הכביש הראשי חברון-ירושלים. אחי חמדי, בן 32, נשוי ואב לחמישה, עבד באותו זמן בחפירות, במסגרת עבודות בנייה, במרחק של כ-15 מ' מהמפעל. לפתע שמעתי יריות. הסתכלתי לכיוון הכביש הראשי וראיתי את אחי יושב בתוך רכבו (פיג'ו) בצבע תכלת) כשארבעה מתנחלים, שניים לפני הרכב ושניים מאחוריו, יורים לתוך הרכב.

רצתי לשם תוך כדי קריאות: עצרו, בני זונה. ארבעתם נכנסו לתוך רכב מסוג פיג'ו 204 בצבע בז', וברחו מהמקום. חזרתי מיד לרכב שלי, שעמד ליד המפעל, עליתי עליו ורדפתי אחריהם. עוד לפני שבדקתי מה קרה לאחי רדפתי אחריהם. כשהגעתי למרחק של כ-20 מ' מקריית ארבע ראיתי את הרכב נכנס ליישוב. רשמתי את מספר הרכב — 47-618-03 ונסעתי חזרה לראות מה קרה לאחי.

נסעתי דרך ראס אל-ג'ורה. בדרך זו יש תצפית של הצבא שנמצאת על גג בניין אבו חמדייה. ליד התצפית עמד רכב צבאי עם חיילים. סיפרתי להם בעברית מה קרה והסברתי להם כיצד להגיע למקום האירוע. הם אמרו לי לנסוע למקום ושהם יגיעו אחרי.

חזרתי למקום וראיתי את אחי חמדי בריא ושלם. הוא לא נפגע אך רכבו נפגע מארבעה כדורים. החיילים הגיעו אחרי למקום. הם בדקו את הרכב, לקחו את התרמילים והזעיקו את המשטרה. המשטרה הגיעה למקום ולקחה עדויות ממני ומבחור נוסף, בשם עלאא איבראהים א-קאדר אבו עסבה, שנכח במקום בזמן האירוע. מסרתי לשוטרים את מספר הרישוי של הרכב.

אחי חמדי נלקח ברכב המשטרה לקריית ארבע על מנת לזהות את הרכב שבו נסעו המתנחלים. המשטרה ביקשה ממני להסיע את רכבו של אחי חמדי למימשל בחברון על מנת שחבלן המשטרה יבדוק את הרכב. בסביבות השעה 11:00 חזרה המשטרה למימשל יחד עם אחי. שאלתי את חמדי אם הם מצאו את הרכב והוא אמר שהמשטרה מצאה אותו. השוטר התורן אמר לי שבעל הרכב הוא תושב קריית ארבע ומסר לי את שמו.

השוטרים אמרו לאחי ללכת הביתה ולחזור למחרת בשעה 8:00 בבוקר. אחי סיפר לי שלמחרת הגיע למשטרה בשעה 8:00 בבוקר וישב בסככת ההמתנה עד לשעה 15:00, רק אז נקרא לחקירה. לדבריו, ניסה החוקר להטעות אותו אך הוא היה בטוח בגרסתו. זמן קצר לאחר מכן הגיעה לתחנה ניידת המשטרה ובתוכה בעל הרכב שירה על מכוניתו של אחי.

כפי שסיפר לי אחי, הוא הצביע על האיש ואמר לו: אתה זה שירית עלי, ורצה להתנפל עליו. השוטרים שעמדו במקום אמרו לו שאזרח זה הוא קצין במשטרה ולא יכול להיות שהוא זה שירה. אחי התעקש שזה היורה. אחד השוטרים ניגש לאחי ואמר לו שאכן זה האיש שירה לעברו וכל הלילה הם חיפשו אותו עד שמצאו אותו ותפסו אותו.

באותו רגע נכנסתי לתחנת המשטרה ושמעתי את השוטרים אומרים למתנחל החשוד במעשה: מה אתה רוצה לשתות? האם אתה רוצה סנדוויץ? כשמעתי את הדברים האלה התרגזתי ואמרתי לשוטר: תן לי את מפתחות הרכב של אחי ואני כבר אסגור את החשבון עם המתנחל. השוטר קרא לי והכניס אותי לאחד החדרים. הוא החתים אותי על התחייבות שלא אגע ולא אנסה להתנקם במתנחל שירה על אחי. כיוון שהתרגזתי אמרתי לו שלמרות שהתחייבתי אני אנסה לפגוע בו. לאחר מכן עזבנו אני ואחי את המקום. כשהייתי בתחנת המשטרה שמת לי לב שולקחים מהמתנחל טביעת אצבעות. עד היום לא נמסר לי דבר מהמשטרה בעניין חקירת המקרה.

באסם עיד מוסיף: ראיתי את המכונית. שני חורי כדורים פגעו במכסה המנוע ונסתמו על-ידי בעל הרכב. כדור נוסף פגע בחלק הקדמי של המכונית ונתקע ברדיאטור.

פגיעה בזוג פלסטינים על-ידי מתנחלים. קריית ארבע, 6.11.93

מוחמד לוטפי דרוויש אל-ראוף א-זרו, בן 33, נשוי ואב לשלושה, ת.ז. 981876675, תושב ג'בל ג'והר/חברון.

עדותו נמסרה בביתו לבאסם עיד בתאריך 20.11.93.

בתאריך 6.11.93, בסביבות השעה 9:00 בבוקר נסעתי עם אשתי לבקר את אחותי, המתגוררת בדאחיית א-ראמה. נסעתי דרך קריית ארבע. כ-200 מ' לאחר שעברתי את הכניסה לקריה הבחנתי, במרחק של כ-50 מ' לפני, בקבוצת מתנחלים שהלכו ברגל על הכביש הראשי. אחד מהם הרים את ידו וסימן לי לעצור. המשכתי לנסוע בהילוך איטי ונעצרתי ליד קבוצת המתנחלים. ראיתי ששלושה מהם חמושים, שניים ב-M-16 ואחד באקדח.

אחד מנושאי ה-M-16 נגש לחלון הרכב שלי והסתכל עלי. שאלתי אותו מה הוא רוצה והוא הכניס לי אגרוף בעין השמאלית. נפלתי על הכיסא מעוצמת המכה. המתנחל הכניס את רובהו דרך החלון, כיוון אותו לחזי ודרך אותו. אשתי,

שישבה במושב האחורי (היא בהריון חודש חמישי ואינה יכולה לשבת עם חגורה) תפסה את קצה הרובה ודחפה אותו לכיוון השמשה הקדמית. היא צעקה לעבר המתנחל: תרחם עליו. המתנחל תפס את ידה של אשתי ומשך אותה חזק קדימה. בטנה של אשתי פגעה בגב הכיסא שלי ואז דחף אותה המתנחל לאחור. היא החלה לבכות. אני איבדתי את עשתונותי, ירדתי מהרכב ותפסתי את המתנחל בכתפיו. אחד המתנחלים בעט בי מאחור ואני נפלתי על הרצפה. לאחר מכן החלו כולם להכות אותי, ביניהם היתה גם אשה. זה נמשך כחמש דקות.

רכבי החל להדרדר קדימה. המתנחלים צעקו לעברי לקום ולעצור את הרכב. עליתי על הרכב, הסתובבתי וחזרתי לכיוון ממנו באתי.

הגעתי למחסום צבאי, הממוקם אחרי הכניסה לקריית ארבע (אותו יום היה יום שבת, שבו מצויים מחסומים רבים בדרכים כדי לאבטח את תנועת המתנחלים ההולכים להתפלל במערת המכפלה). החיילים הופתעו לראות את פני מלאים בדם. סיפרתי להם מה קרה. הם אמרו שקודם כול עלי לגשת לבית-חולים כדי לקבל טיפול. ניגשתי לבית חולים של הסהר האדום, קיבלתי טיפול וחזרתי שנית למחסום. החיילים הזעיקו בקשר איש מינהל, אינני זוכר את שמו, שהגיע בגיפ אפור. סיפרתי לו מה קרה.

איש המינהל דיבר בקשר וכשסיים אמר לי שהוא דיבר עם מושל חברון והוא אמר לו שאני אשב ליד המחסום, אזהר את המתנחל כאשר יחזור ממערת המכפלה ואודיע על כך לקצין המחסום.

ישבתי במחסום משעה 10:00 עד 13:00. בשעה זו חזר המתנחל ממערת המכפלה. כאשר ראיתי אותו ניגשתי לאחד החיילים והצבעתי על המתנחל. החייל רדף אחריי וביקש את תעודת הזהות שלו. המתנחל אמר לחייל: מה אתה רוצה מתעודת הזהות שלי, מי אתה בכלל, והמשיך ללכת. החייל רדף אחריי. למקום הגיע הקצין האחראי על המחסום. אמרתי לו שהמתנחל חזר והחייל רודף אחריי. הקצין הורה לי לעלות לגיפ שלו. עליתי ונסענו לכיוון הכניסה של קריית ארבע. בכניסה לקריה התגודדו המתנחלים מסביב לחייל שרדף אחרי המתנחל. כאשר ראו אותנו התאספו סביב לגיפ ודרשו מהקצין שישגיר אותי לידיהם. הם אמרו לו: כיצד אתה מעז להביא ערבי שיעיד נגדנו ושנאחנו נעצר בגללו? לא נענה לשאלות שלך עד שתסגיר את הערבי לידינו.

הקצין אמר להם: בסדר, אני אסגיר אותך אבל רק בתנאי שתתרחקו מהרכב לפחות 20 מ'. האנשים התרחקו והקצין אמר לנהג הגיפ להסתובב ולהחזיר את היערבי למחסום. הנהג החזיר אותי למחסום. המשכתי לשבת שם. מדי פעם שאלתי את החיילים מה קרה. הם חזרו ואמרו לי: שב בשקט, יש מריבה עליך בכניסה לקריית ארבע. המשכתי לשבת עד השעה 14:00. חשתי בכאבים בעיני ואמרתי לחיילים במחסום שאני רוצה לגשת לבית-החולים. הם הסכימו ואני נסעתי לבית החולים עאליה. עברתי בדיקות וצילומי רנטגן. הרופא אמר לי שאני צריך להיבדק גם על-ידי רופא שיניים ורופא עיניים. חזרתי לביתי.

למחרת בבוקר ניגשתי ליקפטן צביקה במינהל האזרחי כדי לקבל רישיון יציאה לבית החולים לעיניים, סנט ג'ון, שבשייח' גיראח. בזמן שישבתי אצלו צלצל

הטלפון. צביקה דיבר עם מישהו בטלפון ולאחר שסיים את דבריו הסתכל לעברי ושאל: אתה שמח? שאלתי מה קרה והוא אמר שהפלסטינים הרגו שני מתנחלים. צביקה אמר לי שאילו לא הייתי אצלו הוא היה מאשים אותי בהריגתם והיה מגיע מיד לביתי ועוצר אותי. הוא אמר: עכשיו המתנחלים ישתוללו. אני נותן לך רישיון אבל תסע לביתך ואל תלך לבית החולים בירושלים כיוון שעכשיו יש עוצר.

חזרתי הביתה. הוטל עוצר שנמשך עד ה-10.11.93. במהלך העוצר התלוננה אשתי על כאבים בבטנה. ב-11.11.93, לאחר שהוסר העוצר, פנינו לרופא שבדק אותה וקבע שהתאומים שבבטנה נפטרו. לא האמנתי לו ולמחרת, ה-12.11.93, ניגשתי לרופא נוסף שאמר לנו אותו דבר. ב-13.11.93 אושפזה אשתי בבית החולים ועברה ניתוח לצורך הפלה. ביקשתי מבית-החולים את גופות התאומים ושמרתי אותם בצננת עם חומר משמר.

ב-14.11.93 פניתי למשטרת חברון והמתנתי שם משעה 9:00 עד שעה 12:00. פניתי מדי פעם לשוטר שישב בשער והוא חזר ואמר לי שאשב עד שיקראו לי. הלכתי הביתה וחזרתי למחרת, ה-15.11.93, בשעה 10:00 לתחנת המשטרה. חיכיתי עד שעה 12:00 ושוב לא הכניסו אותי. בתאריך 16.11.93 הגעתי למשטרה בשעה 8:00 וחיכיתי עד 9:00 אז ניגשתי לבניין המינהל (הנמצא בסמוך לתחנת המשטרה), פניתי לקצין בשם 'קפטן' תומר, סיפרתי לו את מה שאירע וביקשתי ממנו שיכתוב לי זימון למשטרה על מנת שיתנו לי להיכנס. תומר אמר שאין ביכולתו לעזור לי. חזרתי הביתה והתקשרתי למשטרה. מסרתי את פרטי האירוע לשוטר ושאלתי אותם אם המינהל העביר להם תלונה בנושא. השוטר אמר לי שלא נתקבלה כל תלונה ושעלי לבוא ולהגיש אותה בעצמי לתחנה המשטרה בימים ראשון, שלישי וחמישי, ימי הגשת התלונות. אמרתי להם שהגעתי כבר שלוש פעמים למקום ולא הכניסו אותי. הוא לא התרגש מכל הסיפור ואמר לי: תגיע לכאן ותחכה בחוץ.

ניגשתי לתחנה וראיתי שם שוטר ערבי. ביקשתי ממנו שיכניס אותי לתחנה. הוא לא הסכים. שאלתי אותו אם אני צריך לרצוח מישהו כדי שיכניסו אותי לתחנה. השוטר צחק והכניס אותי פנימה לחדר החקירות. בחדר ישב חוקר בשם גולן. הוא אמר לי שאם אשכח את שמו אזכר בחיילי גולני וכך אזכור את שמו. סיפרתי לגולן כל מה שקרה. הוא שאל אותי איפה אשתי ואמרתי לו שהיא בבית החולים. הוא אמר לי: אתה הרבצת לאשתך ואתה מאשים את המתנחלים. צחקתי. אמרתי לחוקר שאשתי היתה בהריון ושהתאומים שבבטנה מתו כתוצאה מהאירוע. גולן אמר לי שעל אשתי לבוא ולמסור עדות. אמרתי לו: למה שאתה לא תיגש לבית החולים ותגבה ממנה עדות. הוא אמר לי שהחוק קובע כי על המתלונן להגיע בעצמו למשטרה. גולן אמר לי שאני צעיר ויכול לעשות עוד ועוד תאומים. קיבלתי קריזה ואמרתי לגולן: קח ממני עדות וכשאשתי תבריא אבוא איתה לכאן. גולן אמר לי: אקח ממך עדות רק כשתגיע לכאן עם אשתך. אחר-כך תפס אותי בכתיפי והוציא אותי מחוץ לתחנה.

אשתי אושפזה במשך חמישה ימים בבית החולים. עד היום, ה-20.11.93, לא הלכתי איתה למשטרה בגלל שהיא עדיין חלשה מהניתוח ואין ביכולתה לשבת ולחכות שעות בסככת ההמתנה של המשטרה.

אינני מאמין שהמשטרה תעצור, תחקור או תעמיד לדין מתנחל מקריית ארבע. בעבר שברו מתנחלים שלוש פעמים את שמשות הרכב שלי ולא פניתי למשטרה בגלל שידעתי שהמשטרה לא תחקור ולא יהיו שום תוצאות.

מתוך עדות של חייל מילואים ששירת בחברון:

עדותו נמסרה ליובל גינבר ב-14.3.94.

שירתתי במילואים בחברון בין ה-29.8.93 ל-23.9.93. זה היה שירות המילואים הראשון שלי בשטחים. כשהגעתי לשם, הייתי בהתחלה שני לילות ביחידת "דוכיפת" ששומרת על מערת המכפלה. התפקיד שלי היה נהג סיור. לא העבירו אותי תידרוך בשלב זה. הושיבו אותי בתוך החמ"ל [חדר מלחמה] מול המערה כדי שאהיה זמין. התחלתי לעשות סיורים.

באחד הסיורים הראשונים יואב (הסמ"פ) הסביר לי את כללי ההתנהגות, כולל נוהל פתיחה באש. הוא אמר לי שאסור לכוון נשק על אנשים. הוא לא הסביר לי מה לעשות מול מתנחלים.

היחידה שהייתי איתה, פלוגת הנדסה קרבית, ישבה קצת לפני בית הדסה, בבסיס. בתוך הבסיס יש ישיבה, וגרנו יחד עם המתנחלים. לא היתה להם בכלל בעייה לשמוע מה קורה בקשר, אם יש ארוע וכו'.

השטח של המגורים היה כ-200 מ"ר. יש טור של מגורי חיילים וטור של מגורי אנשי הישיבה וליד זה נמצא החמ"ל. החמ"ל היה פתוח והילדים של מתנחלי בית הדסה היו נכנסים לתוך החמ"ל. המתנחלים היו מקללים את הערבים מתוך הבסיס.

אני התיידדתי עם שומר הראש של לוינגר. יש לו שני שומרי ראש מיחידה מובחרת.

ליד הבית של ברוך מרזל בתל רומיידה כתוב: "אני היום כבר הרגתי ערבי – ואתה?". לידו יש בית של מכובד חברוני. ממש צמודים. הילדים של מרזל משחקים בחצר שלהם והילדים של הערבי בחצר שלהם. הילדים של מרזל התחילו לקלל את הילדים של הערבי ולזרוק עליהם אבנים. אשתו של מרזל ניסתה להכניס את בתה הביתה, אך הילדים המשיכו לקלל ולזרוק אבנים עד שהאמא הערבייה הכניסה את ילדיה בכוח פנימה. אני הייתי אז בביקורת במוצב ליד.

יום אחד היתה התפרעות גדולה של מתנחלים בכיכר אורי, לאחר שערבים הניפו דגלים. המתנחלים היכו אותם. שתי נשים, אחת מהם היתה אשתו של לוינגר, נכנסו לקסבה. אשתו של לוינגר ירקה על הערבים והפכה דוכנים. הגעתי לשם דקה אחרי שזה התחיל. קראנו לסיוע. באו מגי"ב והפרידו בין המתנחלים לערבים, אבל הם נכנסו חזק בערבים. הם ירו באוויר מעל ראשי הערבים, דחפו את הערבים והרביצו להם. הם מעולם לא מתנהגים כך כלפי המתנחלים. למתנחלים אומרים ברמקולים להתפזר, לערבים מרביצים ואת היהודים מושכים בכוח. אני עמדתי שם, קצת יותר רחוק, ליד בית הקברות. הבעיה הבסיסית היתה שהחיילים פשוט לא ידעו מה לעשות עם המתנחלים.

היה גם מקרה אחר, מקרה מחריד. היתה לווייה של ערבי. ראיתי את המשפחה יושבת ובוכה, וקבוצה של מתנחלים עברה לידם וצחקו. זה היה מכוון אליהם, למשפחה.

פעם אחת הייתי בסוור. בקטע בין צומת השוטר הקטן לבסיס. נסעתי לכיוון תל רומיידה. פתאום עצר אותי תושב ערבי. החייל שישב לידי אמר לי להמשיך לנסוע אבל אני עצרתי ושאלתי אותו מה קרה. הוא אמר לי שברוך מרזל היכה את הבן שלו, דרך עליו, בעט בו. הוא בכה. הוא אמר שהוא רץ עכשיו לקחת אותו לבית-חולים. האב רץ עם הילד (בן שנתיים וחצי או שלוש), שהיה מעולף, כל הדרך לבית-חולים. נסעתי לבסיס ודרשתי מהמ"פ שיתערב. הוא בא אתי. אני לא מבין למה אני, כצבא, לא יכולתי לקחת את הילד לבית-חולים. אחרי שעה בערך הוא חזר, עדיין בוכה. אמרתי לו לספר למ"פ מה שראה. פתאום ראיתי שהוא מפחד להגיד שברוך מרזל הוא זה שהרביץ לבן שלו. הוא אמר: לא יודע, מישהו עם זקן, עם כיפה, בלי כיפה.

הצבא הודיע למשטרה. אתה מבין – הצבא מודיע למשטרה, במקום שיטפל מיד בעצמו במקרה. נדמה לי שלא עשו עם המקרה הזה כלום. אני מוכן לנסוע לחברון, למצוא את האב הזה ולהעיד נגד ברוך מרזל, רק כדי לנקות את המצפון שלי בעניין הזה.

בערב ראש השנה נתנו למתנחלים הוראה לא לתקוע בשופרות במערת המכפלה בזמן תפילת המוסלמים. הם תקעו בשופר בכל זאת, ולפי מיטב ידיעתי לא עשו שום דבר, רק חיכו עד שהם יירגעו. שמעתי על התקרית בקשר.

היו גם כמה מקרים שהמתנחלים נעמדו מול קצינים, אפילו מול דב (מפקד המערה), ואמרו להם איך הם צריכים להתנהג.

נספח 4

נתוני המידגם

על מנת לעמוד על טיפולן של מערכות המשטרה והמשפט, בדק **בצלם** מידגם של 206 מקרים של פגיעות בפלסטינים, הכוללים פגיעות ברכוש, פגיעות בגוף וגרימת מוות, שיש לגביהם לפחות חשד סביר כי נגרמו על-ידי אזרחים ישראלים. להלן ממצאי המידגם.

פלסטינים שנהרגו בידי אזרחים ישראלים

סה"כ	1992	1991	1990	1989	1988	
2	—	—	—	2	—	לא ידוע אם הוגשה תלונה
27	—	2	5	12	8	התיק נסגר
3	—	1	*2	—	—	התיק נמצא בפרקליטות
2	—	—	—	—	2	התיק נמצא בפרקליטות הצבאית
1	1	—	—	—	—	הוגש כתב אישום
13	—	3	2	3	5	משפט הסתיים
48	1	6	9	17	15	סה"כ

* מפרקליטות המרכז נמסר כי בשלב זה אין בתיקים ראיות המספיקות להכנת כתב אישום. תיק החקירה נשאר פתוח ותישקל הגשת כתב אישום במידה ויגיעו ראיות חדשות.

פלסטינים שנפגעו בידי אזרחים ישראלים

סה"כ	1992	1991	1990	1989	1988	
13	2	2	9	—	—	לא ידוע אם הוגשה תלונה
5	—	1	2	2	—	לא הוגשה תלונה
20	1	4	15	—	—	התיק לא אותר
18	3	6	6	3	—	התיק נסגר
2	—	—	2	—	—	התיק נמצא בפרקליטות
2	—	—	2	—	—	התיק נמצא בחקירה
4	2	2	—	—	—	הוגש כתב אישום
14	—	3	5	3	3	משפט הסתיים
78	8	18	41	8	3	סה"כ

פגיעה ברכוש של פלסטינים בידי אזרחים ישראלים

סה"כ	1992	1991	1990	1989	1988	
1	—	—	—	—	1	לא ידוע אם הוגשה תלונה
15	—	—	2	13	—	לא הוגשה תלונה
5	2	—	3	—	—	המשטרה סרבה לקבל תלונה
6	1	5	—	—	—	התיק לא אותר
30	8	6	7	4	5	התיק נסגר
4	2	2	—	—	—	התיק נמצא במחלקת התביעות במשטרת ירושלים
5	5	—	—	—	—	התיק נמצא בחקירה
3	2	1	—	—	—	הוגש כתב אישום
11	2	2	3	4	—	משפט הסתיים
80	22	16	15	21	6	סה"כ

הקמת מחסומי דרכים על-ידי אזרחים ישראלים בשטחים – טיפול המשטרה*

ב-1.11.93 דווח בתקשורת כי בעקבות הפיגוע בו נהרג חיים מזרחי, החליטה מועצת יש"ע לחסום באותו בוקר כ-50 צמתים בשטחים. למחרת נמסר כי המתנחלים אכן חסמו עשרות כבישים וצמתים בשטחים. שבוע לאחר מכן, ב-8.11.93, בעקבות הפיגוע בו נהרג אפרים איובי, תושב כפר דרום ברצועת עזה, נמסר כי מועצת יש"ע החליטה שוב לחסום כ-50 כבישים בשטחים וכי צה"ל תיגבר את כוחותיו בשטחים למניעת חסימת הצירים. אולם למחרת דווח כי מאות מתנחלים חסמו עשרות צירי תנועה ברחבי השטחים. **בצלם** פנה למשטרה בעניין זה.

* על טיפול צה"ל באותן תקריות, ר' לעיל, עמ' 45-46.

תגובת הרשויות לדו"ח

תגובת דובר צה"ל

דובר צה"ל
ענף הסברה
15 במרס 1994

תגובה לדו"ח 'בצלם' בנושא אכיפת החוק והסדר הציבורי על מתישבים יהודים באזור יתודת ושומרון

צה"ל אחראי לשמור על בטחונם של תושבי איו"ש ואזח"ע - יהודים וערבים, ומכוח זה נאכפים החוק והסדר גם כלפי מתיישבים יהודים שעוברים על החוק. בהתאם לכך פועל צה"ל לעיכוב עד להגעת המשטרה ובמידת הצורך למעצר של חשודים בביצוע עבירות ולהגשת תלונות למשטרת ישראל נגד ישראלים. על החקירה ועל ההעמדה לדין של ישראלים באזורים מופקדים משטרת ישראל ופרקליטות המדינה.

בנוסף לכך, ובהתאם להנחיות הממשלה, ננקטו לאחרונה מספר צעדים משפטיים נגד אזרחים ישראלים, אשר להערכת גורמי הבטחון מעורבים במעשי אלימות, באיומים ובהסתה, בעיקר נגד ערבים.

צעדים אלה כללו החלטות לבטל "תעודות הרשאה" לנשיאת נשק של מספר אזרחים ישראלים ולנשילת נשקם, הוצאת צווי הגבלה ל-18 תושבים ישראלים הגרים בשטחים, הטלת איסור על כניסת 6 אזרחים ישראלים המתגוררים בישראל לאיו"ש, וב-6 מקרים חמורים אף הוצאת צווי מעצר מנהלי לתקופה של שלושה חודשים.

בנוסף, ביום ה-13 במרס 1994 הכריזה ממשלת ישראל על ארגוני "כך" ו"הכנה-חי" כארגוני טרור על פי הפקודה למניעת טרור. הכרזות מקבילות הוצאו ע"י אלופי הפיקודים באיו"ש ובאזח"ע ביום ה-14 במרס.

תגובת משטרת ישראל

9729

המטה הארצי / אגף החקירות
מחלקת חקירות ותביעות
פ"י 02-309280
פקס: 02-309111
ירושלים, י' באייר תשנ"ד
(21.4.94)

03300/18352 - 0101/פל

לכב'
"בצלם"
רח' עמק רפאים 43
י-ם 93141

J.N

הנדון : דו"ח בנושא אכיפת הסוג בשטחים

1. הריני לאשר קבלת הפרק העוסק בפעילות המשטרה בנושא אכיפת החוק על התושבים היהודים בשטחים.
2. משטרת ישראל פועלת בשטחי איו"ש ואזח"ע לכוון של הריבון בשטחים ובחוקף אחריותה המקצועית היא נותנת שרותי משטרה הן לאוכלוסיה הערבית והן לישראלית.
3. המשטרה נתקלת בבצוע משימותיה בקשיים רבים, קשיים הנובעים הן מחוסר כח אדם ואמצעים מספיקים והן מסוג הארועים, בעיות במחון, חוסר שתוף פעולה מצד האוכלוסיה, קשיים באיסוף ראיות ועוד.
4. משטרת ישראל עתה ועושה ככל יכולתה לאכיפת החוק בשטחים, אם כי ברור, שלאור הבעיות הרבות הקיימות, שחלקן אף הועלו בדו"ח שנכתב על ידכם, כרוך הדבר בקשיים רבים.
5. משטרת ישראל מתיחסת בכובד ראש לכל הנאמר בדו"ח שבנדון, אך לאור רבוי הנושאים הארועים והמענות שהועלו בו אנו צופים שבדיקתו היסודית תאריך זמן מה, מעבר לזמן שנתבקש על ידכם כתגובה.
6. עם סיום בדיקתנו נשייבם לגופו של ענין לגבי כל נושא ונושא המועלה בדו"ח.
7. לדיעתכם בבקשה.

ב ב ר כ ה,

עו"ד אמירה טבח, ניצב-משנה
ראש מחלקת חקירות ותביעות

בלמ"ס

תגובות משרד המשפטים

מדינת ישראל

משרד המשפטים
פרקליטות המדינה

תאריך: כ' באיר התשנ"ד
1 במאי 1994

מספרנו: 377
(13706)

לכבוד
מר יזהר באר
ארגון בצלם
רחוב עמק רפאים 43
ירושלים 93141.

א.נ.נ.

הנדון: תגובת הפרקליטות לדו"ח ארגון "בצלם" בנושא
"אכיפת החוק על אזרחים ישראלים בשטחים"

תגובת הפרקליטות מתייחסת לפרק ו' של הדו"ח שכותרתו "המערכת המשפטית". בפרק זה נמתחת ביקורת על פרקליטות המדינה ולהלן נבקש להביא תגובתנו לנטען בפרק זה.

ניתן לחלק את הביקורת המופנית כלפי הפרקליטות לשני סוגים. סוג אחד של דברי ביקורת הינו דברי ביקורת כלליים, והסוג השני הינו דברי ביקורת ביחס למקרים מסויימים. להלן תובא תגובתנו לשני הסוגים.

דברי ביקורת כלליים

1. בדו"ח מובאות אמירות כלליות המבקרות את הפרקליטות ללא הנחת בסיס עובדתי לדברי הביקורת.

כך למשל, בעמ' 110 לדו"ח נכתב:

"אחוז גבוה של תיקים העוסקים במקרי מוות נסגרו על ידי הפרקליטות בנימוק של חוסר ראיות להעמדה לדין. סגירת תיקים אלה תמוהה, לאור הנתונים שהעלה תחקיר בצלם [כאמור לא התאפשר לבצלם לעיין בתיקים אלה]".

רח' צלאח א-דין ת"ד 1087 ירושלים מיקוד 91010 טלפון 02-708511

מובן מאליו, כי לא ניתן לקבוע שגירת התיקים "תמוהה" היא, ללא עיון בחומר הראיות. העיון לא התאפשר, מטעמים שבדין, הנוגעים בעיקר לחובת השמירה על הפרטיות ולחשש לסיכול עבודת המשטרה. מכל מקום, כאמור, נבצר מבינתנו להבין, כיצד ניתן למתוח ביקורת כללית שכזו ללא עיון בתיקים וללא התייחסות לנימוקי הגניזה.

2. הפרקליטות דוחה דברי ביקורת כלליים שכאלה המועלים שוב ושוב בדו"ח מכל וכל. הפרקליטות טבורה כי ביקורת כללית מעין זו, אשר אינה נסמכת על תשתית עובדתית גלויה וברורה ואשר אינה מתייחסת למקרים קונקרטיים, אינה מאפשרת התייחסות ומתן תגובה רצינית לטענות ואין היא משרתת כל מטרה.

עמדת הפרקליטות היא, כי אם יש לארגון בצלם טענה או השגה כלפי החלטת קונקרטית של הפרקליטות, היה עליו לפנות להציג טענה זו בפני הפרקליטות אשר היתה פועלת למתן תשובה לטענה זו, כפי שהשיבה לכל פניות הארגון שהופנו אליה בעבר. העלאת טענות כלליות שאינן מבוססות על עובדות ועל נסיון לברר את העובדות - אין לה מקום.

3. למרות כלליות הטענות ואי ביסוסן העובדתי, ננטה להתייחס אליהן במידת האפשר.

בנושא הביקורת על "סגירת תיקים מחוסר ראיות", הננו מוצאים לנכון לציין, כי במהלך השנים האחרונות עשתה הפרקליטות מאמצים ניכרים להביא לאכיפת החוק גם על תושבים יהודים בשטחים, וזאת למרות הקשיים האובייקטיביים בתחום זה. קשיים אלו עיקרם בקושי לאסוף ראיות בתנאי האינתיפאדה ובצורך להתמודד עם טענות כי ירי מצד יהודים בוצע בנוסיונות של הגנה עצמית - טענות כבדות משקל שהתקבלו לא אחת על ידי המשפט.

קשיים אובייקטיביים אלה הם שגרמו במקרים רבים לגניזת תיקים מהעדר ראיות מספיקות להעמדה לדיון. עם זאת, במקרים רבים אחרים הועמדו תושבים יהודים לדיון, וזאת כאשר נאספו די ראיות להוכחת אשמתם.

4. ארגון בצלם מותח בדו"ח ביקורת כוללנית גם על מדיניות הערעורים הנקוטה ע"י הפרקליטות. לטענת הארגון, לא הגישה הפרקליטות ערעור על קולת העונש במקרים מסוימים שבהם ניתן פסק דין שהטיל על הנאשם עונש קל יותר מהעונש שביקשה הפרקליטות (עמ' 110 לדו"ח). מדיניות זו אינה נושאת חן בעיני עורכי הדו"ח.

לצערנו, ארגונכם מתעלם מכך שבית המשפט העליון קבע לא אחת בפסיקתו, כי אין זה מתפקידו להחמיר בעונש בכל מקרה שבו סבורה הפרקליטות כי העונש שהוטל בבית המשפט המחוזי הוא קל מדי. ביהמ"ש העליון פסק, כי תפקידו הוא לקבוע "מדיניות ענישה" במקרים בולטים בהם הוטל עונש מופרז לקולא, אולם אין הוא מוכן להתערב בשאלת העונש בכל מקרה, אף אם העונש שהוטל הינו קל יחסית. לפיכך, אין מקום להגשת ערעור על ידי הפרקליטות בכל פעם שבקשתה להטיל עונש חמור לא נענית.

עוד נוסף בהקשר זה, כי לא אחת דחה בית המשפט העליון ערעורים שהגישה הפרקליטות בנושאים אלה - על פי זיכויים והן על קולת עונשים.

ממילא מובן, כי אין מקום להגשת ערעורים "סיטונתי" כל אימת שעמדת הפרקליטות נדחת על ידי בית המשפט המחוזי.

עם זאת, באותם מקרים שבהם סוכרת הפרקליטות כי העונש שהוטל הוא מופרז לקולא, אכן מוגש ערעור על קולת העונש לבית המשפט העליון.

מדיניות ערעורים זו מקובלת בכל תחום מתחומי העבריינות ואין מקום לסטות ממנה דווקא בנושא הדו"ח.

5. עוד נבקש לציין, כי עורכי דו"ח "בצלם" ראו אמנם לנכון "לציין לשבח" את בית המשפט העליון על שהחמיר בענישה בערעורים שהוגשו לו, אולם העורכים שכתו לציין, כי ערעורים אלה - על ענישה קלה באופן בולט - הוגשו על ידי פרקליטות המדינה, שלא השלימה באותם מקרים עם קולת העונשים. "התעלמות" זו איננה מתיישבת עם עריכת דו"ח הוגן ואובייקטיבי.

6. אשר לביקורת הנמתחת בדו"ח על מספר "עיסקות טיעון" שערכה הפרקליטות ושכמסגרתן המירה סעיפי אישום מ"הריגה" ל"גרימת מוות ברשלנות", ברצוננו להבהיר, כי הפרקליטות עורכת עסקות מעין אלה בעיקר במקרים בהם עקב התפתחויות במהלך המשפט עולה חשש כי אם התיק ינוהל עד סופו לא תצליח התביעה להוכיח את אשמת הנאשם מעבר לכל ספק סביר. במקרים אלה, מעדיפה הפרקליטות להשיג הרשעה בטוחה בעבירה של גרימת מוות ברשלנות, על ידי עריכת הסדר טיעון עם הנאשם לפיו יודה בביצוע עבירה זו, מאשר להסתכן בכך שלא תוכל להרים את הנטל הכבד של הוכחת האשמה מעבר לכל ספק סביר, שאזי יזוכה הנאשם מכל וכל. לדעתנו, אין כל פסול במדיניות שכזו ו"עיסקות הטיעון" הללו, הנערכות משיקולים מקצועיים בלבד, נערכות אך ורק כדי לקדם את האינטרס הציבורי.

7. הפרקליטות דוחה מכל וכל את הרמזים המצויים בדו"ח כאילו תפקודה הושפע מלחצים פוליטיים מצד גורמים כימין הפוליטי. תמיחה היא, כיצד מתיישבים רמזים אלו עם הקביעה שהופיעה כטיטת הדו"ח, בהקשר אחר, שם צויין, כי הפרקליטות לא נכנעה ללחצים פוליטיים בנושאים מעין אלה.

8. לסיכום, הפרקליטות סבורה, כי אין זה ראוי והוגן לפרסם דו"ח ובו ביקורת קשה ונוקבת על עבודת הפרקליטות, מבלי שנעשה קודם לכן ניסיון כן לברר את הדברים לאשורם ולקבל תגובה לטענות ספציפיות. הטחת דברי ביקורת כוללניים ובלתי מבוססים, אין לה מקום והיא בלתי ראויה.

9. עוד ברצוננו לציין, כי חלק גדול מהמידע העובדתי המפורט בדו"ח נמסר לארגון ע"י הפרקליטות במהלך השנים, תוך שיתוף פעולה מלא מצד הפרקליטות וניסיון כן לברר

את הדברים עד תום. חבל שעורכי הדו"ח לא מצאו לנכון לציין גם עובדה זו בדו"ח, ולו למען ההגיינות.

ביקורת ספציפית

בדו"ח הביקורת בחר הארגון להתמקד בחמש פרשיות בלבד. יצוין, כי גם דברי הביקורת המופיעים בדו"ח בקשר לפרשיות אלה נכתבו מבלי שהארגון ניסה לברר קודם לכן את השיקולים שהניעו את הפרקליטות להחליט את ההחלטות אותן מבקר הדו"ח. רק בעקבות קבלת טיוטת הדו"ח ב-1.4.94 החלה פרקליטות המדינה לנסות ולברר את פרטי התיקים בהם בחר הארגון להתמקד. להלן יפורטו ממצאי הבירור בנוגע לארבע הפרשיות שבמהלך ניתוחן נמתחה על ידם ביקורת על פרקליטות המדינה.

1. פרשת מאייק סובחי סויידאן

המדובר בארוע שארע לפני כ-5 שנים. על סגירת התיק מחוסר ראיות הודעו לארגון בצלם כבר בשנת 1991. מאז ועד היום לא פנה הארגון לפרקליטות ולו פעם אחת כדי לברר את נסיבות סגירת התיק ואת הטעמים שהביאו להחלטה זו. מאליו ברור שלא פנה בבקשה לשנות מהחלטת הסגירה. מכל מקום, בעקבות קבלת טיוטת הדו"ח פנינו לתחנת המשטרה בעזה בבקשה לקבל לעיוננו את תיק החקירה, במטרה לנסות לעמוד עתה על מניעי הסגירה. אולם עקב פינויה של תחנת משטרה זו מעזה, לא ניתן כיום לאתר את התיק חנדון אשר נגנז זה מכבר. אשר על כן, אין הפרקליטות יכולה להגיב לטענות בצלם בנוגע לתיק זה.

2. פרשת מחמוד מוחמד אל נווג'עה

תיק זה אמנם נסגר בשלב הראשון מחוסר ראיות, אך בעקבות ערר שהוגש זה מכבר, הוחלט בפרקליטות המדינה לדון מחדש בהחלטת הסגירה. נמצא, כי התיק עדיין פתוח וטרם ניתנה בו החלטה סופית, ומטעמים מובנים לא ניתן לפרט מעבר לכך בענין זה.

3. פרשת הרב לוינגר

נגד הרב לוינגר הוגשו בשנים האחרונות ע"י הפרקליטות שני כתבי אישום. האחד בגין גרימת מוות והאחר בגין תקיפה.

בתיק גרימת המוות, אליו מתייחס הדו"ח, אכן נעשתה עם הרב לוינגר עיסקת טיעון בנוגע לטעיף האישום בו הואשם, וזאת בשל קשיים ראייניים שהתגלו במהלך ניהול המשפט, אשר הביאו לחשש כי אם לא תערך עיסקת טיעון עם הואשם יתכן שלא ניתן יהיה להוכיח במידת הוודאות המספקת להרשעה פלילית את ההאשמות שיוחסו לו בכתב

האישום. למיכך העדיפה הפרקליטות עריכת הסדר שהבטיח כי הרב לוינגר יורשע בנרם מוות ברשלנות, על פני המשך ניהול המשפט, אשר יכול היה להוביל לכך שהתיק ייגמר בזיכוי מוחלט.

אשר לתיק התקיפה, שהוגש נגד הרב לוינגר, ממנו נחרו עורכי הדו"ח להתעלם כליל. בתיק זה הוגש ע"י פרקליטות מחוז ירושלים כתב אישום נגד הרב לוינגר בגין תקיפה בנסיבות מחמירות. בית משפט השלום בירושלים זיכה את הרב לוינגר, ובעקבות הזיכוי הגישה הפרקליטות ערעור לבית המשפט המחוזי. ערעור המדינה התקבל ועל הרב לוינגר נגזרו 8 חודשי מאסר, מתוכם 4 חודשים בפועל והיתרה על תנאי.

תמוה הוא, מדוע לא מצאו עורכי הדו"ח לנכון לפרט גם את השתלשלות הארועים בתיק זה - להשלמת התמונה.

4. פרשת בועז מוסקוביץ

כמו בפרשת לוינגר, אף כאן נערכה עיסקת טיעון עם הנאשם מטעמים של קשיי הוכחה. עיסקת הטיעון נערכה רק לאחר שנציגי הפרקליטות יצאו מספר פעמים לטח הארוע עם מודד מוסמך, ורק לאחר שבעקבות מדידות שנערכו על ידו בשטח התעורר חשש שלא ניתן יהיה להפריך את טענתו של הנאשם בדבר הגנה עצמית.

ס י כ ו ם

כפי שהובהר לעיל, בשנים האחרונות השקיעה הפרקליטות מאמצים רבים להשלטת החוק בשטחים.

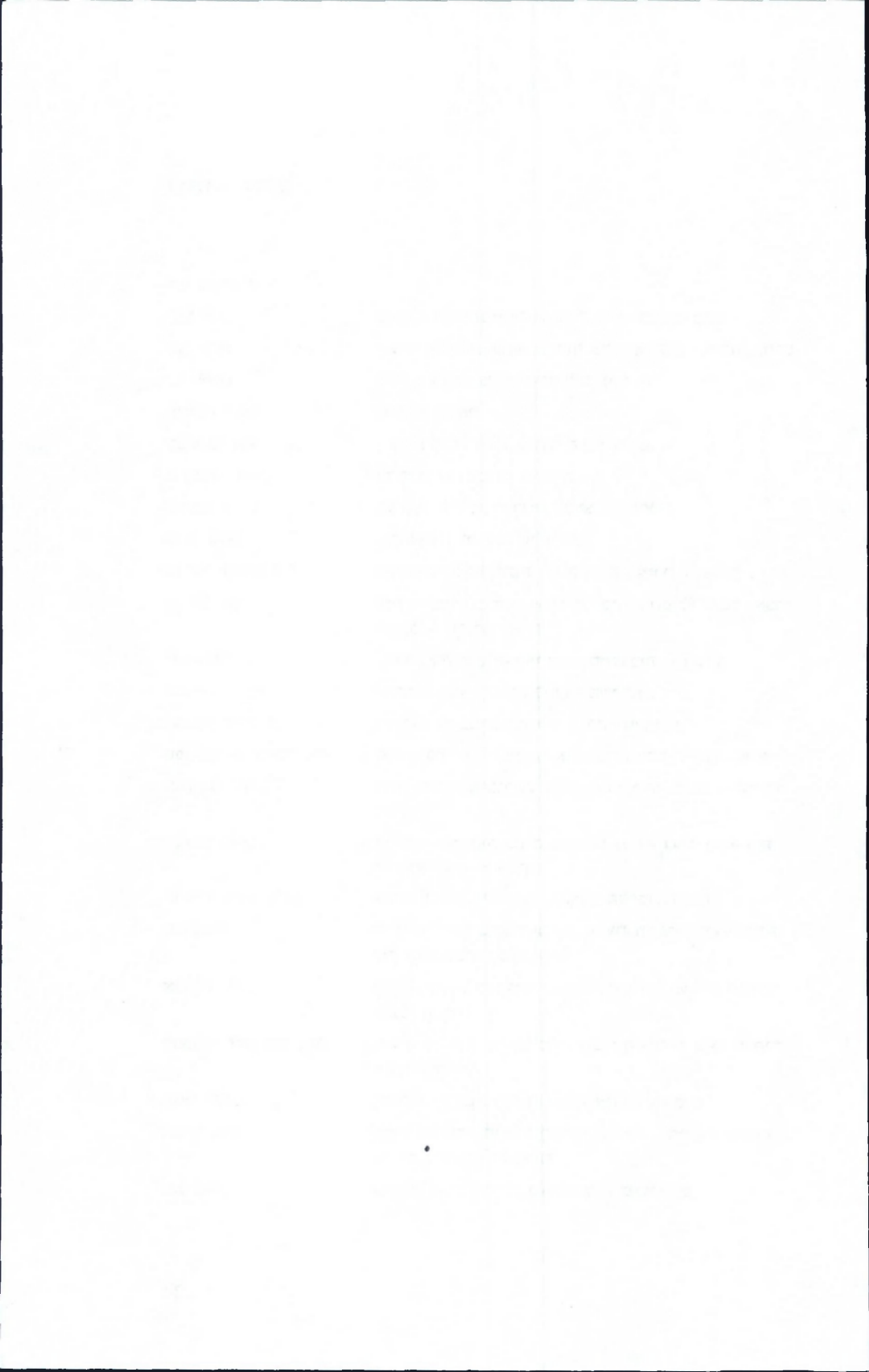
בכל מקרה בו ניתן היה לעשות כן, הועמדו עבריינים שנאספו נגדם די ראיות למשפט פלילי ונתבקשה ענישה ההולמת את חומרת המעשים.

כחלק ממגמה זו, הגישה הפרקליטות ערעורים לבית המשפט העליון על עונשים מופרזים לקולא, כדי שבית המשפט העליון יקבע את רמת הענישה הראויה לעבירות אלה.

לדעתנו, הדו"ח מציג תמונה חלקית בלבד ואיננו נותן ביטוי למאמץ הרב שהשקיעה הפרקליטות בתחום זה, וצר לנו על שארגונכם נכשל בכך.

בכבוד רב
שי ניצן
סגן בכיר לפרקליטת המדינה

רח' צלאח א-דין ת"ד 1087 ירושלים מיקוד 91010 טלפון 02-708511

פרסומי בצלם

דפי מידע

נתונים, החרמת תעודות-זהות, חקירת מקרי מוות.	מאי 1989
קליעי פלסטיק, עוצר, פגיעות של מתנחלים, הריסות בתים.	יוני 1989
חקירת מקרה מוות, מתנחלים, גירושים.	יולי 1989
מיתקני כליאה.	אוגוסט 1989
חקירת מקרי מוות, מעצרים מינהליים.	ספטמבר 1989
על סופרים וספרים אסורים.	אוקטובר 1989
משפטי חיילים, הגבלות על יציאה לחו"ל.	נובמבר 1989
מקרי מוות ופציעה של ילדים.	ינואר 1990
הצנזורה על העיתונות הפלסטינית במזרח ירושלים.	פברואר-מארס 1990
עמדות צה"ל בבתים פרטיים, "פורים שפיל" בכפר עאבוד, מעקב — חקירת מצ"ח.	אפריל 1990
מערכת השיפוט הצבאי בגדה המערבית — מעקב.	מאי 1990
אלימות כלפי קטינים במעצר משטרתית.	יוני-יולי 1990
הגבלות על בנייה למגורים בגדה המערבית.	אוגוסט 1990
סגירת בתי-ספר ופגיעות אחרות במערכת החינוך בשטחים.	ספטמבר-אוקטובר 1990
דו"ח מיוחד: איבוד עשתונות, אירועי הר-הבית — תחקיר ראשוני.	אוקטובר 1990
הריסות ואטימות בתים כאמצעי ענישה בגדה המערבית וברצועת עזה — מעקב.	נובמבר 1990
זכויות האדם בשטחים בתקופת מלחמת המפרץ.	ינואר-פברואר 1991
מותו של הנער מחמוד עליאן, התעמרות פקיד מס-הכנסה, לחץ על משפחות מבוקשים.	יוני 1991
תלונות על הפרת זכויות האדם בשטחים, פעילות המוקד להגנת הפרט.	אוגוסט 1991
חידוש גירושם של נשים וילדים מהשטחים בשל "שהייה בלתי חוקית".	ספטמבר-אוקטובר 1991
הגבלות על זכות ההפגנה והמחאה בשטחים.	ינואר 1992
הסגר על הגדה המערבית ורצועת-עזה — פגיעות ישירות ונלוות בתושבי השטחים.	אפריל 1993
הריסת בתים במהלך פעולות כנגד מבוקשים.	מאי 1993

הריגת ילדים פלסטינים והוראות הפתיחה באש.	יוני 1993
ירי לעבר כלי-רכב בשטחים על-ידי כוחות הביטחון.	פברואר 1994

דוחות מקיפים

הריסות ואטימות בתים כאמצעי ענישה בגדה המערבית וברצועת-עזה בתקופת האינתיפאדה.	ספטמבר 1989
מערכת השיפוט הצבאי בגדה המערבית.	נובמבר 1989
דו"ח שנתי – 1989; הפרות זכויות האדם בשטחים.	דצמבר 1989
מערכת המיסוי בגדה המערבית וברצועת עזה כמכשיר לאכיפת השלטון בתקופת ההתקוממות.	פברואר 1990
פתיחה באש על-ידי כוחות הביטחון בשטחים.	יולי 1990
הענישה הקולקטיבית בגדה המערבית וברצועת עזה והביקורת השיפוטית עליה.	נובמבר 1990
חקירת פלסטינים בתקופת האינתיפאדה: התעללות, "לחץ פיסי מתון" או עינויים	מארס 1991
דו"ח דו-שנתי 1991-1990: הפרות זכויות האדם בשטחים.	1992
חקירת פלסטינים בתקופת האינתיפאדה – דו"ח מעקב.	מארס 1992
פעילות היחידות המיוחדות בשטחים.	מאי 1992
עצורים בלא משפט – מעצרים מינהליים בשטחים מתחילת האינתיפאדה.	אוקטובר 1992
גירוש פלסטינים מהשטחים והגירוש ההמוני בדצמבר 1992.	יוני 1993
דו"ח דו שנתי 1993/1992: הפרות זכויות האדם בשטחים.	1994
משתפי הפעולה בשטחים בתקופת האינתיפאדה: הפרות ופגיעות בזכויות האדם.	ינואר 1994

דו"חות מקרה

מותו של מוסטפא ברכאת באגף החקירות במיתקן הכליאה בטול-כרם.	ספטמבר 1992
ח'אן יונס, דצמבר 1992.	ינואר 1993
"הנוהל החדש" בחקירות השב"כ: המקרה של עבד א-נאסר עובייד.	נובמבר 1993
ירי קטלני וענישה קולקטיבית בעקבות הטבח במערת המכפלה.	מארס 1994

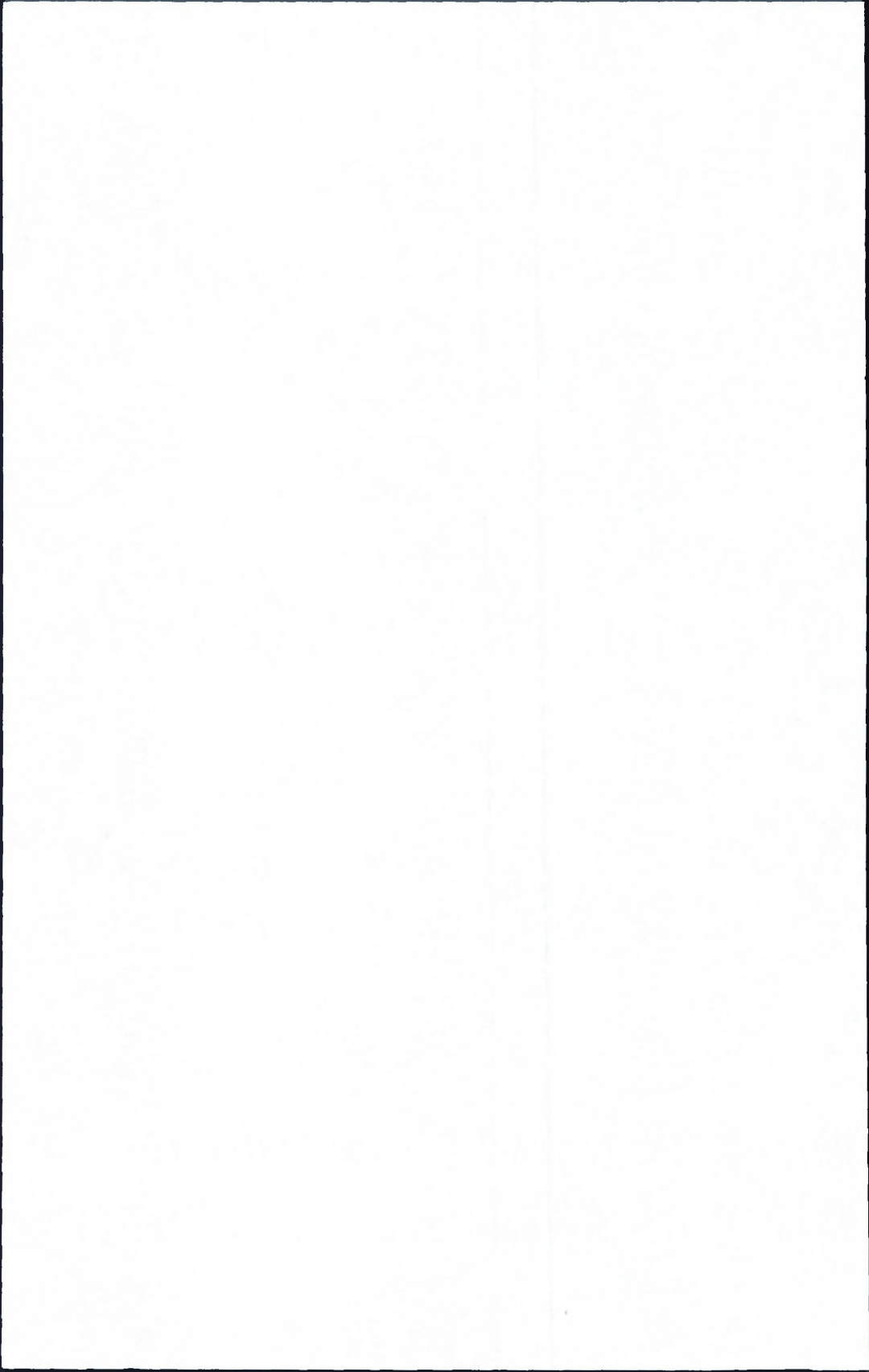
1870	...
1871	...
1872	...
1873	...
1874	...
1875	...
1876	...
1877	...
1878	...
1879	...
1880	...
1881	...
1882	...
1883	...
1884	...
1885	...
1886	...
1887	...
1888	...
1889	...
1890	...
1891	...
1892	...
1893	...
1894	...
1895	...
1896	...
1897	...
1898	...
1899	...
1900	...

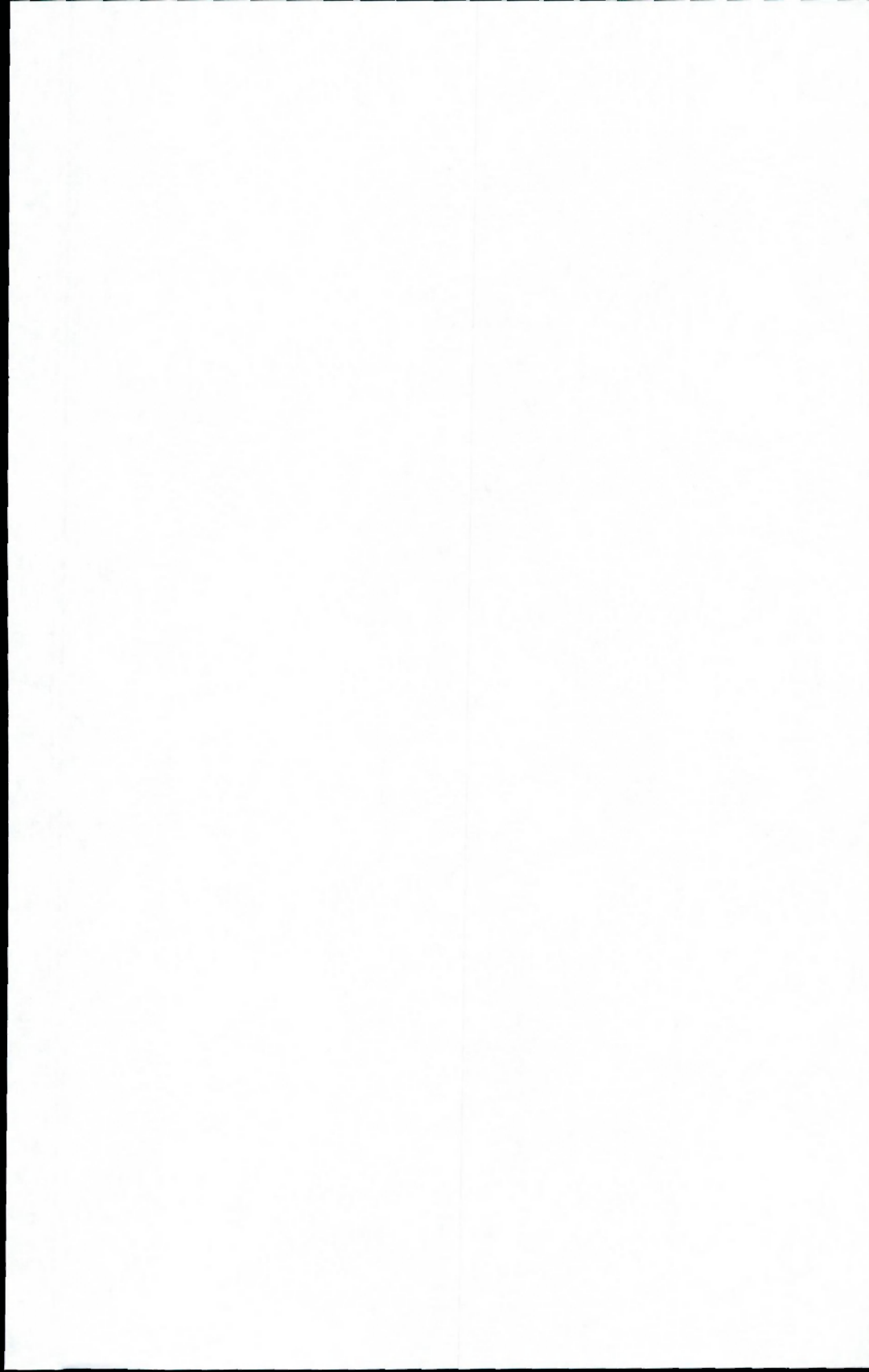
פעילות **בצלם** מתאפשרת בזכות תרומותיהן של הקרנות הבאות:

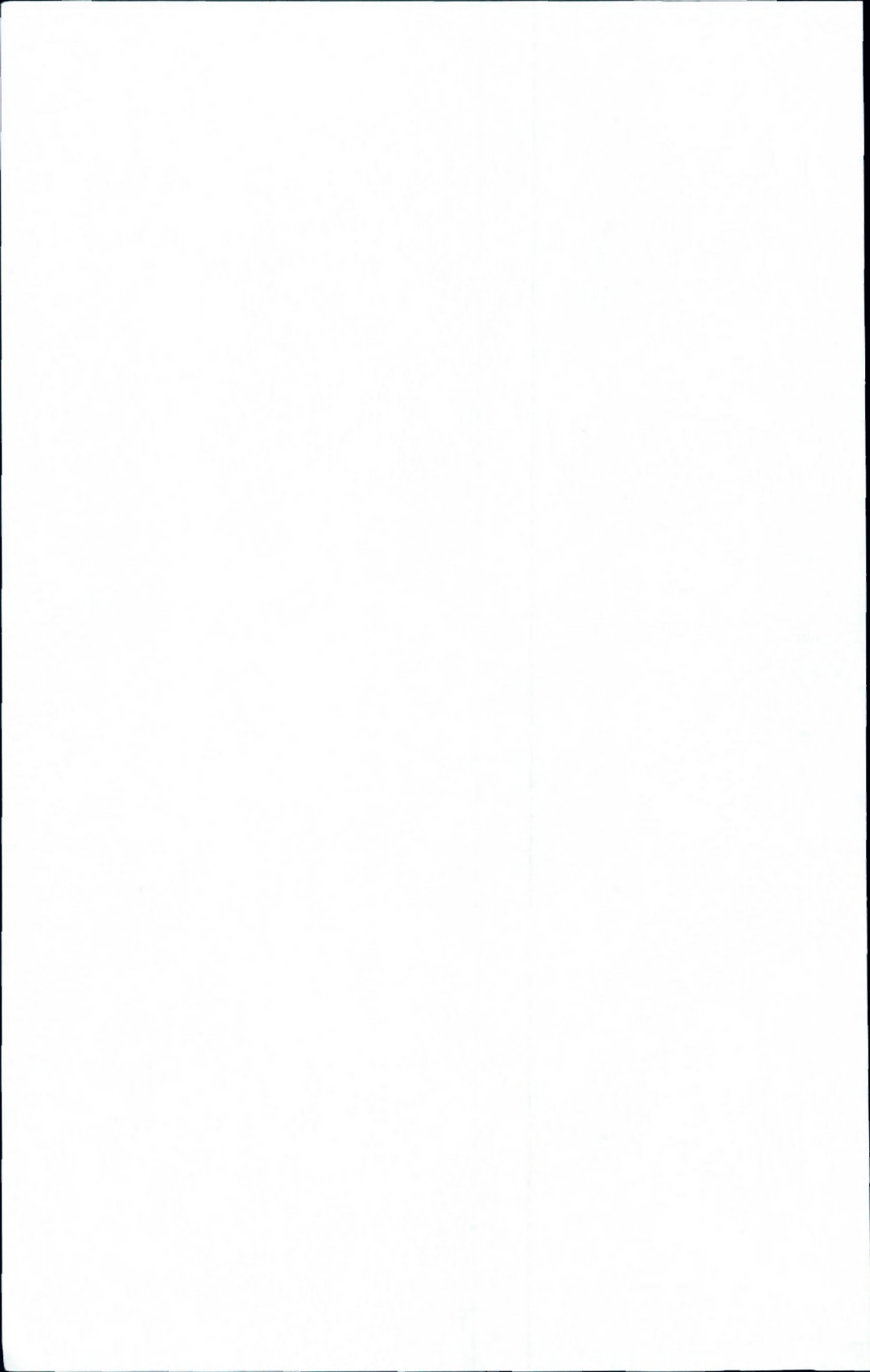
Bydale Foundation, Commission of the European Communities,
Christian Aid, Danchurchaid, EZE, Ford Foundation, ICCO,
International Commission of Jurists – Swedish Section,
John Merck Fund, New Israel Fund, New-Land Foundation
Norwegian Human Rights Fund, NOVIB, Open Society Fund,
Stone Foundation, Swiss Development Cooperation

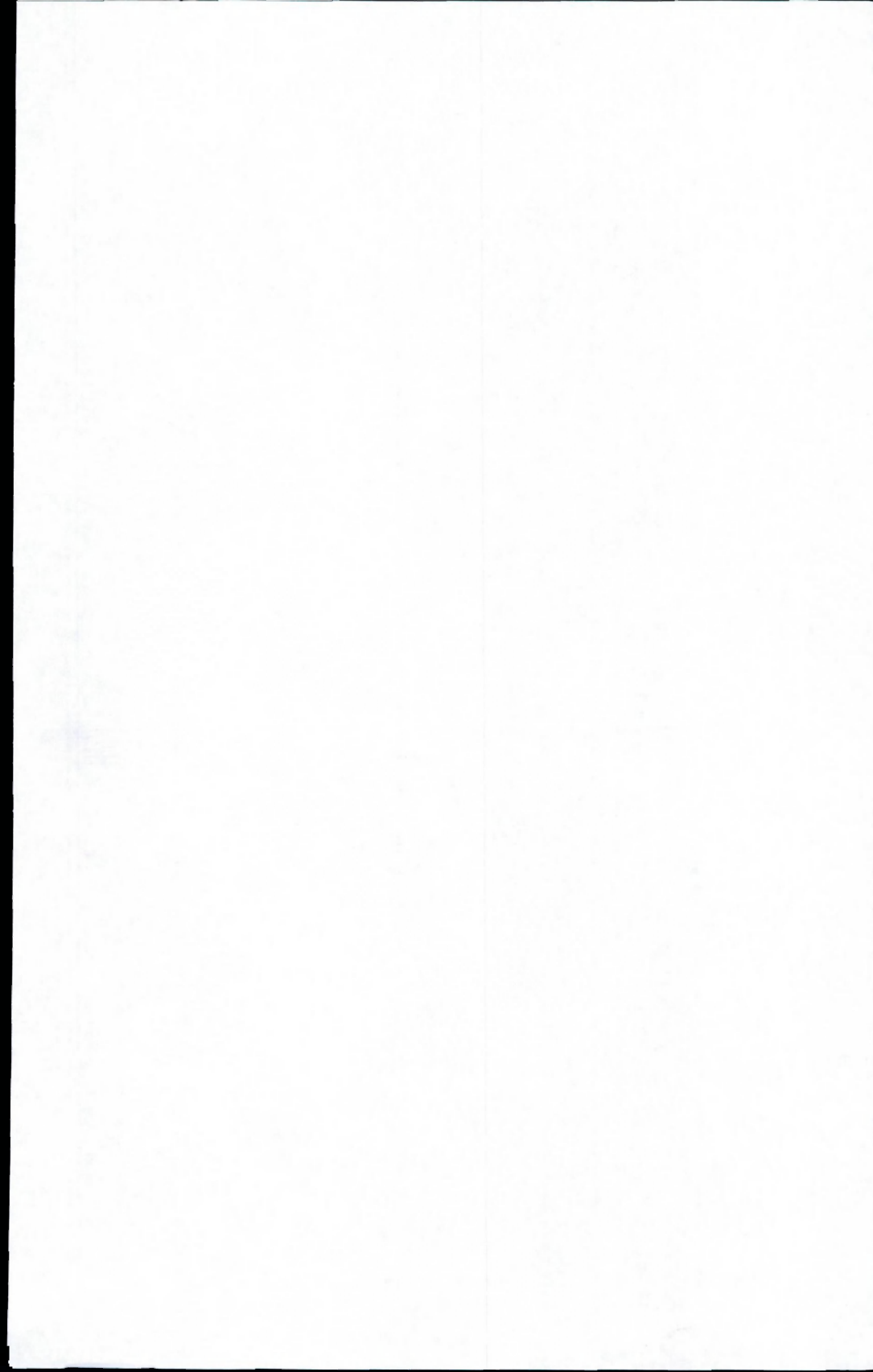
1952-1953

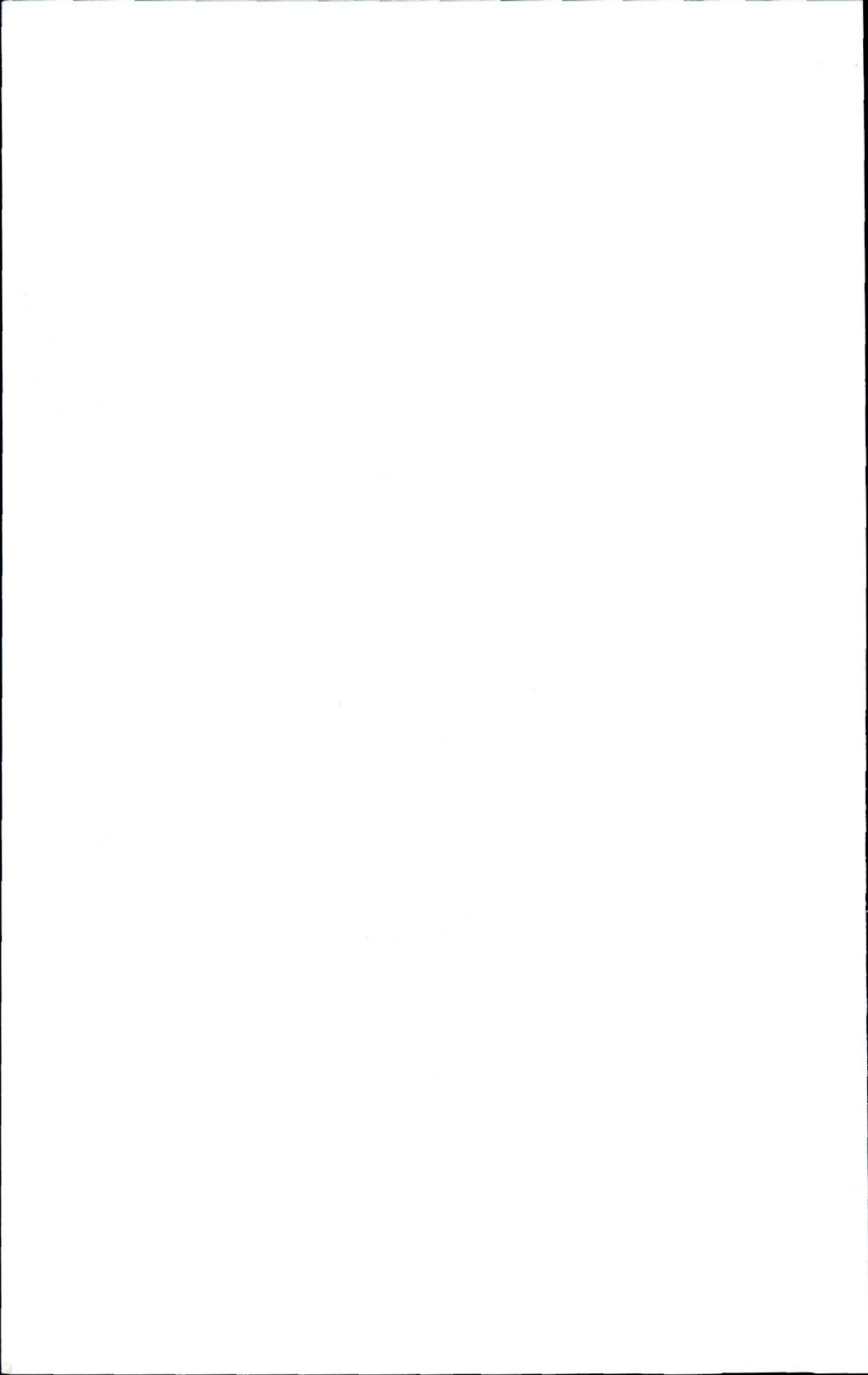
The following information is for the use of the
Committee on the Administration of the Government
of the District of Columbia, and is not to be
distributed outside the District of Columbia
Government. It is the property of the District
of Columbia Government and should be
returned to the District of Columbia
Government if it is not used.

"בצלם", מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים, הוקם בפברואר 1989 על-ידי גוף רחב של משפטנים, רופאים, אנשי רוח, עיתונאים וחברי כנסת.

"בצלם" שם לו למטרה לתעד ולהביא לידיעת הציבור הרחב וקובעי המדיניות את הפרות זכויות האדם בשטחים ולהילחם בתופעת ההדחקה וההכחשה שפשתה בחברה הישראלית.

"בצלם" מקפיד על מהימנות המידע הנמסר מטעמו. מידע כזה מתפרסם רק לאחר תחקירי שטח מעמיקים שעורכים תחקירני המרכז. תוצאות תחקירים אלה נבדקות לאור מסמכים רלוונטיים (רפואיים, למשל), גירסת המקורות הרשמיים, ובראשם דובר צה"ל, ומידע ותחקירים ממקורות נוספים, בהם אירגוני זכויות אדם ישראלים, פלסטינים ואחרים.

"בצלם" הוקם ופועל מתוך מחוייבות ודאגה לזהותה ההומניסטית של מדינת ישראל, ואמונה כי כיבוד זכויות האדם אינו סותר את בטחונה.

"בצלם", כארגון זכויות אדם, מרכז את עיקר מאמציו בניסיון לשנות את מדיניות ממשלת ישראל בשטחים, ולהעמידה על חובתה לקיים בקפדנות את המשפט הבין-לאומי. זאת משום שישראל, כגורם השולט בשטחים, אחראית על קיום המשפט הבין-לאומי בהם. עם זאת ברור כי "בצלם" מתנגד נחרצות לכל פגיעה בזכויות אדם מכל צד שהוא. כך מגנה "בצלם" בחריפות פגיעה של פלסטינים באזרחים ישראלים חפים מפשע, פגיעה של אזרחים ישראלים בפלסטינים חפים מפשע, ועינויים והוצאות להורג ללא משפט של פלסטינים החשודים בשיתוף פעולה עם השלטונות הישראליים.

"בצלם" קובע כי השלטון הצבאי הישראלי בשטחים מפר, מעצם טיבו, זכויות בסיסיות של תושביהם, כגון חופש הדעה והביטוי, חופש ההתארגנות והזכות לבחור ולהיבחר להנהלת ארצם.

התמשכותו של שלטון זה למעלה משנות דור מעצימה ומחריפה את ההפרות הללו.

"בצלם" קורא לשים קץ לשלטון הצבאי הישראלי בשטחים. את מקומו חייב לתפוס שלטון אזרחי נבחר, במסגרת הסדר שלום שבו יילקחו בחשבון ויכובדו זכויותיהם של כל הנוגעים בדבר.